

СЕКТОРСКА АНАЛИЗА ПРОИЗВОДЊА И ПРЕРАДЕ ОСТАЛИХ УСЕВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

За потребе ИПАРД 3 програмирања

СЕКТОР:

ОСТАЛИ УСЕВИ

Припремио:

Јануар 2020

Садржај

1. УВОД И МЕТОДОЛОГИЈА.....	8
2. ЕКОНОМСКИ ДОПРИНОС СЕКТОРА	11
2.1. Значај у вредности производње.....	11
2.2. Допринос запошљавању.....	13
2.3. Допринос извозу	13
3. ОПИС И ТРЕНДОВИ.....	15
3.1. Остали усеви	15
3.2. Житарице	18
3.2.1. Пшеница	21
3.2.2. Кукуруз	27
3.3. Индустрijско биље	33
3.3.1. Шећерна репа	34
3.3.2. Соја.....	38
3.3.3. Сунцокрет.....	43
3.3.4. Уљана репица.....	46
3.3.5. Лан и Конопља	48
4. ПОКРЕТАЧИ РАЗВОЈА У ТРЖИШНОМ ЛАНЦУ.....	49
4.1. Произвођачи.....	49
4.2. Инфраструктура складишта	52
4.3. Прерађивачи.....	54
4.3.1. Уљаре.....	56
4.3.2. Кондитори.....	56
4.3.3. Сточна храна.....	57
4.3.4. Производња млинских производа, скроба и скробних производа	58
4.3.5. Скорбаре	58
4.3.6. Шећеране	59
4.4. Лучка инфраструктура.....	59
4.5. Производња семена и дорадни центри	60
4.6. Остали покретачи развоја.....	61
5. СТРУКТУРА ТРЖИШНИХ ЛАНАЦА.....	62
5.1. Структура тржишног ланца.....	62
5.2. Добре праксе дуж тржишног ланца	64
6. РЕГИОНАЛНЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	65
7. БРУТО МАРЖА И ПРОФИТАБИЛНОСТ	67
8. SWOT АНАЛИЗА	70
9. ИЗАЗОВИ У СЕКТОРУ.....	74
9.1. Основни изазови у сектору.....	74
9.1.1. Општи, тржишни и изазови везани за аграрну политику	74
9.1.1. Производња.....	74
9.1.2. Складиштење и промет	76
9.1.3. Прерада	76
9.1.4. Финансирање и банкарски сектор	77
9.1.5. Осигурање.....	78
9.2. Циљеви за сектор.....	78
9.3. Досадашње ИПАРД искуство.....	79
9.3.1. Преглед циљева, услова и мера	79

9.3.1.	Преглед искустава	80
9.4.	Инвестиционе потребе.....	83
9.4.1.	Структура газдинства	83
9.4.2.	Капацитет апсорпције.....	84
9.5.	Препоруке везане за ИПАРД 3 програм.....	86
9.6.	Препоруке за ИПАРД 3 програм.....	89
9.6.1.	Специфични цљеви за сектор	89
9.6.2.	Специфични критеријуми прихватљивости	89
9.6.3.	Прихватљиве инвестиције и трошкови	90
9.6.4.	Обим финансијске подршке	92
10.	НАЦИОНАЛНЕ ПОЛИТИКЕ И РЕГУЛАТИВА.....	93
10.1.	Усклађеност националних са ЕУ прописима.....	93
10.2.	Политика подстицаја – Националне мере подршке	94
10.3.	Институције подршке	95
11.	ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	96
11.1.	Закључци	96
11.2.	Препоруке	97
12.	ПРИЛОЗИ	100
12.1.	Бруто марже по културма.....	100
12.2.	Дорадни центри у Србији	107

Табеле

ТАБЕЛА 1:	ОСНОВНЕ БРОЈКЕ КОЈЕ ОПИСУЈУ СЕКТОР	11
ТАБЕЛА 2:	ПОВРШИНА КПЗ ПО КАТЕГОРИЈАМА КОРИШЋЕЊА	13
ТАБЕЛА 3:	УКУПНА РАДНА СНАГА СПЕЦИЈАЛИЗОВАНА ЗА ЖИТАРИЦЕ, УЉАРИЦЕ И ОСТАЛЕ РАТАРСКЕ КУЛТУРЕ	13
ТАБЕЛА 4:	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПШЕНИЦИ У СРБИЈИ	21
ТАБЕЛА 5:	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КУКУРУЗУ У СРБИЈИ.....	27
ТАБЕЛА 6:	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ШЕЋЕРНОЈ РЕПИ У СРБИЈИ	34
ТАБЕЛА 7:	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О СОЈИ У СРБИЈИ.....	38
ТАБЕЛА 8:	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О СУНЦОКРЕТУ У СРБИЈИ	43
ТАБЕЛА 9:	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О СУНЦОКРЕТУ У СРБИЈИ	46
ТАБЕЛА 10:	ТИПОВИ ПРОИЗВОЂАЧА И ЊИХОВЕ ИНВЕСТИЦИОНЕ ПОТРЕБЕ	51
ТАБЕЛА 11:	ПРЕГЛЕД ОСНОВНИХ ПОКАЗАТЕЉА ПРЕРАДНИХ КАПАЦИТЕТА ВЕЗАНИХ ЗА ОСТАЛЕ КУЛТУРЕ	54
ТАБЕЛА 12:	ПРИКАЗ УЉАРА ПО ОСНОВНИМ ПОСЛОВНИМ ПАРАМЕТРИМА	56
ТАБЕЛА 13:	УДЕО У ВЕЛИЧИНИ УЉАРА ПО ПРИХОДИМА, ЗАПОСЛЕНИМ И ИЗВОЗУ	56
ТАБЕЛА 14:	ПРИКАЗ КОНДИТОРСКЕ ИНДУСТРИЈЕ ПО ОСНОВНИМ ПОСЛОВНИМ ПАРАМЕТРИМА.....	57
ТАБЕЛА 15:	УДЕО У ВЕЛИЧИНИ КОНДИТОРА ПО ПРИХОДИМА, ЗАПОСЛЕНИМ И ИЗВОЗУ	57
ТАБЕЛА 16:	ПРИКАЗ ПРЕРАЂИВАЧА СТОЧНЕ ХРАНЕ ПО ОСНОВНИМ ПОСЛОВНИМ ПАРАМЕТРИМА.....	57
ТАБЕЛА 17:	УДЕО У ВЕЛИЧИНИ ПРОЗВОЂАЧА СТОЧНЕ ХРАНЕ ПО ПРИХОДИМА, ЗАПОСЛЕНИМ И ИЗВОЗУ	57
ТАБЕЛА 18:	ПРИКАЗ МЛИНОВА ИНДУСТРИЈЕ ПО ОСНОВНИМ ПОСЛОВНИМ ПАРАМЕТРИМА	58
ТАБЕЛА 19:	УДЕО У ВЕЛИЧИНИ МЛИНОВА ПО ПРИХОДИМА, ЗАПОСЛЕНИМ И ИЗВОЗУ	58
ТАБЕЛА 20:	УЧЕСНИЦИ У ТРЖИШНОМ ЛАНЦУ И ЊИХОВЕ ВЕЗЕ.....	63
ТАБЕЛА 21:	ОСНОВНЕ ДОБРЕ ПРАКСЕ ПО НАЈВАЖНИЈИМ ОСТАЛИМ УСЕВИМА	64
ТАБЕЛА 22:	СТРУКТУРА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНСТВА ПРЕМА ПОВРШИНИ КОРИШЋЕНОГ ЗЕМЉИШТА.....	83
ТАБЕЛА 23:	КОРИШЋЕНО ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ.....	83
ТАБЕЛА 24:	ДИСТРИБУЦИЈА БРОЈА ГАЗДИНСТАВА ПО ЕКОНОМСКОЈ СНАЗИ, СЕКТОРИМА И РЕГИОНИМА.....	83
ТАБЕЛА 25:	СУМАРНИ ПРЕГЛЕД ПРИХОДА, ТРПШКОВА И БРУТО МАРЖЕ КОД КУКУРУЗА	101
ТАБЕЛА 26:	СУМАРНИ ПРЕГЛЕД ПРИХОДА, ТРПШКОВА И БРУТО МАРЖЕ КОД КУКУРУЗА	102
ТАБЕЛА 27:	СУМАРНИ ПРЕГЛЕД ПРИХОДА, ТРПШКОВА И БРУТО МАРЖЕ КОД СОЈЕ.....	103

ТАБЕЛА 28: СУМАРНИ ПРЕГЛЕД ПРИХОДА, ТРПШКОВА И БРУТО МАРЖЕ КОД СУНЦОКРЕТА	105
ТАБЕЛА 29: СУМАРНИ ПРЕГЛЕД ПРИХОДА, ТРПШКОВА И БРУТО МАРЖЕ КОД ШЕЋЕРНЕ РЕПЕ	106
ТАБЕЛА 30: РЕГИСТРОВАНИХ ДОРАДНИХ ЦЕНТАРА ЗА РАТАРСКЕ УСЕВЕ У СРБИЈИ 2020 ГОДИНЕ.	107

Графикони

ГРАФИКОН 1: ПРОИЗВОДЊА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ДОБАРА И УСЛУГА У ПРОИЗВОЂАЧКИМ ЦЕНАМА ТЕКУЋЕ ГОДИНЕ ЗА СЕКТОР ЖИТА И ИНДУСТРИЈСКОГ БИЉА	11
ГРАФИКОН 2: ПРОИЗВОДЊА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ДОБАРА И УСЛУГА У ПРОИЗВОЂАЧКИМ ЦЕНАМА ТЕКУЋЕ ГОДИНЕ.....	12
ГРАФИКОН 3: УКУПНА ЗАСЕЈАНА ПОВРШИНА ОСТАЛИХ УСЕВА У СРБИЈИ.....	12
ГРАФИКОН 4: УКУПНА ПРОИЗВОДЊА ОСТАЛИХ УСЕВА У СРБИЈИ	12
ГРАФИКОН 5: ВЕЛИЧИНА И ТРЕНД РАСТА ИЗВОЗА ОСТАЛИХ УСЕВА (ПРИМАРНА ПРОИЗВОДЊА И ПРАДА) У ПОРЕЂЕЊУ СА ОСНОВНИМ КОНКУРЕНТИМА.....	14
ГРАФИКОН 6: ТРЕНД РАСТА ИЗВОЗА ПРИМАРНА ПРОИЗВОДЊА (ЖИТАРИЦЕ И УЉАРИЦЕ)	14
ГРАФИКОН 7: ТРЕНД РАСТА ИЗВОЗА ПРИМАРНА ПРАДА (ЖИТАРИЦЕ И УЉАРИЦЕ)	14
ГРАФИКОН 8: КОНКУРЕНТНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА СВЕТ.....	16
ГРАФИКОН 9: КОНКУРЕНТНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА ЕУ.....	17
ГРАФИКОН 10: КОНКУРЕНТНОСТ СРБИЈЕ У ОДНОСУ НА ЦЕФТА	17
ГРАФИКОН 11: НЕДЕЉЕ ЦЕНЕ ПШЕНИЦЕ И КУКУРУЗА У СРБИЈИ И РАЗЛИКЕ У ОДНОСУ НА ЦБОТ У ПЕРИОДУ ЈАН 2011 - МАР 2019.....	19
ГРАФИКОН 12: ИЗВОЗНЕ ЦЕНЕ ПШЕНИЦЕ И КУКУРУЗА СА УНУТАРГОДИШЊИМ ПРОМЕНАМА.....	20
ГРАФИКОН 13: КОНКУРЕНТНОСТ ПШЕНИЦЕ ПО ЗЕМЉАМА.....	22
ГРАФИКОН 14: ПРОИЗВОДЊА И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2012-2017	23
ГРАФИКОН 15: ПОЗИЦИОНИРАЊЕ СРБИЈЕ У ПРОИЗВОДЊИ И ТРГОВИНИ ПШЕНИЦОМ У СВЕТУ (ПРОИЗВОДЊА 2017 И ТРГОВИНА 2018 ГОДИНЕ)	24
ГРАФИКОН 16: ПРИНОСИ ПШЕНИЦЕ У СРБИЈИ	25
ГРАФИКОН 17: ИЗВОЗ И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2013-2018	25
ГРАФИКОН 18: ТРГОВИНСКИ БИЛАНС ПШЕНИЦА: СРБИЈА 2013 – 2018.....	26
ГРАФИКОН 19: ИЗВОЗНЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ ПШЕНИЦЕ ИЗ СРБИЈЕ.....	26
ГРАФИКОН 20: ТРГОВИНСКИ БИЛАНС БРАШНА.....	26
ГРАФИКОН 21: ИЗВОЗНЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ БРАШНА ИЗ СРБИЈЕ	26
ГРАФИКОН 22: КОНКУРЕНТНОСТ КУКУРУЗА ПО ЗЕМЉАМА	27
ГРАФИКОН 23: ПОЗИЦИОНИРАЊЕ СРБИЈЕ У ПРОИЗВОДЊИ И ТРГОВИНИ КУКУРУЗОМ У СВЕТУ (ПРОИЗВОДЊА 2017 И ТРГОВИНА 2018 ГОДИНЕ)	28
ГРАФИКОН 24: ПРОИЗВОДЊА И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2012-2017	29
ГРАФИКОН 25: ПРОСЕЧНИ ГОДИШЊИ, ПЕТОГОДИШЊИ И ДЕСЕТОГОДИШЊИ ПРИНОСИ КУКУРУЗА У СРБИЈИ У Т/ХА.....	30
ГРАФИКОН 26: ПОВРШИНЕ И ПРОИЗВОДЊА КУКУРУЗА У СРБИЈИ.....	31
ГРАФИКОН 27: ИЗВОЗ КУКУРУЗА ПО ДЕСТИНАЦИЈАМА.....	31
ГРАФИКОН 28: ИЗВОЗ И ТРЕНД РАСТА КУКУРУЗА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2013-2018.....	32
ГРАФИКОН 29: ПРОСЕЧНА МЕСЕЧНА ИЗВОЗНА ЦЕНА КУКУРУЗА И ВРЕДНОСТИ ИЗВОЗА ПО МЕСЕЦИМА.....	33
ГРАФИКОН 30: КОНКУРЕНТНОСТ ШЕЋЕРНЕ РЕПЕ И ШЕЋЕРА ПО ЗЕМЉАМА	35
ГРАФИКОН 31: ТРЕНД ИЗВОЗА ШЕЋЕРА	36
ГРАФИКОН 32: ИЗВОЗНЕ ЦЕНЕ ШЕЋЕРА ИЗ СРБИЈЕ	37
ГРАФИКОН 33: ДЕСИНАЦИЈЕ И ИЗВОЗНЕ КОЛИЧИНЕ ШЕЋЕРА ИЗ СРБИЈЕ	37

ГРАФИКОН 34: КОНКУРЕНТНОСТ СРБИЈЕ У ПРОИЗВОДЊИ СОЈЕ	39
ГРАФИКОН 35: ПРОИЗВОДЊА И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2012-2017	39
ГРАФИКОН 36: ПРОИЗВОДЊА СОЈЕ У СРБИЈИ.....	40
ГРАФИКОН 37: ДУГОГОДИШЊИ ПРИНОСИ СОЈЕ У СРБИЈИ.....	40
ГРАФИКОН 38: СТРУКТУРА ИЗВОЗА СОЈЕ И ПРОИЗВОДА ОД СОЈЕ	41
ГРАФИКОН 39: ТРГОВИНСКИ БИЛАНС СОЈОМ СРБИЈА	41
ГРАФИКОН 40: ИЗВОЗ И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2013-2018	41
ГРАФИКОН 41: ЦЕНЕ И МЕСЕЧНА ТРГОВИНА СОЈОМ	42
ГРАФИКОН 42: РАСТ ПРОИЗВОДЊЕ ПОЈЕДИНИХ ЗЕМАЉА И ПРОСЕЧНА ПРОИЗВОДЊА ГРУПЕ ЗЕМАЉА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ РАСТ ПРОИЗВОДЊЕ И ЊИХОВ УДЕО У СВЕТСКОЈ ПРОИЗВОДЊИ У ПЕРИОД 2012-2017.....	43
ГРАФИКОН 43: ПРОСЕЧНИ ПРИНОСИ СУНЦОКРЕТА ЗА ОДАБРАНЕ ЗЕМЉЕ	44
ГРАФИКОН 44: ПРОИЗВОДЊА СУНЦОКРЕТ: СРБИЈА 2013-2018.....	44
ГРАФИКОН 45: ТРГОВИНСКИ БИЛАНС СУНЦОКРЕТ: СРБИЈА 2013-2018	45
ГРАФИКОН 46: СТРУКТУРА ИЗВОЗА ПРЕМА ЗЕМЉАМА	45
ГРАФИКОН 47: СТРУКТУРА ИЗВОЗА ПРЕМА ПРОИЗВОДИМА.....	45
ГРАФИКОН 48: ИЗВОЗ И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2013-2018	45
ГРАФИКОН 49: ПРОИЗВОДЊА И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2012-2017	46
ГРАФИКОН 50: ПРОИЗВОДЊА УЉАНЕ РЕПИЦЕ У СРБИЈИ.....	47
ГРАФИКОН 51: ИЗОЗНЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ И ПРОСЕЧНЕ ИЗОЗНЕ ЦЕНЕ УЉАНЕ РЕПИЦЕ У ПЕРИОДУ 2013-2018	47
ГРАФИКОН 52: ИЗВОЗ И ТРЕНД РАСТА У ОДНОСУ НА СВЕТСКИ ПРОСЕК У ОДАБРАНИМ ЗЕМЉАМА ЗА ПЕРИОД 2013-2018	48
ГРАФИКОН 53: КОРИШЋЕНО ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ (ХА) ОД СТРАНЕ ПГ ПО ВЕЛИЧИНИ ПОСЕДА	49
ГРАФИКОН 54: БРОЈ ПГ ПО ВЕЛИЧИНИ ПОСЕДА.....	49
ГРАФИКОН 55: ДИСТРИБУЦИЈА КОРИШЋЕНОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА ПРЕМА ИПАРД ВЕЛИЧИНАМА....	50
ГРАФИКОН 56: ДИСТРИБУЦИЈА БРОЈА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНСТАВА ПРЕМА ИПАРД ВЕЛИЧИНАМА.....	50
ГРАФИКОН 53: УДЕЛИ У БРОЈУ СКЛАДИШТА ЗРНАСТИХ КУЛТУРА ПО НАЧИНУ ЧУВАЊА.....	53
ГРАФИКОН 54: УДЕЛИ У БРОЈУ И КАПАЦИТЕТУ СКЛАДИШТА ЗРНАСТИХ КУЛТУРА ПО КАПАЦИТЕТИМА	53
ГРАФИКОН 55: УКУПНА ПРОИЗВОДЊА ОСТАЛИХ УСЕВА КОЈИ СЕ ЧУВАЈУ У СКЛАДИШИМА ЗРНАСТИХ КУЛТУРА....	53
ГРАФИКОН 56: УКУПАН ПОСЛОВНИ ПИРХОД У МИЛИЈАРДАМА ДИНАРА	55
ГРАФИКОН 57: УКУПАН БРОЈ ЗАПОСЛЕНИХ	55
ГРАФИКОН 58: ПРОСЕЧАН БРОЈ ЗАПОСЛЕНИХ.....	55
ГРАФИКОН 59: УДЕЛИ У ПОСЛОВНИМ ПРИХОДИМА	55
ГРАФИКОН 60: УДЕЛИ У ЗАПОСЛЕНИМ	55
ГРАФИКОН 61: УДЕО ЛУКА У ИЗВОЗУ ЗРНАСКЕ РОБЕ ТОКОМ 2016	60
ГРАФИКОН 62: ДИСТРИБУЦИЈА ИЗВОЗА КРОЗ ЛУКЕ И УКУПНИ МЕСЕЧНИ УДЕЛИ ТОКОМ 2016 И 2017 ГОДИНЕ	60
ГРАФИКОН 63: ПРОСЕЧНИ ВАРИЈАБИЛНИ ТРОШКОВИ У РСД	67
ГРАФИКОН 64: ПРОСЕЧНИ ПРИХОДИ, ВАРИЈАБИЛНИ ТРОШКОВИ И БРУТО МАРЖА ПО РАЗЛИЧИТИМ ВАРИЈАНТАМА ПРОИЗВОДЊЕ У РСД.....	68
ГРАФИКОН 65: ПРОСЕЧНА БРУТО МАРЖА У РСД.....	68
ГРАФИКОН 66: ПРОСЕЧНЕ ГОДИШЊЕ ТЕМПЕРАТУРЕ (ДЕСНА ОСА) И ПАДАВИНЕ (ЛЕВА ОС) ЗА ЈЕДНУ ЕКСТРЕМНО ЛОШУ (2012), ПРОСЕЧНУ (2011) И ДОБРУ (2014) ГОДИНУ	75
ГРАФИКОН 67: УКУПАН РЕЗУЛТАТ ОСИГУРАЊА У ПОЉОПРИВРЕДИ СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ 2006-2016: ЛИКВИДИРАНА ШТЕТА / ПРЕМИЈА.....	78
ГРАФИКОН 68: ТРОШКОВИ, ПРИХОДИ И БРУТО МАРЖА КОД РАЗЛИЧИТИХ ТИПОВА И НИВОА ПРОИЗВДЊЕ ПШЕНИЦЕ	100

ГРАФИКОН 69: УЧЕШЋЕ ВАРИЈАБИЛНИХ ТРОШКОВА ПРЕМА ТИПУ ГАЗДИНСТВА КОД ПШЕНИЦЕ	100
ГРАФИКОН 70: УЧЕШЋЕ РАЗЛИЧИТИХ ТИПОВА ВАРИЈАБИЛНИХ ТРОШКОВА КОД КУКУРУЗА	102
ГРАФИКОН 71: УЧЕШЋЕ ВАРИЈАБИЛНИХ ТРОШКОВА ПРЕМА ТИПУ ГАЗДИНСТВА КОД КУКУРУЗА	102
ГРАФИКОН 72: ТРОШКОВИ, ПРИХОДИ И БРУТО МАРЖА КОД РАЗЛИЧИТИХ ТИПОВА И НИВОА ПРОИЗВДЊЕ ПШЕНИЦЕ	103
ГРАФИКОН 73: УЧЕШЋЕ ВАРИЈАБИЛНИХ ТРОШКОВА ПРЕМА ТИПУ ГАЗДИНСТВА КОД СОЈЕ	103
ГРАФИКОН 74: ПРИХОДИ, ТОШКОВИ И БРУТО МАРЖА КОД СУНЦОКРЕТА	105
ГРАФИКОН 75: УЧЕШЋЕ ВАРИЈАБИЛНИХ ТРОШКОВА ПРЕМА ТИПУ ГАЗДИНСТВА КОД СУНЦОКРЕТА	105
ГРАФИКОН 76: ПРИХОДИ, ТОШКОВИ И БРУТО МАРЖА КОД ШЕЋЕРНЕ РЕПЕ.....	106
ГРАФИКОН 77: УЧЕШЋЕ ВАРИЈАБИЛНИХ ТРОШКОВА ПРЕМА ТИПУ ГАЗДИНСТВА КОД ШЕЋЕРНЕ РЕПЕ	106

Мапе

МАПА 1: ПРОСЕЧНИ ПРИНОСИ КУКУРУЗА У СРБИЈИ 2011-2016 У Т/ХА ПО ОПШТИНАМА	30
МАПА 2: ПРОСЕЧНИ ПРИНОСИ КУКУРУЗА У ВОЈВОДИНИ 2011-2016 У Т/ХА ПО ОПШТИНАМА И ОКРУЗИМА	30
МАПА 3: БРОЈ МЛИНОВА ПО ОКРУЗИМА	65
МАПА 4: ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ МЛИНОВА ПО ОКРУЗИМА	65
МАПА 5: ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ КОМПАНИЈА ПРЕРАДЕ СТОЧНЕ ХРАНЕ ПО ОКРУЗИМА	66
МАПА 6: ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ КОМПАНИЈА ПРЕРАДЕ КОНДИТОРСКИХ ПРОИЗВОДА.....	66
МАПА 7: ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ УЉАРА ПО ОКРУЗИМА.....	66

Шеме

ШЕМА 1: ТРЖИШНИ ЛАНАЦ ЗА ОСТАЛО БИЉЕ	62
ШЕМА 2: ПРИСТУП ДЕФИНИСАЊУ ИНВЕСТИЦИОНИХ ПОТРЕБА И КАПАЦИТЕТА АБСОРПЦИЈЕ У ГРАНТ ШЕМАМА .	84

Скраћенице (Енглески)

ЕБРД/EBRD	Европска Банка за Обнову и Развој /European Bank for Reconstruction and Development
ЕАФРД	European Agricultural Fund for Rural Development/Европски фонд за пољопривреду и рурални развој
СЕФТА	Central European Free Trade Agreement
СВОТ	Chicago Board of Trade
ФАДН/ FADN	Систем рачуноводствених података на Пољопривредним газдинствима / Farm Accountancy Data Network
ФАО	Организација за храну и пољопривреду Уједињених Нација
СДИ/ ФДИ	Стране директне инвестиције / Foreign Direct Investments
БДВ/ GDP	Бруто додата вредност / Gross Domestic Product
ГИ	Geographical Indentification
GVA	Gross Value Added
НАССР	Hazard analysis and critical control points
IACS	Интегрисани систем управљања и контроле (Integrated Administration and Control System
ИПА/ІРА	Instrument za pretpristupnu podršku
ІFC	The Internacional Finance Cooperation/
ИПАРД/ІPARD	Инструмент за претприступну подршку за Рурални Развој/ Instrument for Pre/ accession assistance for Rural Development
ІPM	Integrated pest management
LFA	Less favorable areas Bolje ANC Area of natural or other specific constrains
LPIS	Систем индентификације земљишних парцела/ Land Parcel inditification Sysetm
NPL	Non Performing Loan / Лоши кредити
MIS	Market Information System / Систем тржишних информација
MSMES	Micro, Small and Medium sized Enterprises / Микро, мала и средња предузећа
PDO	Protected Designation of Origin (Geografska zaštita)
ССП/SAА	Споразум о стабилизацији и придруживању/ Stabilisation and Association Agreement
СБ/WB	Светска банка/ World Bank
СТО/ WTO	Светска трговинска организација/ World Trade Organisation

1. УВОД И МЕТОДОЛОГИЈА

Секторска анализа производње и прераде осталих усева у Републици Србији за потребе ИПАРД програмирања је рађена од стране стручњака компаније СЕЕДЕВ. Финасирана је од стране Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде. Вођа пројекта и главни аутор је Горан Живков.

Анализа је рађена за потребе израде ИПАРД 3 програма на основу досадашњих искустава спровођења ИПАРД 2 мера и потреба у сектору.

Под осталим усевима у овом извештају се подразумевају: житарице и то кукуруз, пшеница (као најважније детаљније обрађене), јечам, раж, овас и трикале; индустријско биље и то соја, сунцокрет, шећерна репа и уљана репица; као и лан и конопља.

Колико другачије није нагашено у извештају када се каже:

- Тренд извоза подразумева се просечан годишњи тренд извоза у периоду 2014-2018
- Тренд производње подразумева се просечан годишњи тренд производње у периоду 2013-2017

У анализи се врши најчешће упоредба са Новим земљама чланицама Европске Уније (НЗЧ) које су постале део ЕУ у периоду од 2004-2016 (Хрватска је изузета), ЕУ 15 који подразумева „старе“ земље чланице ЕУ, земље потписнице ЦЕФТА споразума (Србија, БиХ, Северна Македонија, Црна Гора, Албанија и Молдавија), СИС земље (земље бившег Совјетског савеза), као и са Светом који подразумева све земље у свету укључујући и предходно наведене.

Тарифне линије примарне производње и прерада осталих усева:

Остали усеви	Прерађени остали усеви
Житарице	
1001 – Пшеница	1101 – Пшенично брашно
1002 – Паж	1102 – Брашно осталих житарица
1003 – Јечам	1103 – Пелете и јела од житарица
1004 – Овас	1104 – Ољуштене, ваљане, пахуљасте житарице
1005 – Кукуруз	1108 – Скроб
1006 – Пиринач	
1007 – Сирак	
1008 – Хељда, просо и остале житарице	
Уљарице	
1201 – Соја	1507 – Сојино уље
1204 – Лан	1512 – Сунокретово уље
1205 – Уљана репица	1514 – Уље уљане репице
1206 – Сунцокрет	120810 – Сојина сачма
1207 – Остале уљарице	2304 – Сојина погача
	210310 – Соја сос
	1510 – Остала уља
Шећери	
121291 – Шећерна репа	1701 – Шећер и хемијски чиста сахароза
121293 – Шећерна трска	1702 – Остали шећери као лактоза, малтоза, глукоза и фруктоза

Методологију анализе конкурентности је развио SEEDEV на основу Портерове Diamond теорији националних предности (Determinants of National Competitive Advantage)¹, на раду Aigingera (1997)² који говори о сеповној и квалитивној конкурентности, као и на Balassa индексуз који се бави утицајем извоза на конкурентност. Комбиновање различитих аспеката сва три приступа уз увођење великог броја индикатора доприноси свеобухватности и мултидимензионалном приступу методологије. Услови тражње и ривалство из Портерове методе заједно са извозом заснованим на регионалном приступу из Баласа индекса послужили су као полазна тачка за развој методологије конкурентности која такође узима у обзир индикаторе производње, приноса, засејаних површина, броју грла стоке, ценама и другим који су анализирани у овире 30 индикатора. Производи су рангирани, а затим и оцењени. Ранг је добијен за сваки од критеријума тако да производ са највећим уделом, односно најбољим трендом добије вредност један, а онај са најмањим уделом, највећу нумерацију, у зависности од броја посматраних производа. На овај начин је могла да се уради ранг листа по нивоу конкурентности сваког производа и групе производа. Ипак, на тај начин није могао бити измерен сам ниво конкурентности, нити да се упореде различите производне области. Због тога је уведена и оцена у висини од један до десет, на основу унапред задатих критеријума. На основу просечне оцене сваког производа израчуната је јединствена вредност која ће одредити конкурентску позицију конкретног производа у односу на остале. Узимајући у обзир поређење са релевантним конкурентима као и оцене трендова доприносе тачности резултирајућег индекса. На крају, сумирање свих показатеља у један индекс пружа могућности за атрактивну презентацију, чинећи резултате разумљивим. Анализа користи међународне базе података које нуде упоредиве податке на нивоу земље што даје гаранцију да се примењује иста методологија за прикупљање података, а ниво грешке не утиче на односе између земља/региона. Најчешће коришћење базе података су следеће: РСЗ, FAO, Eurostat, ИТС, UN Comtrade, FAO-OECD, извештаји о пословању привредних субјеката у АПР-у, доступне званичне статистике из различитих земаља.

Поређењу засејаних површина, производње, вредности и количине извоза међу земљама је отежано јер се земље разликују у земљишним ресурсима које поседују. Позициона анализа пружа могућност поређења производа како би се донели закључци да ли одабрана земља има бољу или лошију позицију у односу на своје земљишне ресурсе. Применом позиционе анализе која мери да ли је земља у производњи или извозу одређеног производа боље или лошије позиционирана у односу на позицију земљишних ресурса, може се донесети закључак о величини производње и извоза у односу на конкуренте.

Анализа осталих усева спроведена је на основу прикупљених података како од стране SEEDEV-а тако и других различитих извора укључујући податке:

- Републичког завода за статистику укључујући:
- Анкету о структури пољопривредних газдинстава спроведеној од 1. октобра до 30. новембра 2018. године,
- Попис становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији, спроведен у октобру 2011. године,
- Попис пољопривреде у Републици Србији, спроведен 2012. године,
- Методолошког материјала и остале документације Министарства за пољопривреду, водопривреду и шумарство пре свега Сектора за инспекцијски надзор и Сектора за аналитику
- База података међународних институција FAOSTAT, EUROSTAT, UN COMTRADE

¹ Porter, M.E. (1990, 1998) The Competitive Advantage of Nations, Free Press, New York, 1990.

² K. Aiginger (1007) The use of unit values to discriminate between price and quality competition, Cambridge Journal of Economics, vol.21, issue.5, pp.571-592.

³ Balassa, B. (1965), Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage, The Manchester School, 33, 99-123.

Током прикупљања података за секторску анализу, спроведен је већи број интервјуа са учесницима у тржишном ланцу, а након анализе података и стања организована је презентација нацрта секторске анализе на којој расправљано о датим закључцима.

Калкулације бруто маржи је урадио Александар Давидов и тим у Пољопривредној станици Нови Сад уз помоћ Мирјане Томић из Пољопривредне станице Кикинда. Калкулације су урађене по степену интензивности који се јавља као последица знања, финансијских могућности и осталих околности које условљавају технологију и примењену агротехнику. Код пшенице, соје и кукуруза рађене су калкулације на малим, средњим и великим газдинствима у варијанти интензивне и екстензивне производње са трошковима закупа земљишта и без њега. Код сунцокрета је рађена калкулација интензивне и екстензивне производње са и без закупа земљишта и код шећерне репе, пошто се она ради само као интензивна гајена биљна врста рађене су калкулације са и без закупа.

2. ЕКОНОМСКИ ДОПРИНОС СЕКТОРА

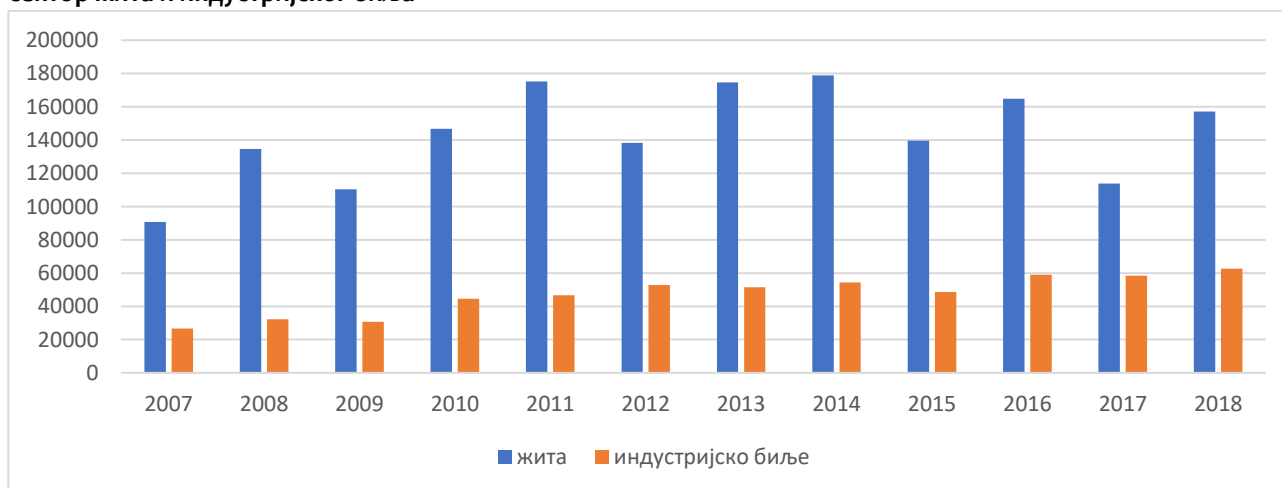
Табела 1: Основне бројке које описују сектор

Индикатор	Број
Вредност сектора у 2018. (у произвођачким ценама текуће године)	157.004.20 РСД за жита и 62.530.00 РСД за индустријске културе
Удео у укупним површинама	66% жита и 19% индустријско биље
Укупан извоз примарних и примарно прерађених производа (просек 2014-2018)	934 милиона УСД
Допринос укупној биљној производњи у сталним ценама	42.5% житарице и 13.8% индустријско биље
Годишња радна јединица (ратарство)	93.112
Број лица у ПГ специјализованим за остале усеве	125.932
Коришћено пољопривредно земљиште (ха) ратарство	1.567.116 хектара
Економска вредност газдинстава (СО) милиона евра	1.450
Газдинстава која потроше више од 50% сопствених пољопривредних производа на газдинству (број) ратарство	12.668

2.1. Значај у вредности производње

Вредност производње житарица у 2018. години је била 157.004,20 милиона РСД (у произвођачким ценама текуће године) што је по вредности највећа пољопривредна производња, уколико целокупно сточарство не постмтрамо као један сектор. Производња индустријског биља чија је вредност била 62.530,50 милиона РСД (у произвођачким ценама текуће године) је по величини вредности производње на нивоу воћа и за око једне трећине је већа од поврћа.

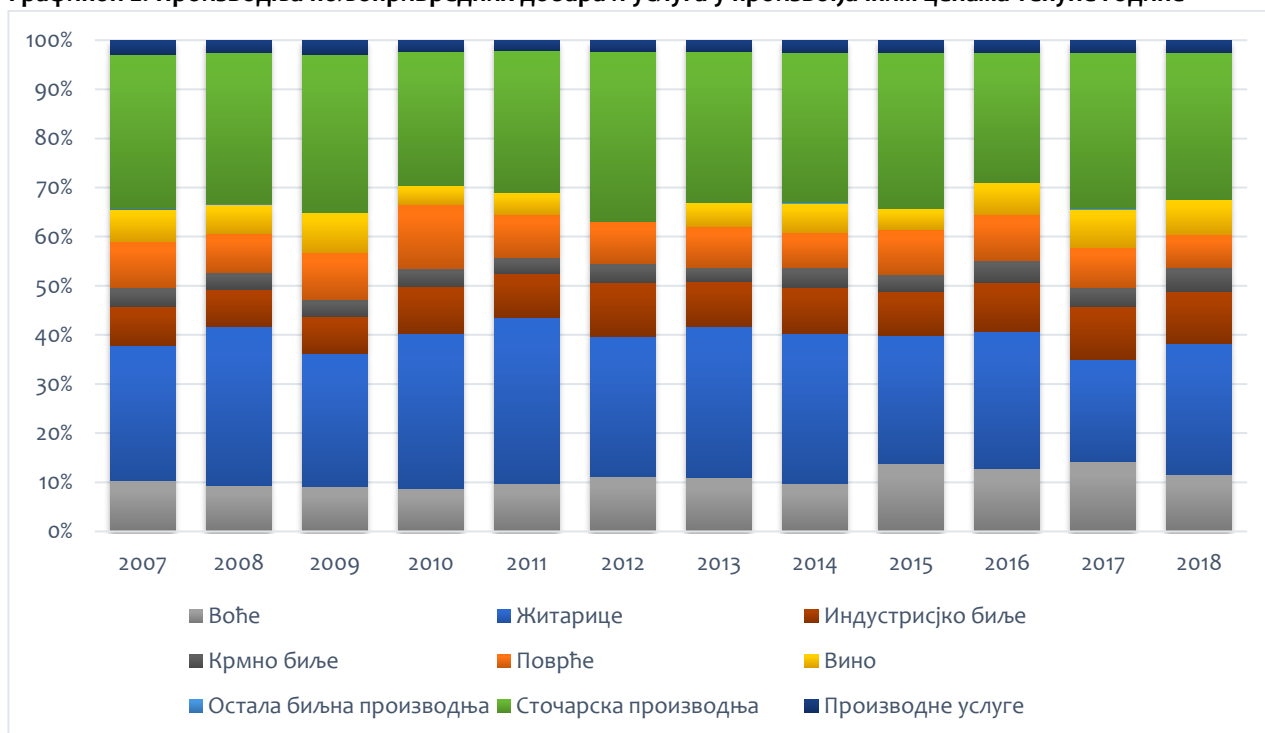
Графикон 1: Производња пољопривредних добара и услуга у произвођачким ценама текуће године за сектор жита и индустријског биља

Извор: Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији за период 2007-2018, РЗС, Београд. 2019

У периоду 2007–2018. године, у структури вредности биљне производње жита просечно имају доминантно учешће са 42,5%, док производња индустријског биља учествује са 13,8%.

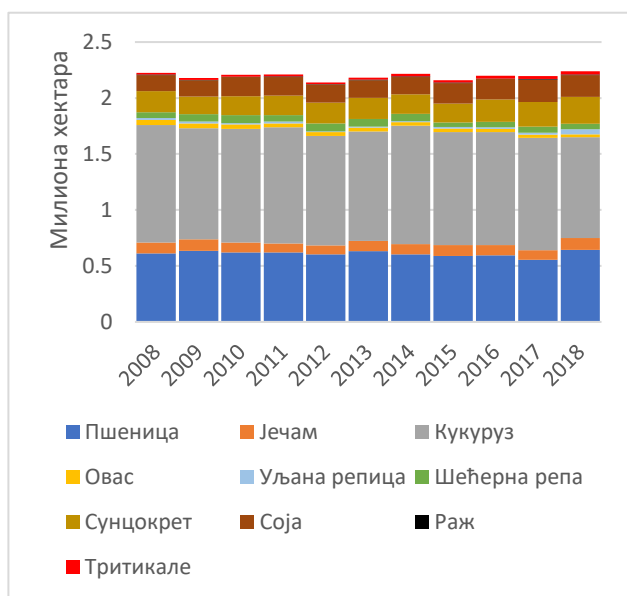
Графикон 2: Производња пољопривредних добара и услуга у произвођачким ценама текуће године

Извор: Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији за период 2007-2018, РСЗ, Београд. 2019

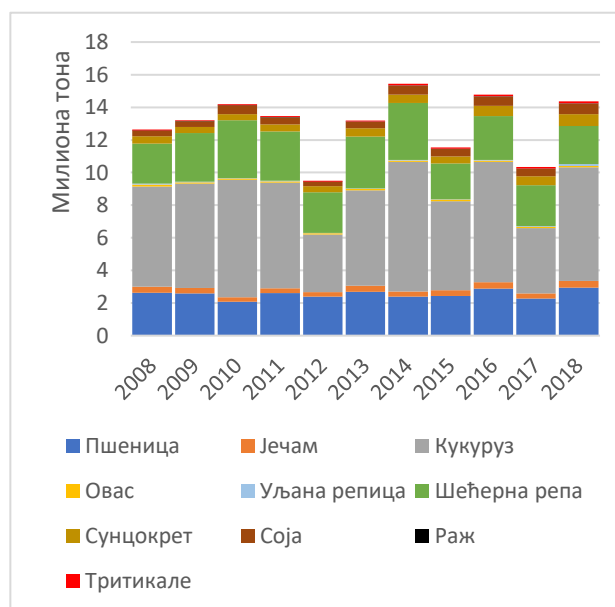
Производња осталих усева у последњих 10 година креће се од 13 до 15 милиона тона. У том периоду две године 2012. и 2017. су биле кризне у смислу пада производње односно приноса. Површине, током посматраног периода, су на истом нивоу од око 2 милиона хектара. У структури осталих усева, најзаступљенији је кукуруз, по површини и по количини, следи га пшеница.

Графикон 3: Укупна засејана површина осталих усева у Србији

Извор: РСЗ

Графикон 4: Укупна производња осталих усева у Србији

Извор: РСЗ

Производња осталих усева најзаступљенија је у Војводини, затим у региону Шумадије и западне Србије, при чему је удео површина коришћена под житарицама у Војводини заступљена са 52% а индустријског биља са 97%.

Табела 2: Површина КПЗ по категоријама коришћења

у ха	Република Србија	Београдски регион	Регион Војводине	Шумадија и западна Србија	Јужна и источна Србија
Жита	1.702.829	79.588	879.312	409.651	334.278
Шећерна репа	44.898	1.118	43.711	21	49
Индустријско биље	493.570	13.526	426.158	24.925	28.960
Остали усеви	4.733	137	4.312	142	143

Извор: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20196003.pdf>

2.2. Допринос запошљавању

Званични подаци о радној снази на пољопривредним газдинствима и запослености у пољопривреди протеклих деценија у Србији су неконзистентни и непоуздани јер су се мењали присупи и методологије процене. Пописом пољопривреде 2012. године уведен је нови приступ у праћењу рада и радне снаге у пољопривреди, који је примењен и у Анкети из 2018. године.

Производњом осталих усева се баве 238.052 газдинства, било то специјализовано (76% од укупног броја) или комбиновано. Међу газдинствима специјализованих типова производње, високим уделом рада издвајају се газдинства специјализована за ратарство (14%) и сталне засаде (10%). Радни фонд ангажован на газдинствима специјализованим за поједине типове производње различито је распоређен у појединим регионима. У региону Војводине доминира запосленост на газдинствима специјализованим за ратарство (45,0%).

Табела 3: Укупна радна снага специјализована за житарице, уљарице и остале ратарске културе

Специјализована за житарице (осим риже), уљане и протеинске биљке		Житарице, уљане, протеинске и коренасте биљке комбиновано		Различите ратарске културе комбиновано	
Број лица	Годишња радна јединица	Број лица	Годишња радна јединица ⁴	Број лица	Годишња радна јединица
182.560	63.277	3.229	1.908	52.263	16.001

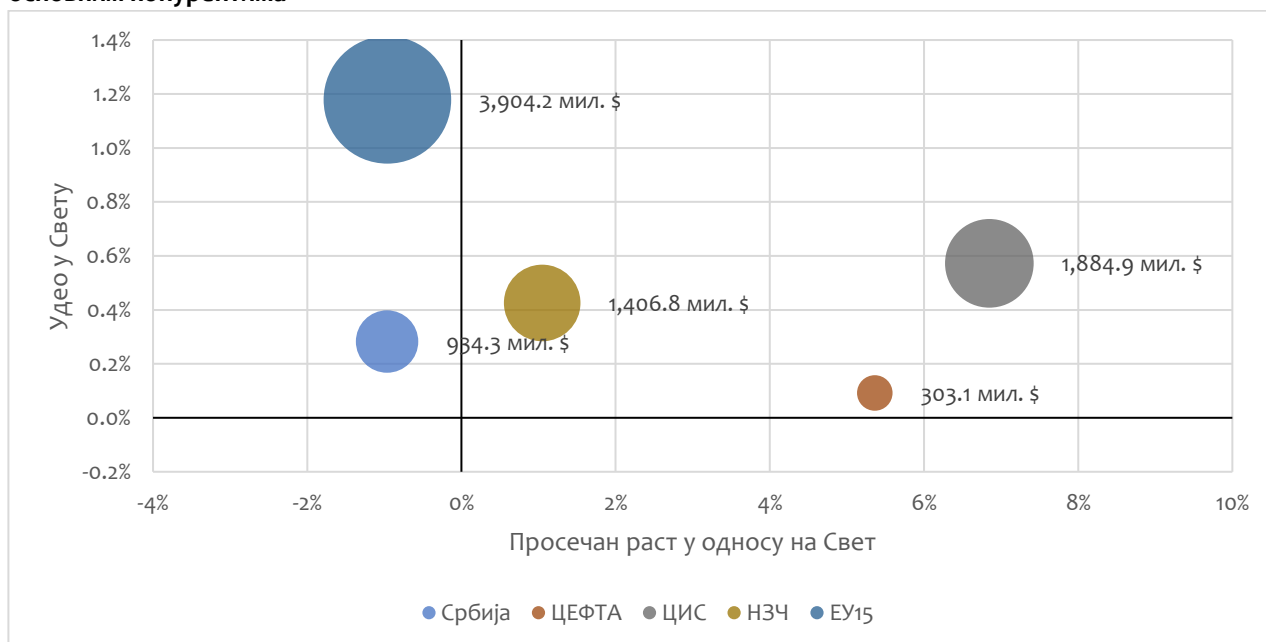
2.3. Допринос извозу

Просечан извоз осталих усева у периоду 2014-2018, било као примарни или примарно прерађени производ, износио је 934 милиона УСД. Овде треба додати и оне производе који нису урачунати а опет производи осталих усева значајно доприносе конкурентности и извозу тих производа, као што је на пример шећер у кондиторских производима, житарице у сточној храни и сл. Међутим тренд извоза заостаје у односу на свет за 0.98% и такође у односу на основне конкуренте, поготово у односу на ЦИС земље које бележе раст извоза осталих усева од просечно 6.8% на годишњем нивоу. У њиховом случају раст у односу на свет бележи и примарана производња (4.9%) и прерада (10.6%). Нове земље чланице бележе исто тако раст али мањи од 1% на годишњем новоу.

Основни разлог лошијих изозних трендова Србије јесте пад цена житарица и шећера који учествују са великим уделом у извозу. Док су ЦИС земље компензовале тај пад повећаним извозом и добрим трендовима код уљарица то се код нас није десило у толико мери.

⁴ Годишња радна јединица (Annual Work Unit – AWU) јесте јединица мере која представља количину људског рада утрошеног за обављање пољопривредне делатности на сваком газдинству. Ова јединица представља еквивалент рада једне особе - пуно радно време у једној години: осам сати дневно, 225 радних дана.

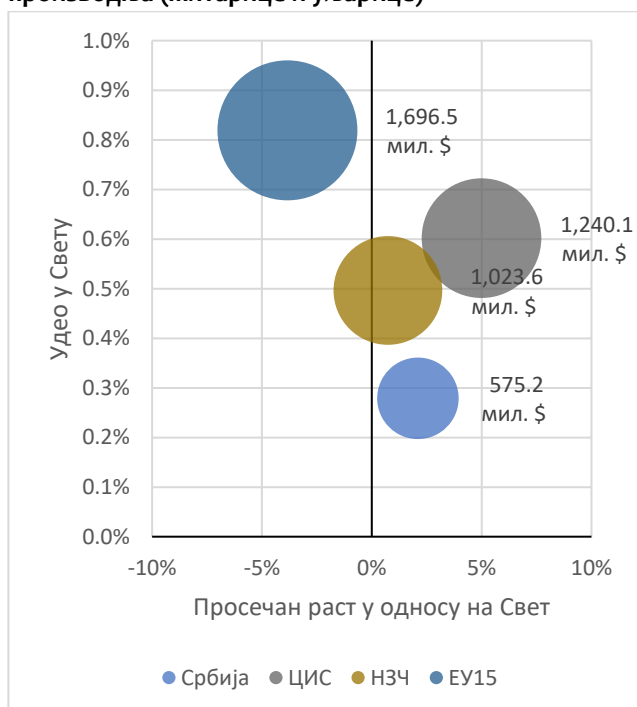
Графикон 5: Величина и тренд раста извоза осталих усева (примарна производња и прерада) у поређењу са основним конкурентима

Извор: COMTRADE

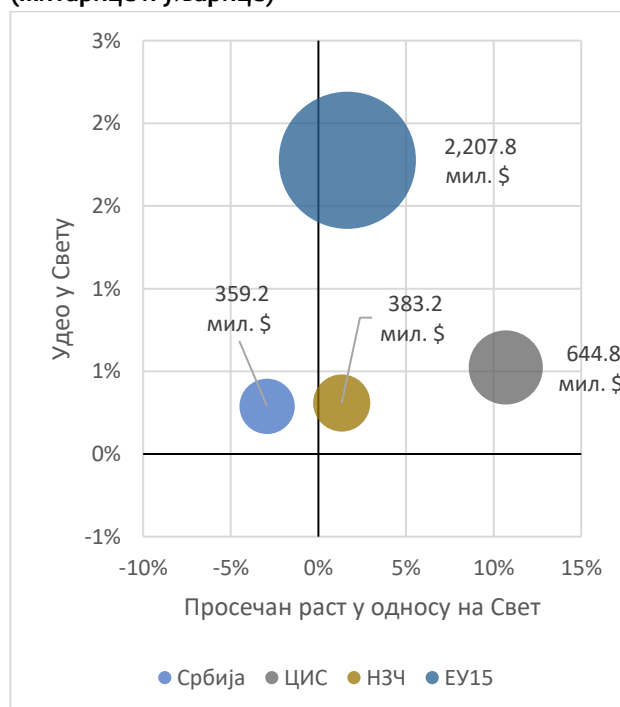
Примарна производња ипак бележи раст извоза у односу на свет од 2.1%, што је бољи резултат од НЗЧ и ЕУ 15. Због великог удела и смањења извоза шећера остварује се просечан пад у односу на свет од скоро 3% код прераде осталих усева. С друге стране ЕУ15, НЗЧ, остале ЦЕФТА земље и ЦИС земље расту брже од света.

Графикон 6: Тренд раста извоза примарна производња (житарице и уљарице)

Извор: COMTRADE

Графикон 7: Тренд раста извоза примарна прерада (житарице и уљарице)

Извор: COMTRADE

3. ОПИС И ТРЕНДОВИ

3.1. Остали усеви

Све је мање пољопривредног земљишта и све већа потреба за његовим очувањем

Када је Република Србија у питању пољопривредно земљиште, као најзначајнији производни ресурс у пољопривреди, чини нешто мање од половине њене територије (49,80%)⁵ (РЗС, 2013). У ситуацији када је стварање нових обрадивих површина озбиљно ограничено или долази са повећаним трошковима заштите животне средине, све гласније се поставља питање очувања и рационалног коришћења овог тако важног природног ресурса. То нарочито добија на значају ако се има у виду податак да у Републици Србији има преко 400.000 ха земљишта са механичким саставом тешког типа и преко 100.000 ха на различите начине оштећених земљишта, а сваке године, са различитим деградационим процесима оштети се и нових 1.000 ха земљишта (Ерцеговић ет ал., 2008). При томе, постоје и изузетно велике регионалне разлике у заступљености укупног пољопривредног земљишта у укупној територији појединих региона које се крећу између 33,40% у региону јужне и источне Србије до 77,80% у региону Војводине. Ситуација је још неповољнија ако се узме у обзир податак да је највећа заступљеност некоришћеног пољопривредног земљишта управо у региону са најмањим учешћем пољопривредног земљишта у укупној територији региона тј. у региону јужне и источне Србије (7,65%) што указује на недовољно одговоран однос не само власника и корисника, већ и државе према пољопривредном земљишту као природном ресурсу за одрживу пољопривредну производњу и једном од најзначајних фактора прехранбене сигурности становништва у свакој држави⁵.

Све више расте потреба за мерама адаптације од климатских промена

Постоје бројне расправе о значају и степену, па чак и уопште о самом постојању климатских промена. Ипак, ма колико било парадоксално, то да ли неко верује или не у климатске промене постаје све мање битно, јер се и пољопривредна наука и пракса полако прилагођавају променама климе. Укупно повећање просечне годишње температуре за Србију изазвано климатским променама у последњем веку је износило 0,6°C што се не чини као велика промена. Ипак, приметно је да ефекти на пољопривреду постоје, па макар, понекад, само зато што људи почињу да примећују промене које раније не би.

Климатске промене нарочито ће погодити производњу кукуруза и то на свим локалитетима у Србији, пшенице на локалитетима Крушевац, Сомбор и Врање, док у случају соје се очекује непромењен принос зрна на већини локалитета и незнатно виши до 9 % у локалитетима Краљево, Крушевац, Нови Сад, Сомбор и Зајечар⁶. Битно је да пољопривредници који гаје остале усеве припремају мере адаптације на овакве услове. Те мере обухватају следеће:

- Прилагођавање календара радова измењеним климатским условима;
- Развој нових сорти и хибрида толерантних на сушу;
- Побољшање наводњавања, одводњавања и система за одбрану од поплава;
- Смањење учешћа јарих усева и повећање учешћа озимих усева;
- Изградња нових и побољшање постојећих регулација речних сливова;
- Примена „зелених“ ђубрива и промене у малчирању;
- Забрана лоше пољопривредне праксе, као што су уклањање и паљење стрњице и хумуског слоја, као и дубоког орања јер се тиме смањује задржавање воде;

⁵ Saša Z. Todorović, EKONOMSKA EFIKASNOST RAZLIČITIH MODELA RATARSKE PROIZVODNJE NA PORODIČNIM GAZDINSTVIMA, UNIVERZITET U BEOGRADU, POLJOPRIVREDNI FAKULTET

⁶ Milena Jančić, dipl. ing. master, UTICAJ KLIMATSKIH PROMENA NA BILJNU PROIZVODNJU -Doktorska disertacija Novi Sad, 2015. UNIVERZITET U NOVOM SADU POLJOPRIVREDNI FAKULTET

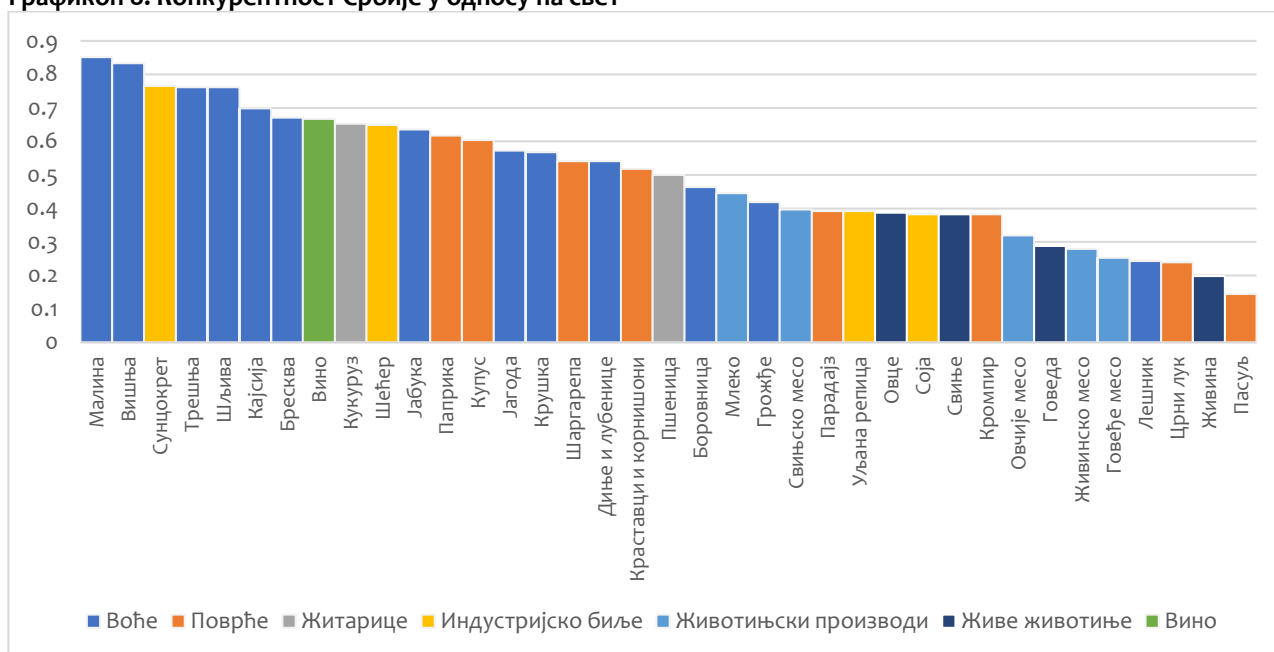
- Унапређење структуре земљишта ради повећања капацитета за складиштење воде и заштите земљишта од ерозије;
- Изградња и обнова вегетације око пољопривредних области како би се омогућило природно опрашивање и природна контрола штеточина;
- Промене у коришћењу минералних ђубрива и хемијских заштитних средстава и друге мере.

Конкурентност осталих усева у односу на остале у Србији варира у односу на производ и тржиште

Анализом конкурентности су обухваћене све најзначајније културе које се гаје у Србији, груписане по подсекторима. Међу осталим усевима посматране су житарице – кукуруз, пшеница и јечам и идустријско биље – соја, сунцокрет, шећерна репа.

Конкурентност осталих усева у односу на остале културе у Србији пре свега варира у зависности од посматране културе и посматраног тржишта. Тако соја и сунцокрет показују високу конкурентност у односу на ЕУ, пошто највећи број ЕУ земаља нема нити традицију нити велике успехе у овим производњама, за разлику од Србије. Али је Србија врло неконкурентна у производњи у свету пошто земље Јужне Америке остварују проиводне, извозне, ценовне и друге резултате.

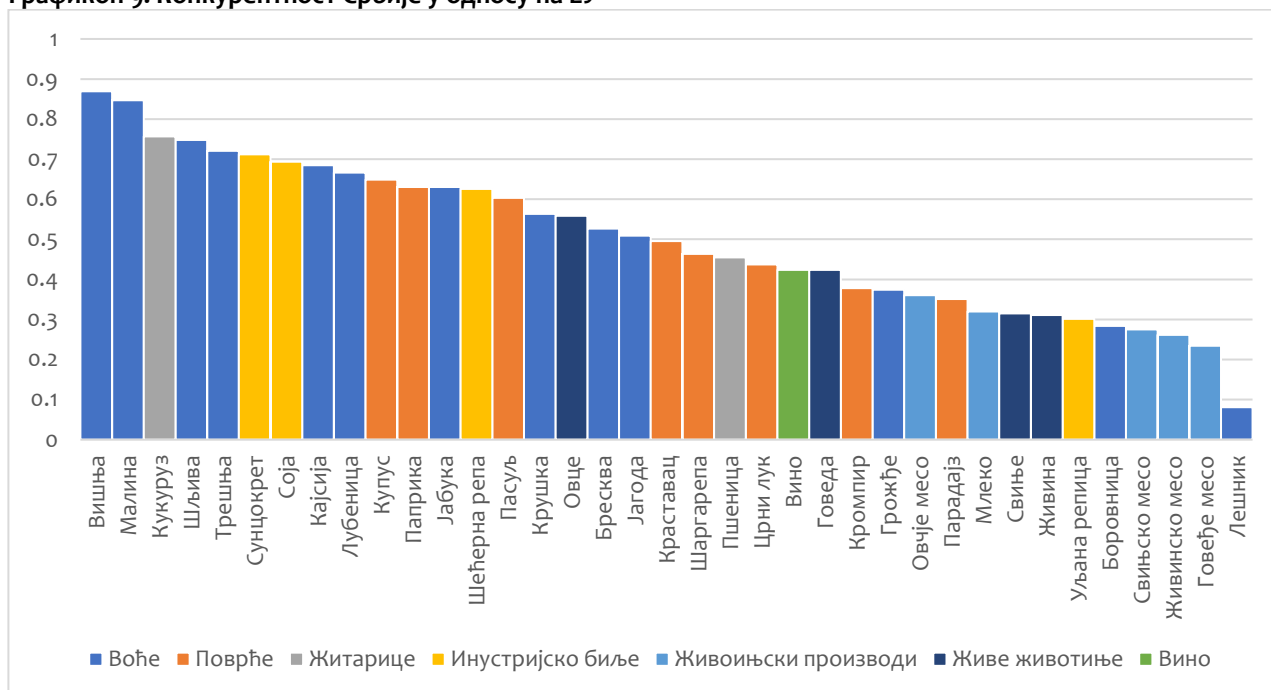
Графикон 8: Конкурентност Србије у односу на свет

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, РСЗ, обрада СЕЕДЕВ

Србија је највећи произвођач хране у ЦЕФТА региону. Она има највеће производне ресурсе, као и највеће тржиште. Србија је доминантна у већини производних области и обезбеђује више од половине укупне производње житарица и готово целокупну производњу идустријског биља, зато не чуди висок ранг шећерне репе и сунцокрета на листи конкурентности у оквиру ЦЕФТА земаља. У случају ове две културе конкурентност је заснована на високом уделу у производњи, док се код соје и кукуруза, заснива пре свега на добрим приносима и значјаним површинама.

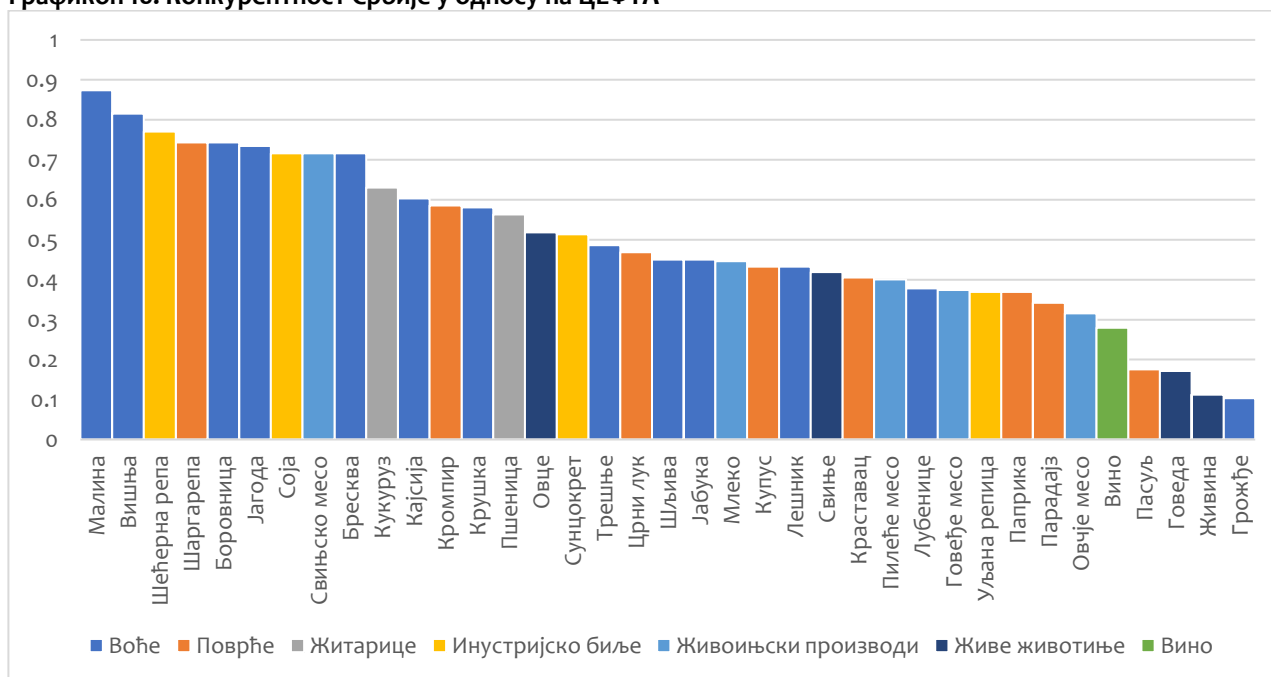
Графикон 9: Конкурентност Србије у односу на ЕУ

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, РСЗ, обрада СЕЕДЕВ

Пшеница је високо конкурентна у земљама у окружењу, али далеко од конкуренције у Европи и свету. Кукуруз је стабилно најконкурентнији, а Србија је високо позиционирана у извозу ове биљне врсте. Србија је највећи извозник кукуруза међу ЦЕФТА земљама, у Европи је у 2018. била на десетом месту, док је у свету на шеснаестом.

Графикон 10: Конкурентност Србије у односу на ЦЕФТА

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, РСЗ, обрада СЕЕДЕВ

3.2. Житарице

Житарице у Србији доприносе не само прехранбеној сигурности

Република Србија располаже са укупно 5.050.000 ха пољопривредног земљишта, од тога је 3.861.447 ха обрадивог земљишта. Житарице се гаје на 1.708.656 ха, што представља 33,8% укупног пољопривредног земљишта и чак 44,2% укупно обрадивог земљишта. Раж, овас и тритикале заједно, сеју се на површини од око 163.820 ха, мада ови усеви у последњих неколико година имају благо повећање у сетвеној структури.

У групу житарица спадају пшеница, јечам, раж, овас, тритикале и кукуруз, али су у производном и прехранбеном смислу за нас најважније пшеница и кукуруз. Производња житарица спада у доминантни сектор пољопривредне производње у Србији и то је пре свега због чињенице да житарице припадају најважнијој групи намирница, које се налазе на врху пирамиде исхране, не само код нас него и широм Европе и света. Са друге стране производња житарица представља основу за развој сточарске производње. У том смислу житарице имају два аспекта посматрања, тржишни и аспект прехранбене сигурности становништва.

Посебни агроеколошки услови у којима се обавља пољопривредна производња у Србији, омогућавају успешно гајење кукуруза као јарог и пшенице као озимог усева. У нашим условима кукуруз се углавном гаји за потребе сточарске производње, за разлику од пшенице. Површине под пшеницом углавном су условљене њеним позитивним утицајем на плодоред и ниским улагањима у саму производњу. Из тог разлога ове две врсте се у гајењу често преклапају и допуњују и чине најчешће усеве у плодоредној шеми двопоља.

Србија је искористила указану шансу и повећала конкурентност

Нагли скок цена житарица и уљарица 2008. године Србија је дочекала са ниским приносима и инфраструктуром за коју се веровало да не може да извезе више од пола милиона житарица годишње. Само неколико година касније Војводина бележи просечне приносе пшенице од 4.86 тона по хектару, кукуруза од 6.67 т/ха, а Србија извози 2.4 милиона тона житарица током продајне 2016. Добре цене житарица и уљарица су искоришћене не само да се повећа профит произвођача него и за значајна улагања у производне и логистичке капацитете. Ипак, највећи део остварене зараде је отишао да се укрупне газдинства. Чињеница да су остварени екстра профити од високих цена остајали у пољопривреди је велико достигнуће. Иако делује логично да новац остане у сектору где је зарађен, то се није дешавао ни у Европи, где су многи гледали да диверзификују производњу улажући у друге делетности (пољопривреда је већ била на високом технолошком нивоу), нити у ЦИС земљама где су финансијски и други сектори пронашли начин да покупе зараду а произвођачи се услед несигурног права власништва нису одлучивали на значајнија улагања. У Србији, поготово Војводини, првенствено захваљујући постојећој структури производње заснованој на породичним газдинствима, пољопривредници су улагали: у укрупњавање поседа (куповином земље), у производне капацитете у биљној производњи, односно у подизање нових засада у воћарству. Мали део оставрених профита је улаган ван пољопривреде.

Србија ће моћи да се мери са конкуренцијом из Европе и ЦИС земаља и када се цене житарица смање. Произвођачи у старим земљама чланицама ЕУ (мисли се на оне где је значајна производња житарица као што су Француска, Немачка, УК, Ирска, Холандија) имају веће просечне приносе (услед добре технологије и квалитетне генетике прилагођене условима гајења у тим подручјима), бољи квалитет, издашније субвенције, ниже трошкове капитала, као и низ других предности. С друге стране, међутим, има фактора који им смањују конкурентност, као што су висока цена земљишта и друге имовине, значајно пореско оптерећење, те велика очекивања произвођача (просечна плата у ЕУ је готово 10 пута већа него у Србији док је незапосленост мања, па ЕУ пољопривредник уколико не оствари високе профите лако мења сектор). С друге стране ЦИС земље (првенствено Русија, Украјина и Казакхстан) имају ниске приносе, али и ниска улагања по јединици површине и слабије развијену инфраструктуру (која је ипак способна да извезе 48 милиона тона житарица годишње). Србија се

(слично НЗЧ – Пољској, Румунији, Мађарској) нашла између ова два дијаметрално супротна концепта производње и развила свој конкурентски модел заснован на: добрим приносима уз просечна улагања, малим порезима (углавном се све обавља у сивој пореској зони), ефикасној организацији тржишног ланца, доброј извозној логистици и мањем очекивању зараде по хектару него што је то случај ЕУ. У основи, тржишни ланац је заснован на породичним газдинствима у производњи, задругама и компанијама у складиштењу и великом броју предузећа који се јављају као извозници (на пример, преко 250 компанија је извозило кукуруз).

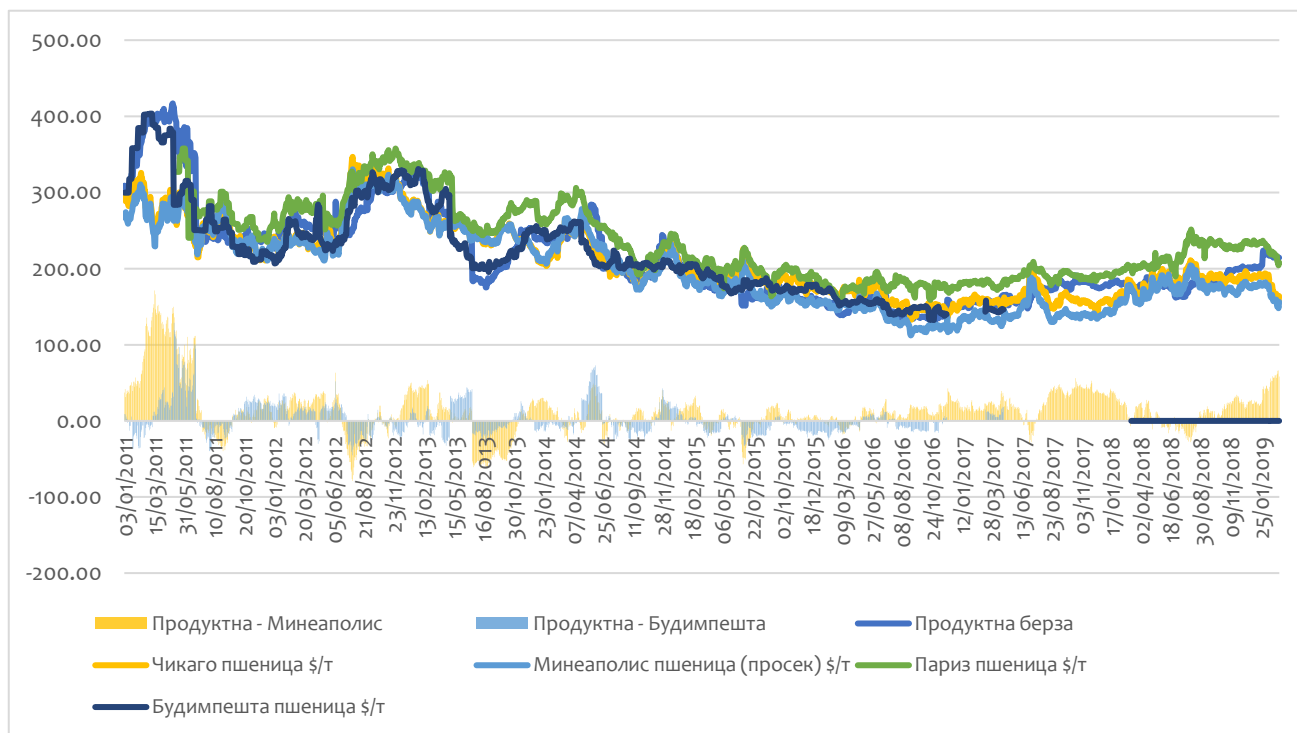
Србија има различите могућности у продаји житарица, иако је највећи део робе (чак 67% кукуруза и 53 % пшенице у периоду од 2014-2018) пласиран Дунавом преко луке Констанца тако што су највећи светски трговци куповали робу на ФОБ тржишту у Србији. Домаћи трговци покушавају да остваре веће цене и профите: (1) Продајом на ЦИФ уместо ФОБ тржишту, (2) Преусмеравањем робе ка тржишту ЕУ, (3) Настојањем да у што већој мери овладају ЦЕФТА тржиштем на рачун мање конкурентних произвођача у БиХ, Северној Македонији, Црној Гори, Албанији и Косову. Од тога колико ће они бити успешни у томе зависиће и конкурентска позиција Србије у будућности.

Произвођачи се морају прилагођавати на ниске цене а агрегатори на мање марже

Цена житарица у Србији је дефинисана пре свега светском ценом, тј очекивањима светске производње и потрошње у наредној години. Такође на цену утичу и следећи фактори:

- Светске залихе, нарочито оне у ЦИС земљама
- Извоз и увоз, на начин да се цена прилагођава извозним могућностима
- Домаћа производња, у добрим годинама када Србија има житарица за извоз, тренд цена у потпуности прати светску цену и домаћа производња има мали утицај на њу
- Нетржишни утицаји као што су забране, државне куповине по нетржишним условима, договарања, лобирања и сл. могу да утичу на цену житарица у кратком периоду.

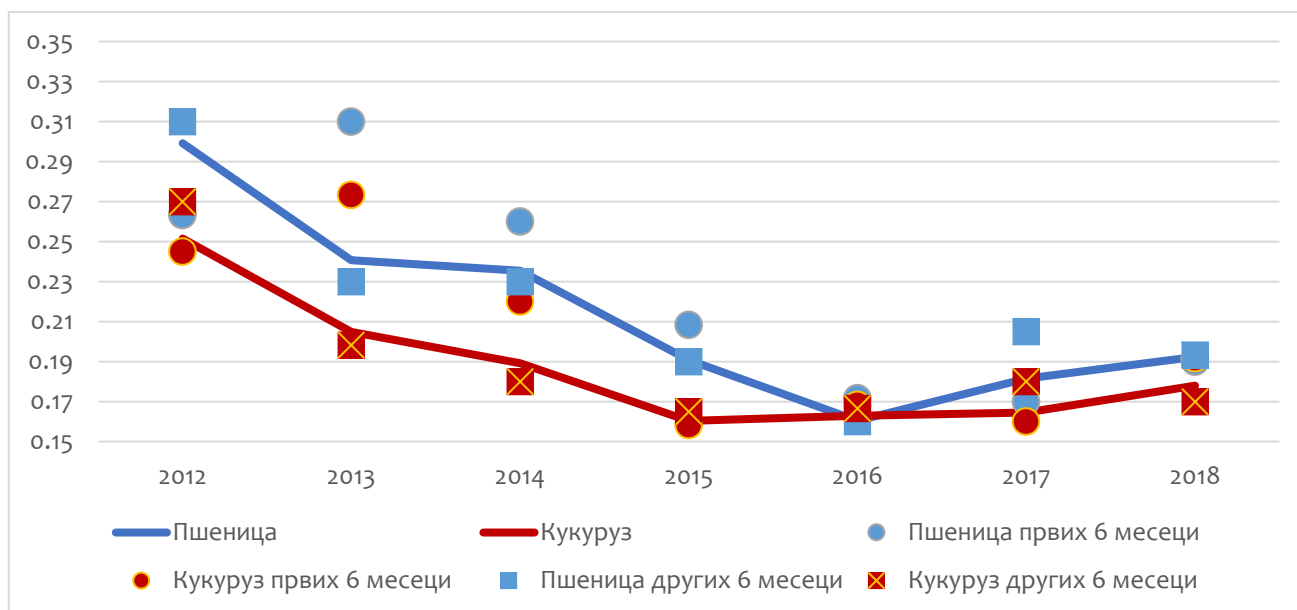
Графикон 11: Недеље цене пшенице и кукуруза у Србији и разлике у односу на ЦБОТ у периоду јан 2011 - мар 2019

Извор: Продуктна берза, НОви Сад, COMTRADE

Од значаја је и унутар годишњи тренд цена, јер од њега зависи колико ће пољопривредници и агрегатори зарадити од чувања житарица. Уколико је овај приход већи и/или су већа очекивања онда се повећавају улагања у складишне просторе за чување житарица. Са смањивањем цене смањују се приходи који се остварују од чувања, тако да је спремност за улагање од стране пољопривредника и агрегатора, па самим тим и капацитет абсорбције за ИПАРД средсвима смањен.

Графикон 12: Извозне цене пшенице и кукуруза са унутаргодишњим променама

Извор: COMTRADE и Trade Map

3.2.1. Пшеница

Табела 4: Основни подаци о пшеници у Србији

Индикатор	Број
Укупна површина / Тренд раста површина	643.083ха / тренд је у опадању са стопом од -1.54%
Производња / Тренд раста производње	2.941.601 т / тренд је расту са стопом од 0.04%
Извоз у тонама и УСД у 2018.год	1.104.783,2 т /209.663,9 хиљада \$
Тренд извоза 2005-2018 / 2013 – 2018	/ тренд је у опадању са стопом од -20.27%
Просечан принос / тренд раста приноса	4.6 т/ тренд је расту са стопом од 1.25%
Број произвођача који се баве производњом	425.790
Место Србије у производњи у свету / Европи	36. Свету/ 14. Европа
Место Србије у извозу у свету / Европи	22. Свету/ 17. Европа

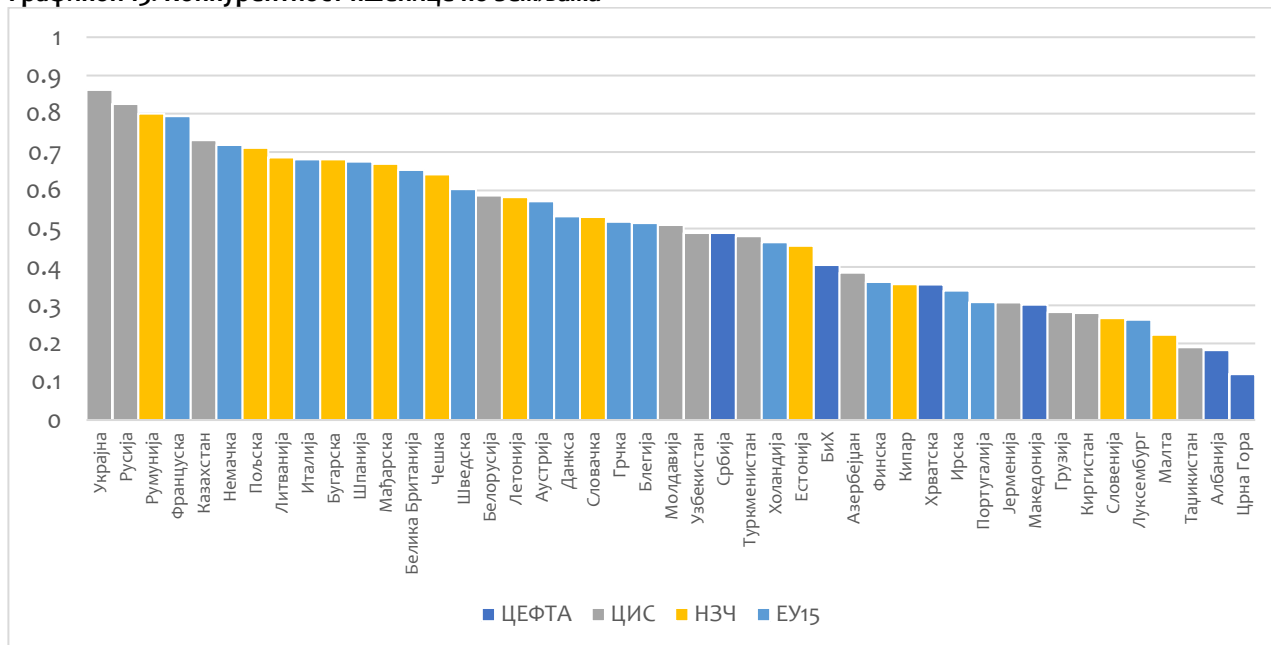
Основни трендови код пшенице

ПОЗИТИВНИ ТРЕНДОВИ
<ul style="list-style-type: none"> • Стабилизација производње на високим вредностима као последица повећања приноса, улагања у заштиту и промене односа према гајењу ове културе • Отварања нових тржишта (Италија, Аустрија) • Раст извоза (2017/2018 Србија је извезла највише пшенице у својој историји у тонама) • Прихватање редуковане обраде од стране напредних произвођача која обезбеђује већу еколошку одрживост и смањује трошкове
НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ
<ul style="list-style-type: none"> • Смањивања светске цене која доприноси мањим укупним вредностима • Смањивања броја пољопривредника који се баве производњом • Све већа трговинска ограничења у региону
РЕЗУТАТ
<ul style="list-style-type: none"> • Дуална производња представљена са добрим поризвођачима и још увек значајним уделом екстензивне поризводње • Стабилизација површина и извоза • рекордни извоз у тонама у производној/продајној години 2017/2018

Србија је међу мање конкурентним земљама

Када посматрамо конкурентност Србије у производњи пшенице, Србија је у групи мање конкурентних земаља у Европи и ЦИС земљама. Она се налази иза: (1) земаља које интензивно повећавају своју производњу и извоз како на рачун нових површина или још више на рачун повећања приноса, а основну конкурентску предност заснивају на великим обрадивим површинама где првенствено спадају ЦИС земље; (2) земља које имају добре трендове, пре свега у повећању приноса (пре неколико деценија су имали ниске приносе) и извоза а који своју конкурентност граде на значајним површинама, унапређеној технологији и нижој цени радне снаге, као што су Румунија, Пољска, Чешка, Литванија, Мађарска а у последње време и Бугарска унапређује своју конкурентност; (3) земље са великим приносима, добрим квалитетом па самим тим и ценама, као што си Француска, Немачка, Данска...

Графикон 13: Конкурентност пшенице по земљама

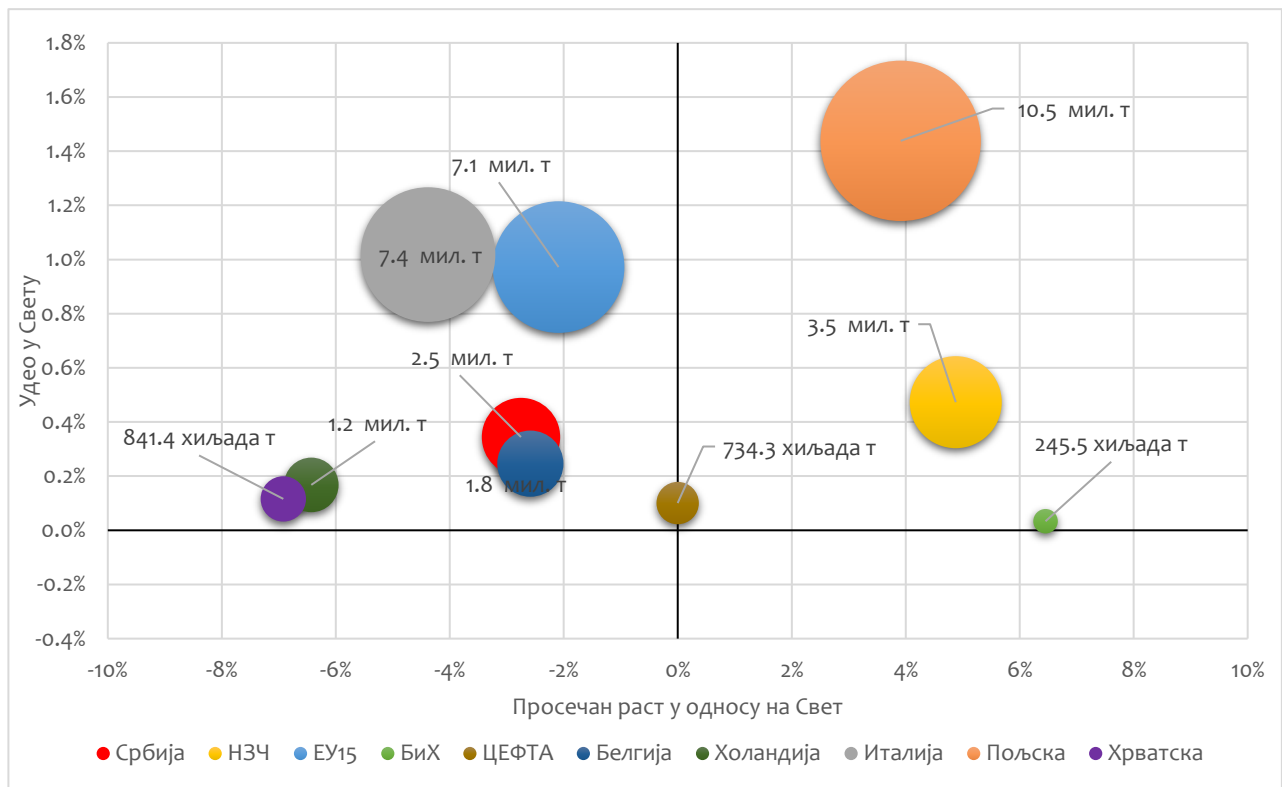

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, обрада СЕЕДЕВ

Производња се повећава на рачун раста приноса

Са производњом од 2.275.623 тона у 2017. и 2.941.601 т у 2018. години, Србија је 40 произвођач у свету и 19 у Европи. Површине под пшеницом су се стабилизовале и износе преко 600.000 ха, а укупна производња из године у годину прелази преко 2.500.000 т, са просечним приносом од 4,2 т/ха. Србија (за разлику од ЦИС земаља) нема могућност значајног повећања обрадивих повшина. Стога производња мора да буде усмерена на изналажење модалитета и увођење нових технологија, како би се са постојећих површина обезбедила виша укупна производња, повећањем просечног приноса по хектару. То се управо и дешава. Иако принос варира, његов раст доприноси повећању производње. Међутим, тај раст није довољан да се достигне раст у свету, поготово не онај који остварују земље нове ЕУ чланице, и то оне са значајним земљишним ресурсима. Њихов раст је заснован не само на тржишним условима него и субвенцијама, јер по правилу пшеница од већине култура захтева најмања улагања а ниво субвенције по хектару је у већини случајева исти.

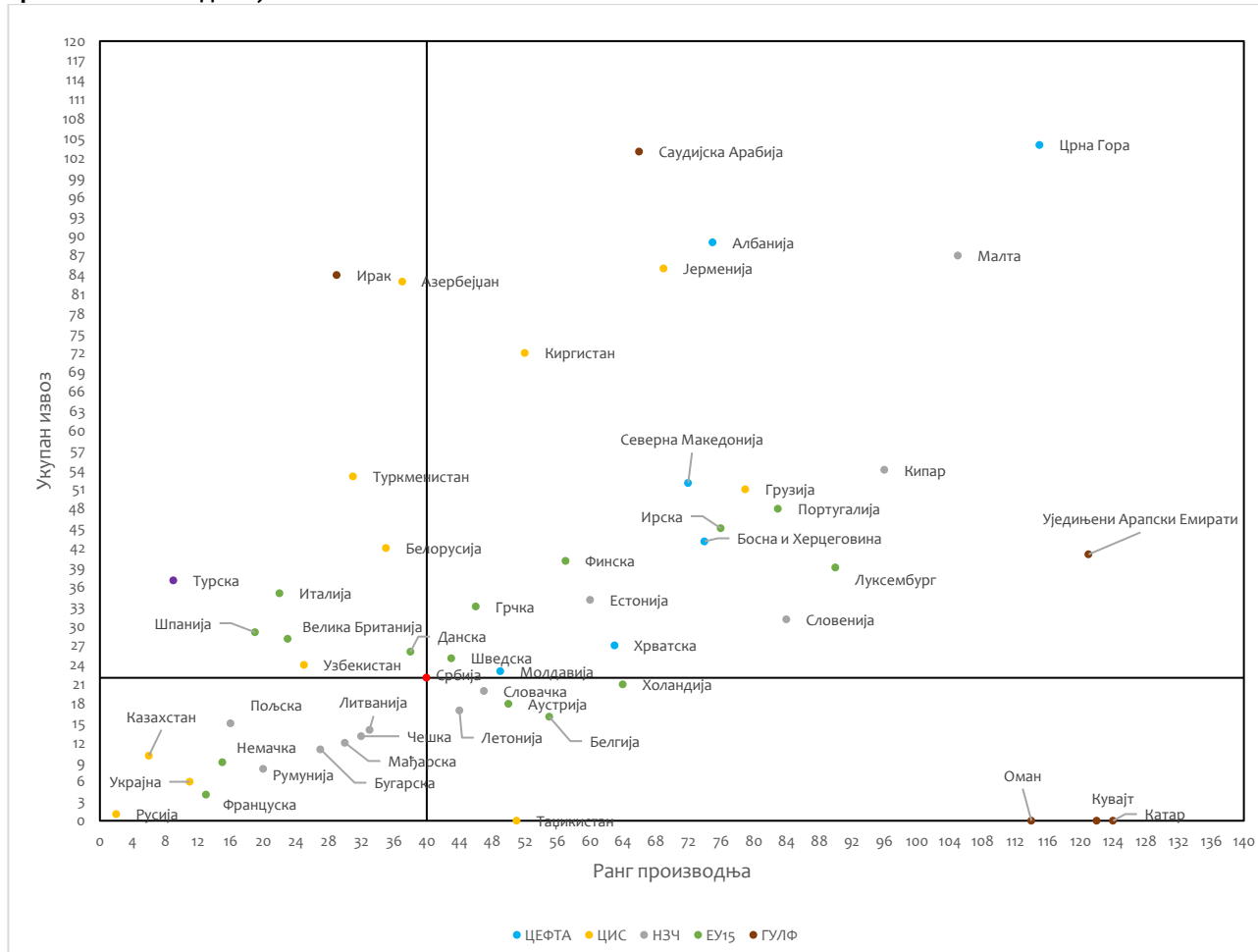
Графикон 14: Производња и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2012-2017

Извор: ФАО

Када посматрамо ранг Србије у свету по производњи пшенице, она је на нивоу својих земљишних ресурса (39 по земљишним ресурсима и 40 у производњи пшенице у 2017. години). По извозу је на 22. месту у свету, што указује на тржишну оријентацију Србије, а не као код значајног броја земаља на форсирање произвођење пшенице због прехранбене сигурности.

Графикон 15: Позиционирање Србије у производњи и трговини пшеницом у Свету (производња 2017 и трговина 2018 године)

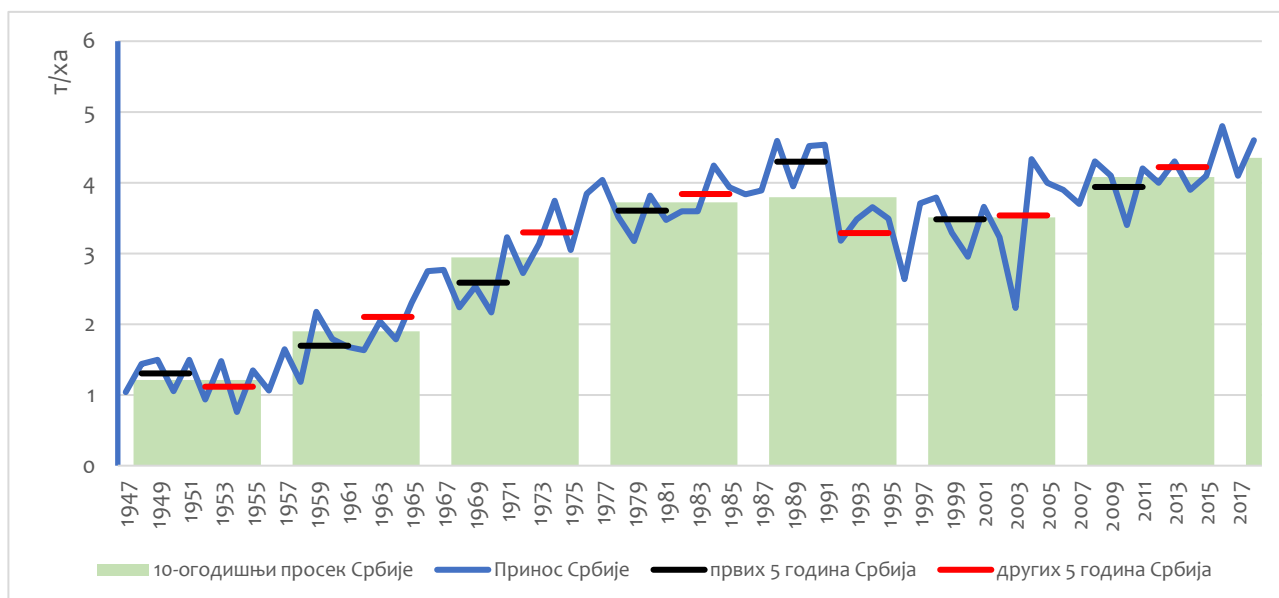

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, обрада СЕЕДЕВ

Приноси расту пре свега као последица професионализације и нових сорти

Мало је култура где се толико повећао просечан принос у последњих неколико година као што је то код пшенице. Док је удео страних сорти код кукуруза почео да се мења већ почетком транзиције - двехиљадите године, код пшенице су ти трендови интензивирани са десет година закашњења, када произвођачи почињу на пшеницу да гледају као на културу од које се може зарадити. Један од основних покретача била је конкуренција у откупу и повећање могућности приступачног складиштења. Тиме је створена могућност продаје у жељеном моменту, а не одмах после жетве. Мења се и технологија, купује се семе, више се ђубри, прска се против штеточина, инвестира се у складишне капацитете. Све то доводи до повећања приноса, који су уз стабилне цене на вишем нивоу омогућавали зараду. Такође је повећан извоз. Очекује се да ће у будућности, као последица нижих цена, доћи до благог смањења површина под пшеницом у корист површина под другим усевима густог склопа који се раније нису толико гајили (уљана репица, слачица, фацелија...) као и под интензивно гајеним поврћем.

Графикон 16: Приноси пшенице у Србији

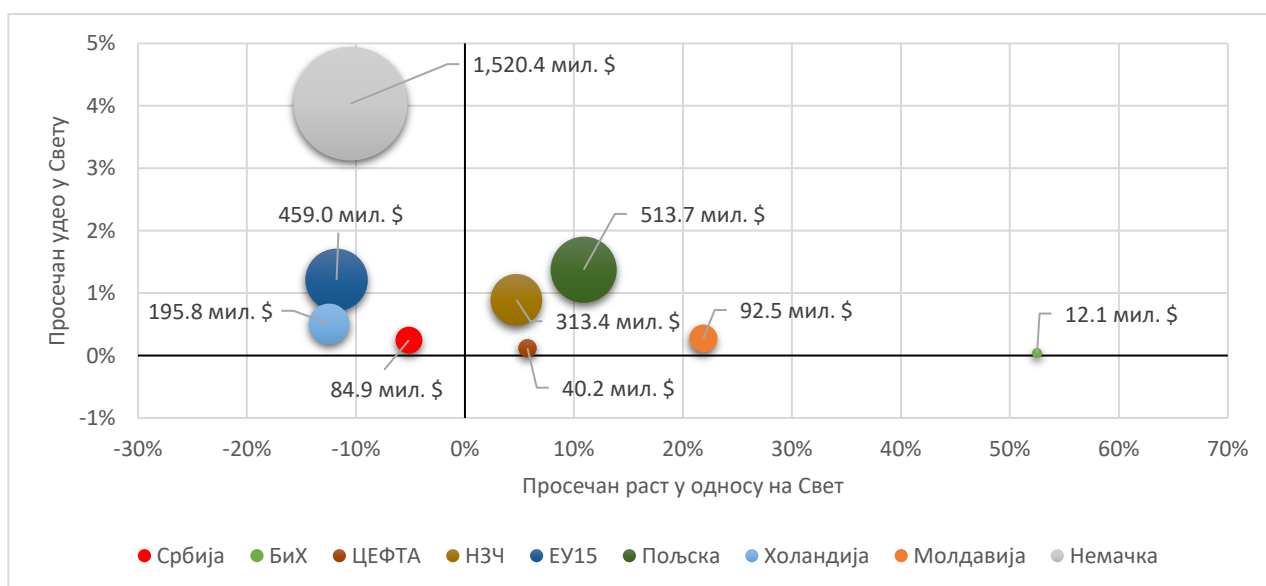
Извор: РСЗ

Ипак, код пшенице има простора за додатни раст приноса, не толико код специјализованих него пре свега код средњих произвођача, нарочито у централној Србији. Пратећи искуства Нових земаља чланица, очекивано је да ће Србија да повећава приносе са повећаном специјализацијом.

Извоз расте у количини али не и у вредности

Производња пшенице у Србији у последњих 10 година била је увек изнад домаћих потреба. Вишкови су износили од шестине до четвртине укупне производње. Није било ни једне године да пшеница није извозена.

Графикон 17: Извоз и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2013-2018

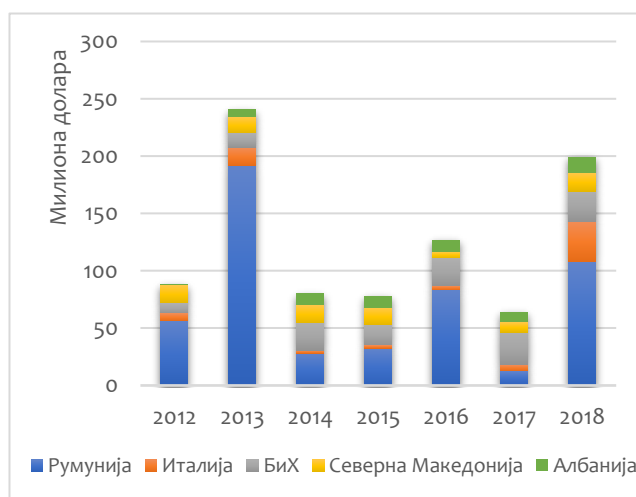
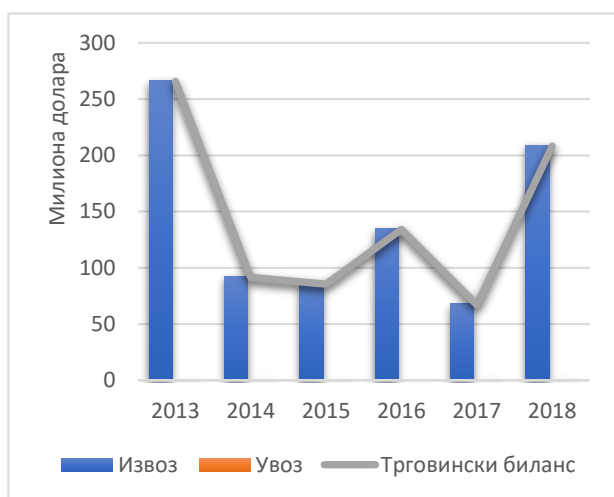

Извор: COMTRADE

Србија има три основна тржишта за пшеницу – ЦЕФТА, ЕУ и Дунавом преко луке Констанца, где се даље извози. Продаја на ЦИФ тржишту преко Констанце је највећа, (иако је она за Србију „купац у крајњој нужди“) па се на њему дефинише цена на домаћем и ЦЕФТА тржишту. С друге стране, пошто се преко Констанце пласира пшеница која долази из ЦИС земаља и САД, ту цена мора да прати светске трендове. Управо зато цена пшенице на Продуктној берзи у Новом Саду у потпуности прати тренд цене на СВOT тржишту у трендовима, док је ниво просечно већи за 1.8% у периоду 2012-2016.

Током 2018. значајно је порасто извоз у ЕУ, поготово у Италију као последица лошије године и потреба Италије, али и успостављених нових трговних односа, па није искључено да ће се овај извозни канал наставити.

Графикон 18: Трговински биланс пшеница: Србија 2013 – 2018 **Графикон 19: Извозне дестинације пшенице из Србије 2013 – 2018**

Извор: COMTRADE

Прерада пшенице

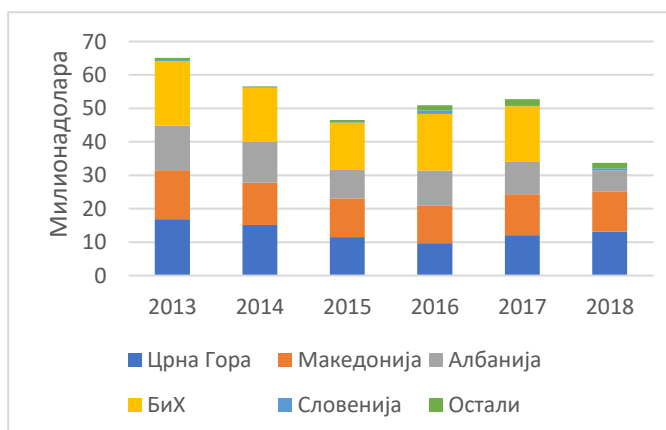
Пшеница је једна од главних сировина за прераду и производњу хране како за људе тако и за животиње. Млинови су основна прерада пшенице (види део прерада осталих усева) и циљ треба да буде да се извози више брашна него пшенице. Ипак и друге земље желе да имају додатну вредност кроз прераду па успостављају своје прерадне капацитете. Зато је готово једино тржиште за брашно из Србије регион, за разлику од пшенице која има дужи тржишни ланац.

Графикон 20: Трговински биланс брашна

Извор: COMTRADE

Графикон 21: Извозне дестинације брашна из Србије

Извор: COMTRADE

3.2.2. Кукуруз

Табела 5: Основни подаци о кукурузу у Србији

Индикатор	Број
Укупна површина / Тренд раста површина	901.753ха / тренд је у расту са стопом од 0.61%
Производња / Тренд раста производње	6.964.770 т / тренд је расту са стопом од 11.98%
Извоз у тонама и УСД у 2018.год	1.315.085,8 т /266.747 хиљада \$
Тренд извоза 2005-2018 / 2013 – 2018	/ тренд је у расту са стопом од 0.08%
Просечан принос / тренд раста приноса 2012-2017	5.6 т/ тренд је расту са стопом од 10.58%
Место Србије у производњи у свету / Европи	32. Свету/ 5. Европа
Место Србије у извозу у свету / Европи	16. Свету/ 10. Европа

Основни трендови код кукуруза

ПОЗИТИВНИ ТРЕНДОВИ

- Константно повећање приноса и квалитета инпута
- Инвестиције у сектор које смањују губитке, нарочито сушаре и складишта

НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ

- Смањивање профита произвођача услед ниже цене финалног производа на светском тржишту и повећаних цене коштања
- Смањивање извоза у периоду 2015-2018 у односу на предходни период

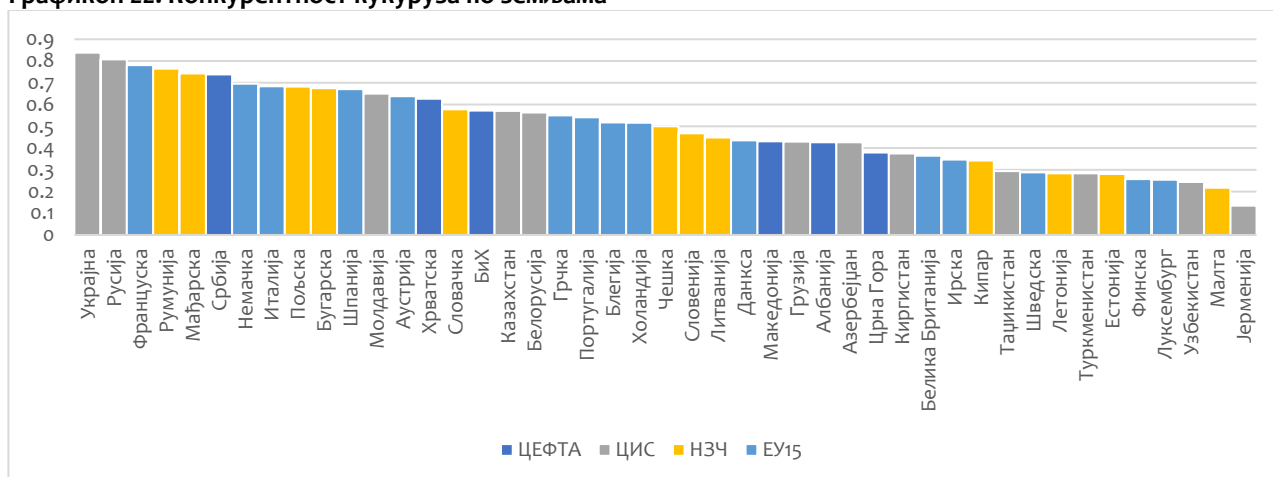
РЕЗУЛТАТ

- Смањивање површина под кукурузом, после значајног раста у време високих цена
- Велика варијабилност унутар година као последица још увек великих производњих ризика
- Консолидација тржишта (укрупњавање произвођача, добављача инпута, трговаца) али остављање простора малим произвођачима да буду профитабилни

Србија је конкурентна у производњи кукуруза

Иако се последњих година већина параметара конкурентности смањује, Србија је још увек међу конкурентнијим земљама у производњи кукуруза. Тако међу Европским и ЦИС земљама она заузима високо шесто место, одмах иза два највећа произвођача у Европи (Украјне, Француске) и три земље које бележе изузетно велики раст производње последњих година (Руске федерације, Румуније и Мађарске).

Графикон 22: Конкурентност кукуруза по земљама

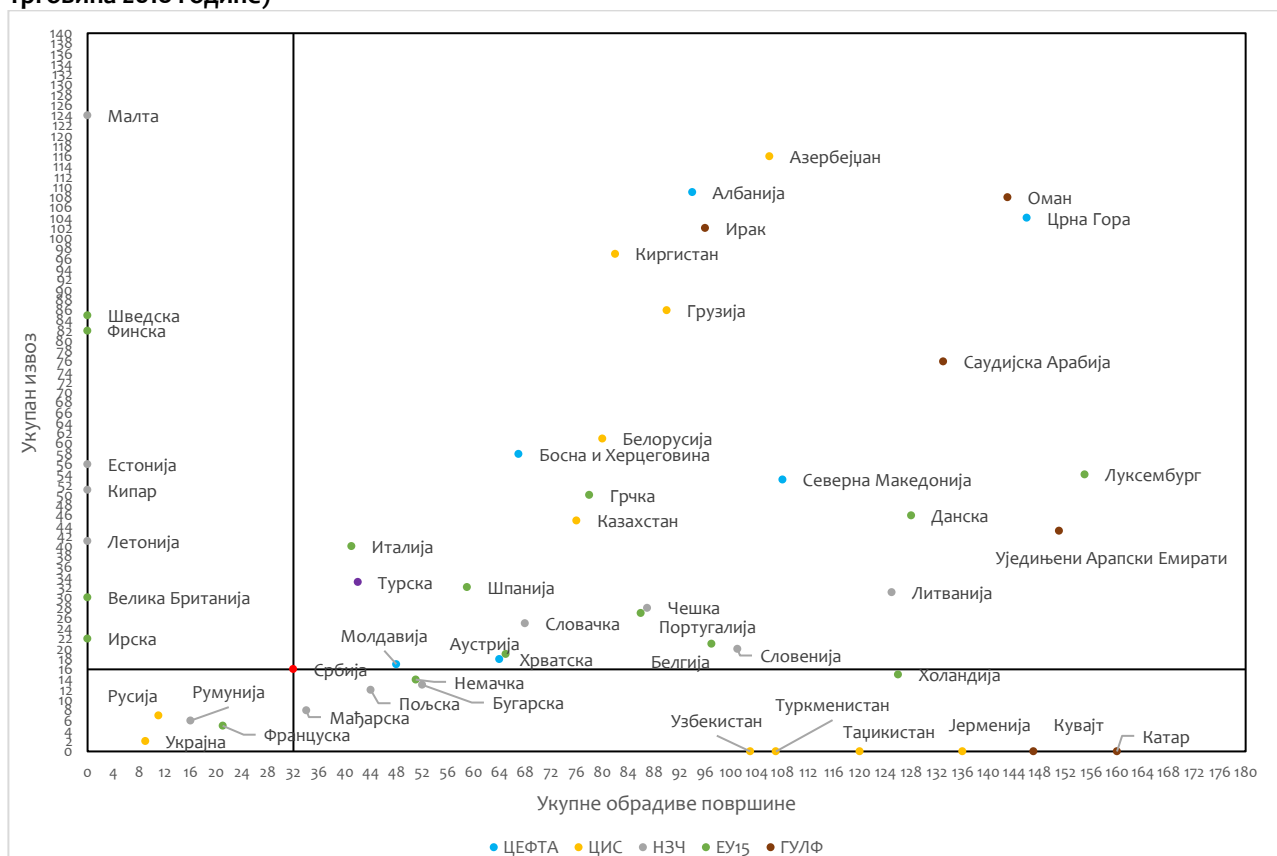

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, обрада СЕЕДЕВ

Велике структурне промене

У последњих 15 година Србија је значајно увећала производњу кукуруза, пратећи тренд раста у ЦИС земљама. Раст производње био је највећи одмах после 2010. године када је дошло до наглог раста цене кукуруза. Тако је 2015. године Србија била на 11. месту међу светским извозницима, да би 2018. пала на 16. место. Овоме је поред повећања површина засејаних под кукурузом допринела и професионализација произвођача и саме производње које су поспешене високом ценом кукуруза и могућношћу остварења веће зараде.

Графикон 23: Позиционирање Србије у производњи и трговини кукурузом у Свету (производња 2017 и трговина 2018 године)

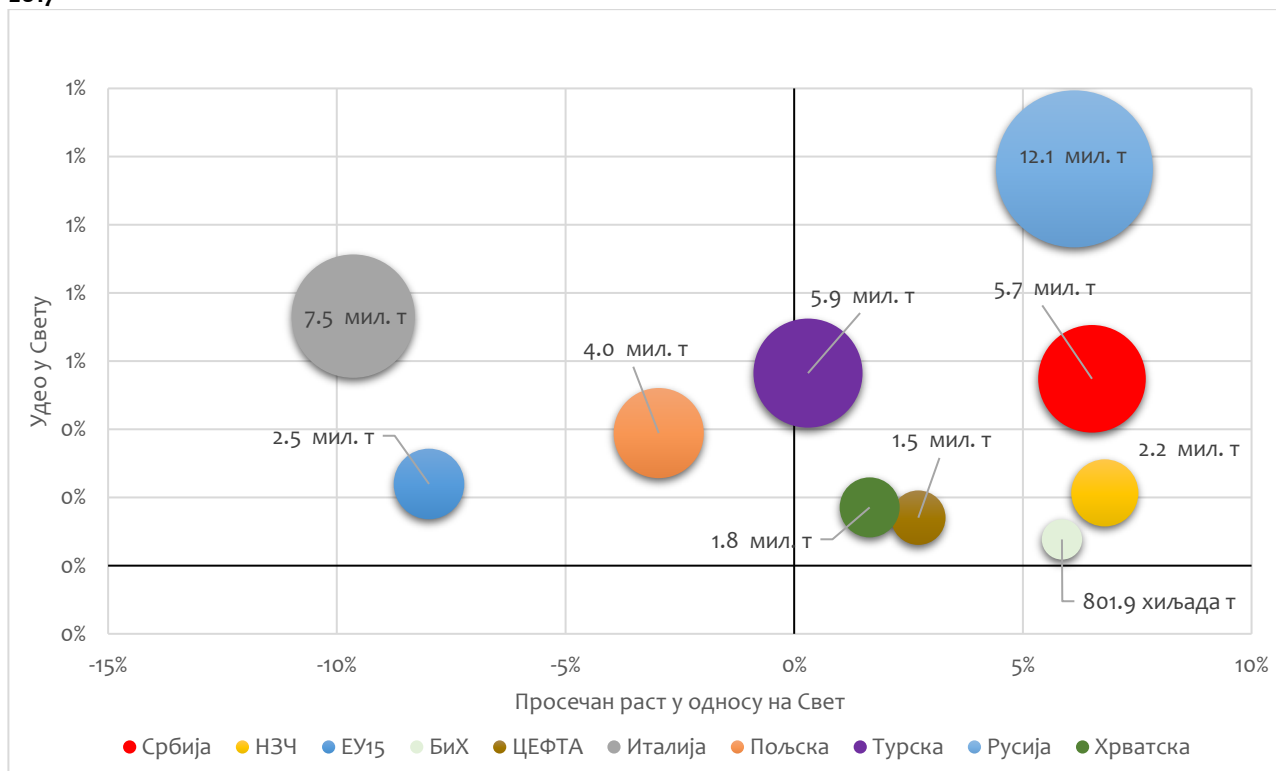

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, обрада СЕЕДЕВ

Бољи трендови раста производње од света и већине основних конкурената

Производња у Србији бележи раст који је у период 2012-2017 за 7% већи него што је раст у свету. Повећање светске цене је било основни покретач пораста производње и извоза, а повећање приноса је пресудно допринело порасту конкурентности Србије. Велико повећање приноса у производњи кукуруза првенствено је последица: (1) професионализације произвођача и развоја тржишта земљишта у Војводини, (2) високих цена у периоду 2008-2012, као и стабилних цена у последњих четири године, које су креирале интерес за улагањем, (3) повећања квалитета инпута (нарочто семена). Раст производње кукуруза у Србији је на нивоу раста производње у новим државама чланицама, а нешто виши од раста какав остварује Русија. Ипак удео Српске производње у свету је готово три пута већи него удео нових земаља чланица. За разлику од Србије раст производње у земљама ЕУ 15 значајно опада. Разлог томе је губитак обрадивог земљишта и немогућност повећања већ високих приноса.

Графикон 24: Производња и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2012-2017

Извор: COMTRADE, ИТЦ, ФАО, обрада СЕЕДЕВ

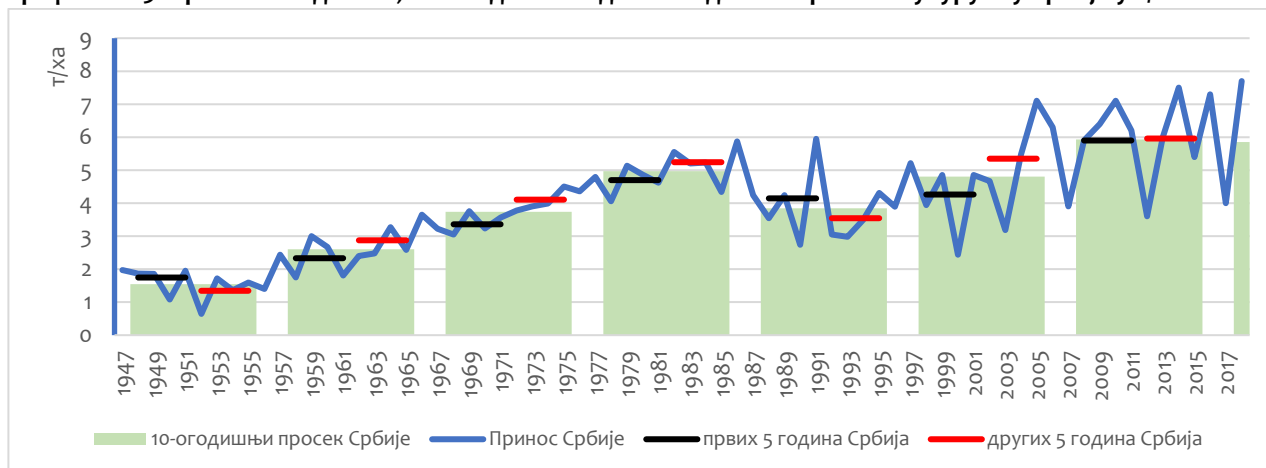
Производња у Србији варира а извоз у вредности опада

Производња кукуруза у Србији варира од 4 до 8 милиона тона. Ове варијације условљене су првенствено приносом, а не засејаним површинама. Засејане површине су углавном сличне са благим осцилацијама које у зависности од године варирају за највише 15%. Извоз у вредности не прати трендове производње кукуруза. Иако је највећа производња забележена 2014, 2016. и 2018. године (преко 7 милиона тона). Извоз се од 2012. постепено смањује са изузетком 2013. када је смањење било значајно веће.

Приноси варирају на годишњем нивоу али дугорчно бележе константан раст

Приноси кукуруза имају изразит тренд раста последњих година, главни фактори који су довели до тога су: професионализација производње и развој тржишта земљишта у Војводини; високе цене у периоду 2008-2012 и стабилне цене последње 4 године; инпути високог квалитета су постали доступни произвођачима (семена, ђубрива...). Очекивано је да површине засејане кукурузом прате цену кукуруза тако да се раст дешава у периоду високих цена, а прати га пад као резултат пада прихода произвођача у последњих пар година.

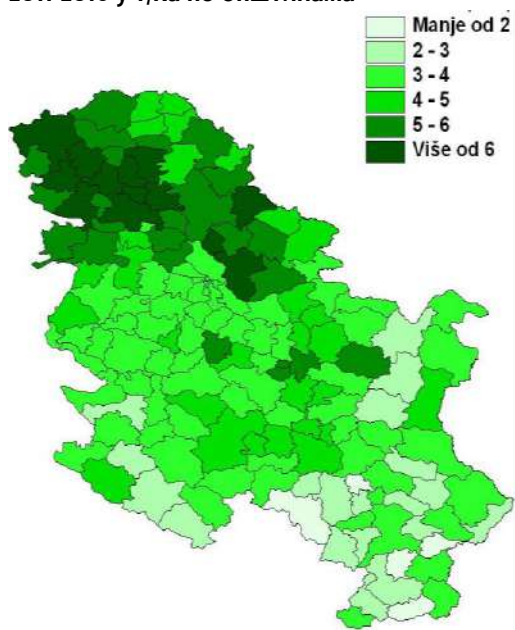
Графикон 25: Просечни годишњи, петогодишњи и десетогодишњи приноси кукуруза у Србији у т/ха

Извор: РСЗ

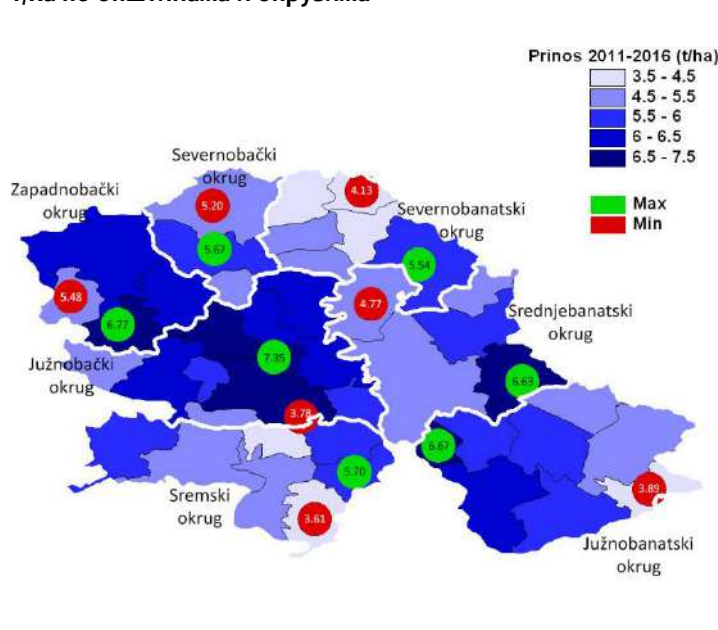
Приноси су већи у Војводини и то поготово у Јужнобачком округу где је у неким општинама просек и преко 7т по хектару. У централној Србији највећи приноси су у Шумадији и Поморављу, док су драстично мањи у планинским пределима.

Мапа 1: Просечни приноси кукуруза у Србији 2011-2016 у т/ха по општинама

Извор: РСЗ, обрада СЕЕДЕВ

Мапа 2: Просечни приноси кукуруза у Војводини 2011-2016 у т/ха по општинама и окрузима

Извор: РСЗ, обрада СЕЕДЕВ

Кукуруз ће бити последње уточниште малим произвођачима.

За кукуруз као производну опцију највише се одлучују мали произвођачи. Улагања нису велика, цена услуге је ниска (велики број доступних машина у сваком селу), трошкови складиштења и природног сушења су мали, трошак се може компензовати у радну снагу (окопавање, брање, круњење и природно сушење) и на крају може се продати током целе године. Све ово утиче да мали произвођачи проналазе своје конкуретнске предности у односу на велике произвођаче који кукуруз круне, суше, складиште и гледају да продају што пре. Управо зато је кукуруз добра опција за постојећу структуру произвођача у Србији, али са променом структуре смањиваће се и површине под кукурузом.

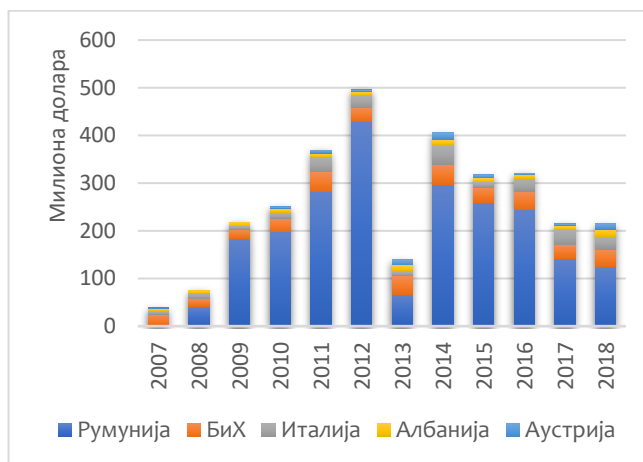
Рекордни извози резултати

Србија је за мање од 10 година, од регионалног, постала светски извозник кукуруза, па је 2015. године извезла два милиона тона кукуруза чиме је заузела 11. место међу светским извозницима. Нарочито је забележен снажан раст у периоду високих цена, да би се извоз успоравао последњих година, као последица смањивања цена али и количина. Србија кукуруз највише извози преко луке Констанца, отуда се Румунија појављује као највећи нето увозник нашег кукуруза. У просеку Србија извезе 29.9 милиона УСД месечно. Рекорд је забележен марта 2012. године када је извезено кукуруза у вредности од 86 милиона УСД. Углавном се највише извози одмах после жетве.

Графикон 26: Површине и производња кукуруза у Србији Графикон 27: Извоз кукуруза по дестинацијама

Извор: РСЗ

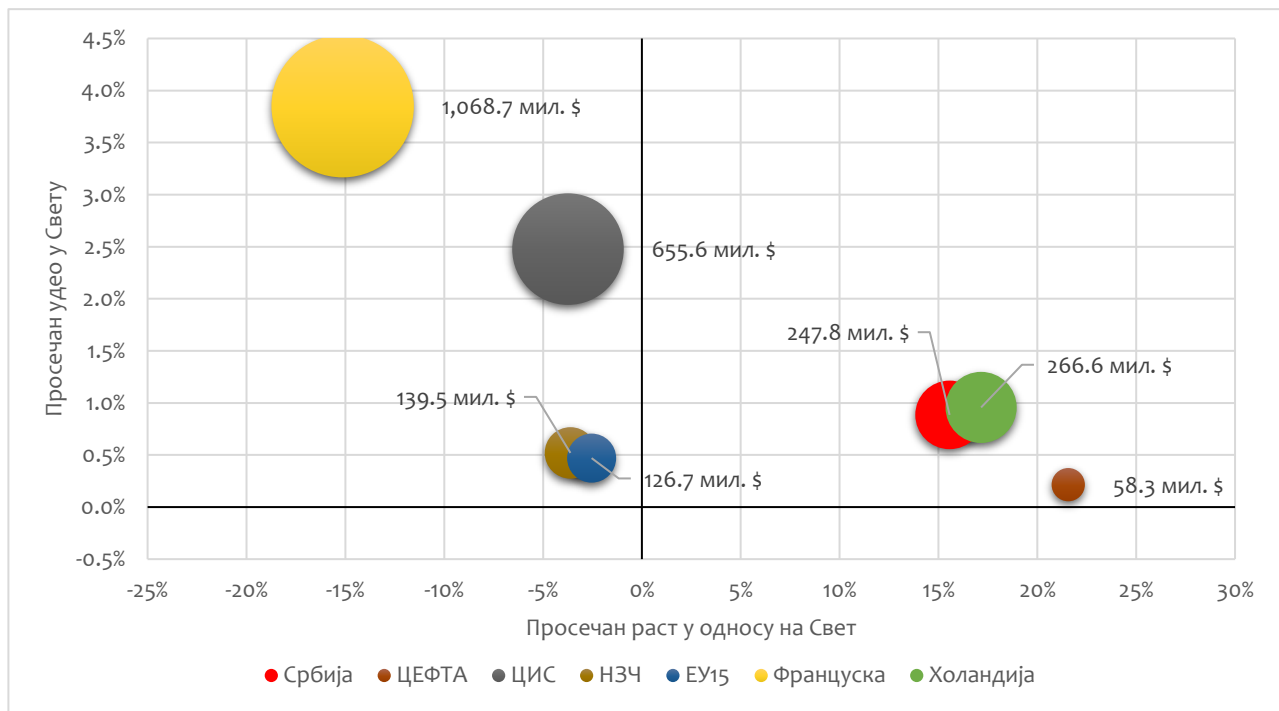

Извор: COMTRADE

Србија бележи позитивну стопу раста у извозу кукуруза од 15% у односу на светски просек. Према уделу у светском извозу кукуруза позиционирана је нешто мало изнад нових земаља чланица ЕУ и ЦЕФТА земаља, које бележе стопу раста од 22%. Остале европске земље углавном не бележе раст у последњих 5 година, а удео у светском извозу кукуруза је релативно сталан, али и значајно мањи него што га Србија остварује. Србија кукуруз извози на различита тржишта, а поред Румуније највише у БиХ, Италију, Северну Македонију, Аустрију и Албанију.

У последњих неколико деценија дошло је до повећања броја извозника, тако да их је 2017. године било чак 267. Ипак, у последње две године дошло до консолидације тржишта, па се у 2019. број смањило на 195 с тим да највећи део трговине обави пет компанија. Цена кукуруза у Србији прати светске трендове и то првенствено будимпештанску берзу, док су цене на париској берзи више јер су условљене и квалитетом кукуруза. Цена кукуруза у Србији је заштићена високом тарифом од 24%.

Графикон 28: Извоз и тренд раста кукуруза у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2013-2018

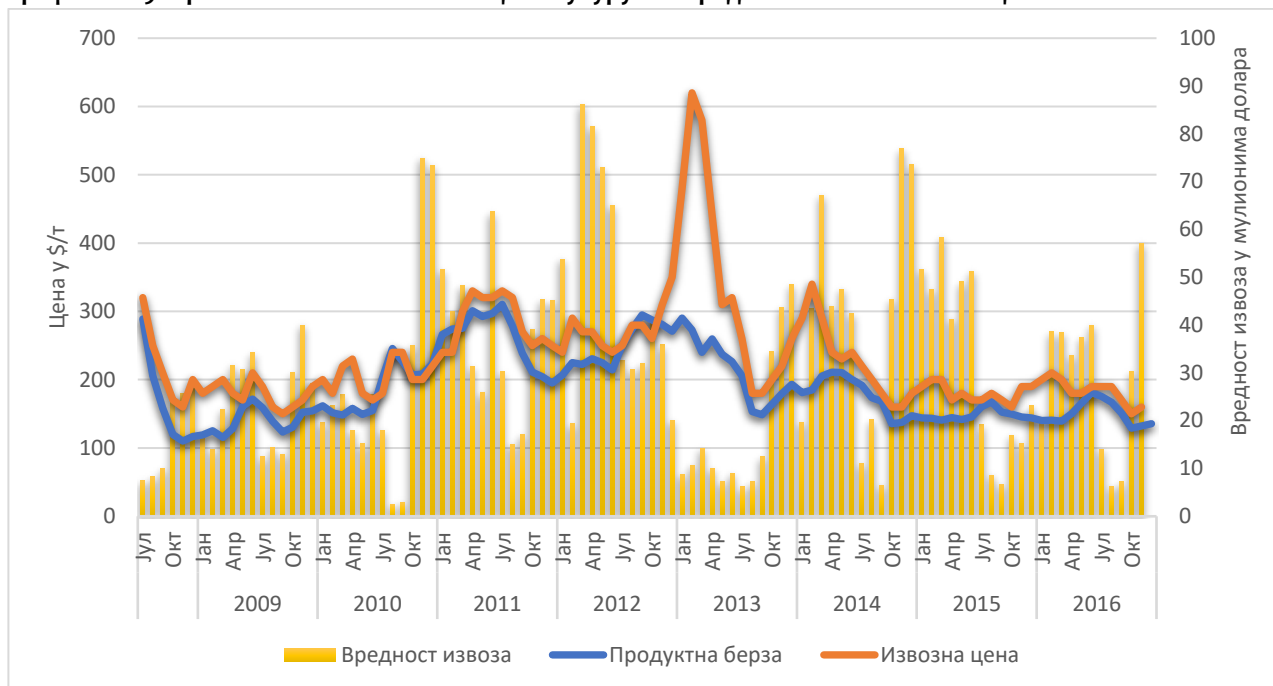

Извор: COMTRADE

Цене у потпуности зависе од светских цена а извоз од тражње у луци Констанца

Цена кукуруза је одређена ценом на светском тржишту, која је првенствено одређена производњом у Јужној и Северној Америци, као и потражњом индустрије хране и енергетике. ЦИС земље и Европа морају да се прилагоде ценама које су детерминисане на америчком континенту. Тренутно не постоји ниједан индикатор да ће цене да се врате на виши ниво. Напротив, светске залихе, фјучерси, цене нафте и етанола, те стабилно висока производња указују да ће цене да остану на нижем нивоу. Додатно, постојање других профитабилнијих опција, као што су гајење других ратарских култура или воћа и поврћа такође ће дефинисати површине под кукурузом у Србији. Све ово указује да ће произвођачи смањивати површине под кукурузом, али ће их исто тако лако поново улазити у производњу кукуруза уколико се појаве и најмање назнаке промене цена, како кукуруза тако и других култура које директно конкуришу површинама под кукурузом.

Графикон 29: Просечна месечна извозна цена кукуруза и вредности извоза по месецима

Извор: ИТЦ, Продуктна берза

Да ли је реалистичан сценарио да Србија престане да извози кукуруз Дунавом зато што би велики произвођачи и извозници из ЦИС земља (Русија, Украјна) заједно са Румунијом у потпуности попунили капацитете у Констанци и тиме затворили простор за кукуруз из Србије, што би довело до значајнијих промена цена, које би пале и испод цене коштања? И поред значајног тренутног и очекиваног раста, шансе ЦИС земаља да се тако нешто деси су мале, пре свега јер Србија има добре приносе и добру ценовно прихватљиву извозну логистику која омогућава зараду и на нижим ценама. Ипак извоз ће постајати све тежи услед веће конкуренције. Управо ситуација доводи до смањеног извоза кукуруза последњих година при нижим ценама јер се, по правилу, чека боља цена на основу искустава из периода високих цена 2008-2013, али се она најчешће не дочека.

3.3. Индустијско биље

Србија има традицију доброг произвођача, инфраструктуру и бројне друге конкурентске предности у гајењу у преради индустријског биља. Ипак, сектор је окружен ризицима и будућност сектора зависи од тога како ће се одговорити на њих.

Тржишни ланац индустријског биља у Србији је претежно представљен производњом шећера, сунцокретовог уља и прерађевина од соје. Производња и прерада се готово у потпуности обављају у Војводини. Трансформација, од производње за сопствене потребе бивше Југославије на високо заштићеном тржишту до сектора који се такмичи на светској утакмици, још увек није завршена јер су још увек велике царинске и ванцаринске заштите у сектору. Ипак, очигледно је да соја, сунцокрет и уљана репица бележе своје рекордне засејане површине, производње и извозе уз очување, па чак изградњу нових, прерађивачких капацитета. С друге стране производња шећера је на најнижем нивоу са половином површина и шећерана које раде. Ипак шећер је од отварања тржишта почетком 2000-тих био најбољи извозни производ Србије. Само од 2010 до 2018 је извежен шечер у вредности од преко 1.15 милијарди УСД. Све ово указује колико је овај сектор значајан, тржишно осетљив и подложен сталним променама. Зато је посебно важна политика подршке и заштите сектора производње и прераде индустријског биља.

3.3.1. Шећерна репа

Табела 6: Основни подаци о шећерној репи у Србији

Индикатор	Број
Укупна површина / Тренд раста површина	48.125ха / тренд је у опадању са стопом од -3%
Производња шећерне репе просек	2.325.303 тона
Просечан принос / тренд раста приноса 2005-2017	48.6 т/ тренд је опадању са стопом од -22.85%
Место Србије у производњи у свету / Европи	18. Свету/ 12. Европа
Место Србије у извозу у свету / Европи	14. Свету/ 13. Европа

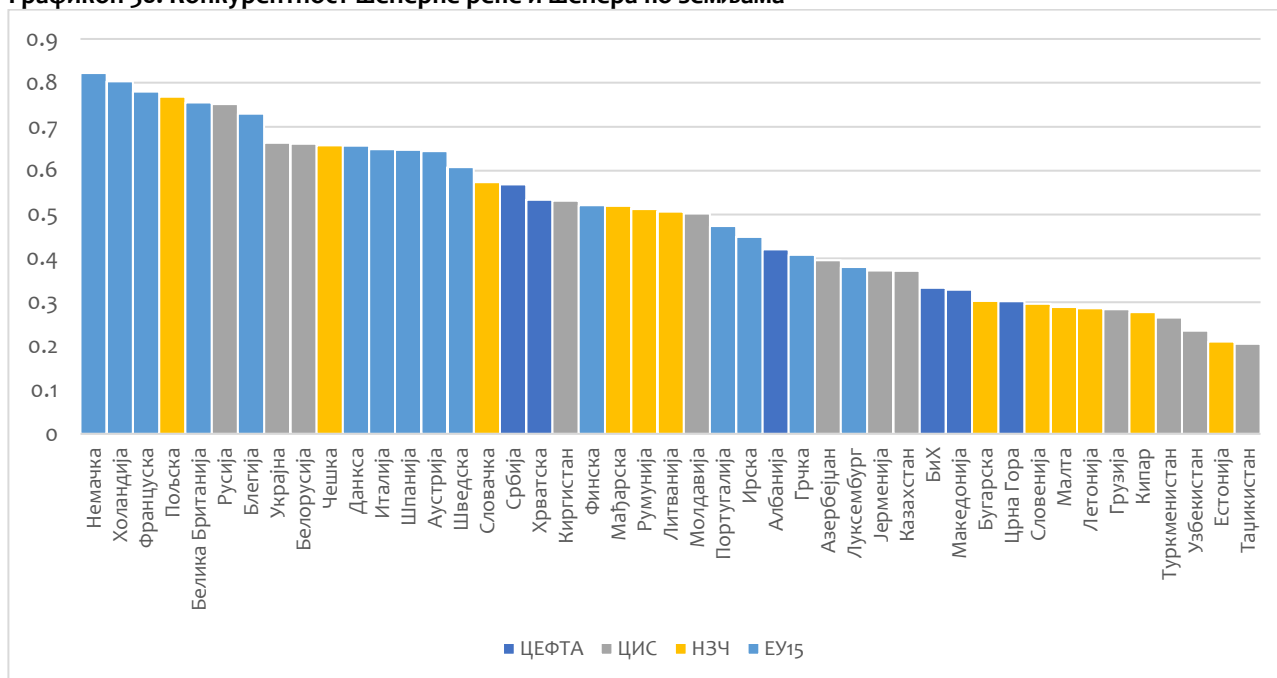
Основни трендови код производње шећерне репе и шећера

ПОЗИТИВНИ ТРЕНДОВИ
<ul style="list-style-type: none"> • Повећан проценат наводњаваних површина и добре производње као последица смањења површина и останка само добрих произвођача и њива • Производна унапређења у приносима (код већине произвођача), ефикасности шећерана, додатној екстракцији шећера из меласе, манипулисање резанцом и сл.
НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ
<ul style="list-style-type: none"> • Сnižавање цене шећера на светском тржишту • Тржишна нестабилност као последица реформе шећерног сектора у ЕУ • Смањивање конкуренције на нивоу откупа шећерне репе као последица концентрације власника шећерана • Појава трулежи репе која значајно смањује приносе и приходе
РЕЗУТАТ
<ul style="list-style-type: none"> • Смањење, производње, извоза и попуњености капацитета шећерана • Низак принос шећера по хектару у односу на конкуренте • Велика концентрација производње шећерне репе и шећера

Предходни добри трендови су обезбедили добру конкуретску позицију

Србија се налази на 17. месту по конкурентности у производњи шећерне репе и трговини репе и шећера у Европи и земљама ЦИС. Испред ње се налазе чак 10 ЕУ земаља, три нове земље чланице и три велика ЦИС произвођача. Србија се налази на првом месту од ЦЕФТА земаља, мало испред Хрватске. Повољна ситуација на тржишту и добре одлуке у производњи и преради шећерне репе током периода 2000-2014 су довеле Србију на ово високо место. Ипак, започињањем реформи шећерног сектора у ЕУ и ниских цена после тог периода овај сектор јесте угрожен.

Графикон 30: Конкурентност шећерне репе и шећера по земљама

Извор: COMTRADE, ФАО, ИТЦ, обрада СЕЕДЕВ

Србији је све теже да остане на мапи произвођача шећера

У последњих 10 година површине засејане под шећерном репом у Србији су значајно смањене. До 2014. године шећерна репа се сејала и на готово 71 хиљаду ха. После ове године површине се значајно смањују, тако да је 2018. засејано само 47,682 ха, а 2019 само око 30 хиљада хектара. Принос шећерне репе је уравнотежен и креће се од 50 до 60 т/ха, осим екстремне 2012 године где је принос био испод 40т/ха и 2014. која је била убедљиво најбоља година и по засејаним површинама и приносу од готово 70 т/ха. Принос шећера по хектару је далеко испод земаља који су водећи произвођачи шећера (12 т/ха, а неки од њих достижу и 15 т/ха) и креће се од 6 до 9 т/ха.

Производња шећерне репе и шећера је врло концентрисана и вертикално интегрисана.

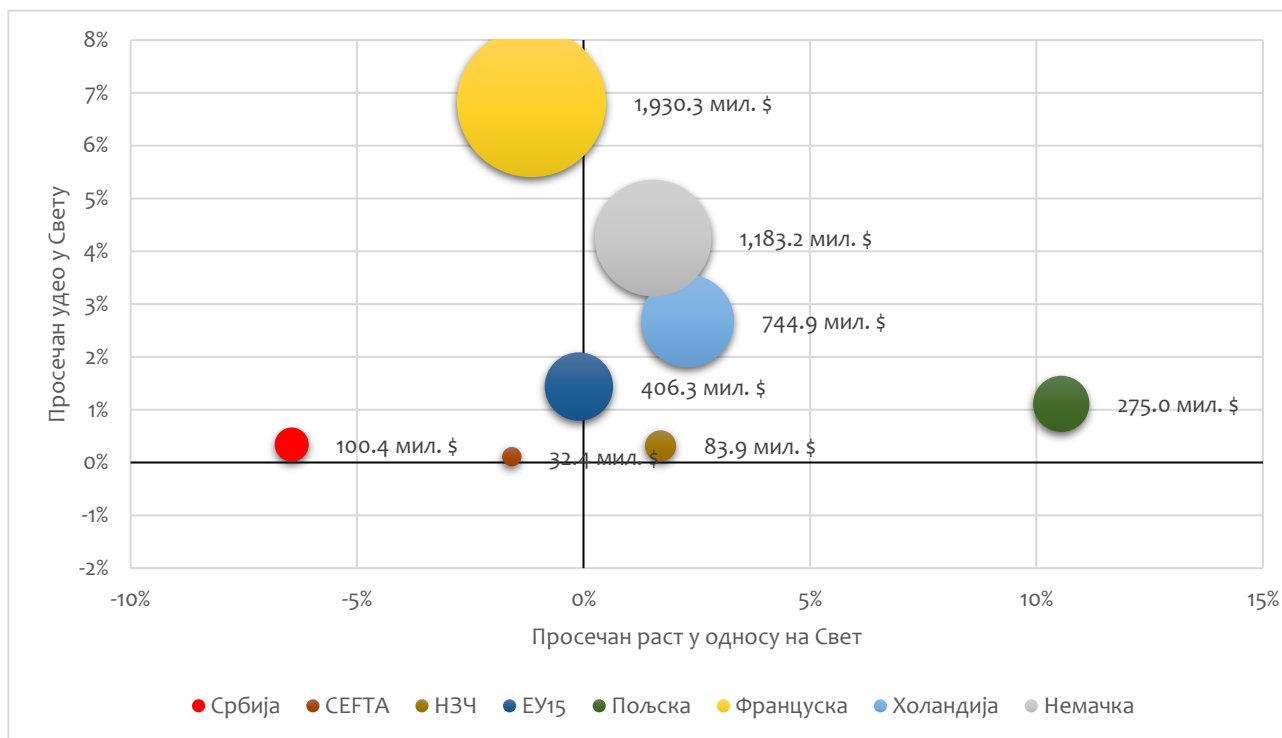
Четири одсто произвођача шећерне репе обрађује 50% засејаних површина под овом културом. Готово сва производња је концентрисана на простору Војводине. Просечна површина по произвођачу је 340 хектара. Као што је производња шећерне репе концентрисана, тако је концентрисана и прерада шећера. Две компаније организују производњу шећера. Оваква концентрација чини сектор рањивим.

Производња шећерне репе а нарочито извоз шећера се смањује

Основни разлог пада производње и извоза јесте смањење цене шећера на светском тржишту. То смањење је такво да су у највећем периоду продајне цене ниже од цене коштања шећера. Пад цена шећера проузрокован је: (1) тржишним разлозима као што су повећана производња, високе залихе, тражња за етанолом, цена горива и сл; (2) разлозима везаним за аграрну политику, пре свега реформа шећерног сектора у ЕУ из 2013. и укидање квота из 2017. године које су либерализовале и дерегулисале тржиште, што је довело да у ЕУ мање конкурентне земље, шећеране и произвођачи престају (или ће престати) да производе шећер. Србија није могла да користи бенефите које су имали произвођачи у ЕУ као што су директне субвенције по хектару, производно везане субвенције за шећерну репу (које су неке земље увеле) и компензације за гашење шећерана. Због свега тога Србија се нашла у ситуацији где је с једне стране део шећерног сектора ЕУ јер је добила подстицај из ЕУ да повећа производњу кроз извозну квоту од 180 хиљада тона, а с друге стране није могла да користи оно што су могли

произвођачи у ЕУ. Уласком Србије у ЕУ (а могуће и СТО/ВТО) ситуација ће се додатно отежати јер Србија више неће моћи да штити домаће тржиште, које је тренутно заштићено царином која онемогућава било какав увоз шећера. Ипак, шећерни сектор у Србији је јако важан да би се угасио и претпоставка је да ће се пронаћи адекватан одговор политике и учесника у тржишном ланцу да се овај сектор очува.

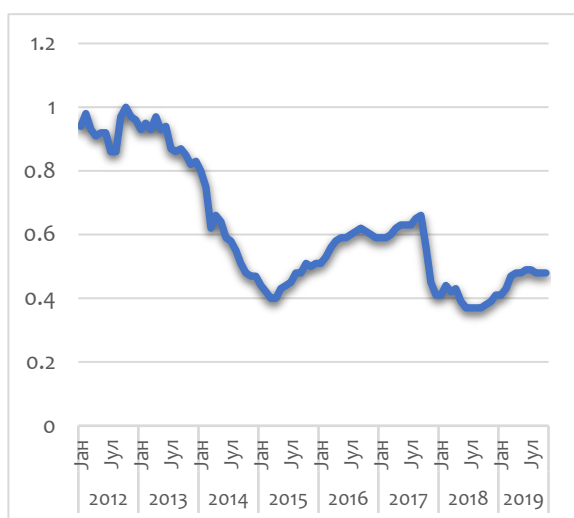
Графикон 31: Тренд извоза шећера

Извор: COMTRADE

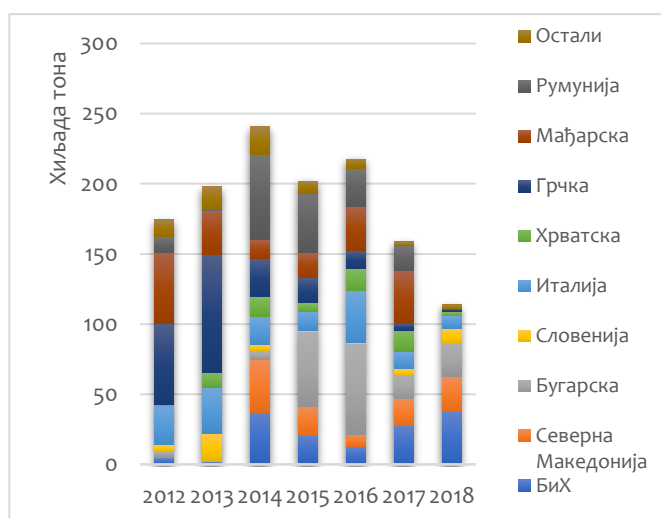
У периоду 2013-2018. године тренд раста извоза Србије је негативан са стопом опадања од 6%, за разлику од других земаља, великих произвођача и извозника који имају стабилну стопу извоза или бележе благи раст. Србија последњих година не испуњава извозну квоту од 180 хиљада. Поред смањења количине извезеног шећера смањује се и извозна цена. Највиша извозана цена била је 2012. и 2013. године када је достигала и 1\$/кг. Тада се шећер већински извозио у земље ЕУ. У последње две године цена је пала на 0.4 \$/кг и већински се извози у земље ЦЕФТЕ. Дакле смањење извоза у ЕУ условио је и значајно смањење извозне цене.

Графикон 32: Извозне цене шећера из Србије

Извор: COMTRADE

Графикон 33: Десинације И извозне количине шећера из Србије

Извор: COMTRADE

Србија има капацитете шећерана који превазилазе потребе

Србија има 6 шећерана (не рачуна се Сента, која не ради од 2016). Време транзиције је ушла са 9. Две (Зрењанин и Нова Црња) су се угасиле већ 2006, односно 2007. У периоду раста и добрих профита радило је 7 шећерана - четири у власништву Сунока, две грчког Helenic sugar и једна италијанског СФИР-а. Почетком 2016 Суноко од СФИР-а купује шећерану Сента и она престаје са радом. Током периода кризе оперативне су пет шећерана али не раде све у пуном капацитету. Реално је да дође до даље консолидације и вероватног гашења још неке од шећерана. Такође су неопходне инвестиције у оне шећеране које ће наставити да раде. Те инвестиције би требале да буду усмерене, пре свега, у унапређење ефикасности екстракције, снижавање трошкова и екологију. Ипак, због тога што је власништво шећерана повезано са великим компанијама оне тренутно нису у могућности да користе ИПАРД средства.

За доносиоце одлука у Србија али и цео сектор постоји неколико изазова у будућности од чијих решавања ће зависити будућност српске шећерне индустрије. Најважнији задатак је повећати конкурентност кроз унапређење приноса како шећерне репе, тако и самог шећера по хектару. Неопходно је обезбедити профит како би се очувао континуитет производње у период ниских цена које су дошле као последица ЕУ реформи. Пуно пажње и напора треба да се посвети преговорима са СТО како би се очувала домаћа производња и цео сектор учинио конкурентнијим.

3.3.2. Соја

Табела 7: Основни подаци о соји у Србији

Индикатор	Број
Укупна површина / Тренд раста површина	196.472ха / тренд је у раст са стопом од 4.77%
Производња / Тренд раста производње	645.607 т / тренд је у расту са стопом од 13.82%
Извоз у тонама и УСД у 2018.год	70.077 т /31.030,3 хиљада \$
Тренд извоза 2005-2018 / 2013 – 2018	/ тренд је у опадању са стопом од -1.61%
Просечан принос / тренд раста приноса 2012-2017	2.6 т/ тренд је у раст са стопом од 11.39%
Масто Србије у произв одњи у свету / Европи	18. Свету/ 4. Европа
Место Србије у извозу у свету / Европи	23. Свету/ 14. Европа

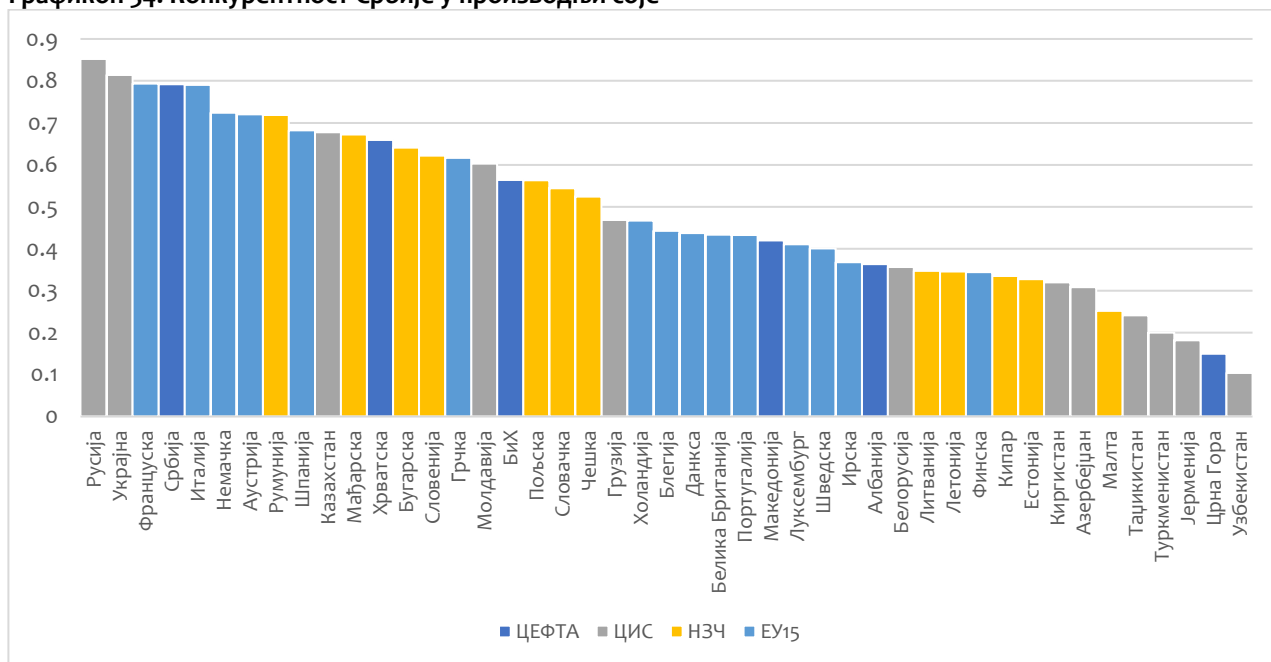
Основни трендови код производње и прераде соје

ПОЗИТИВНИ ТРЕНДОВИ
<ul style="list-style-type: none"> • Раст приноса, интереса произвођача за гајењем, унапређење технологије • НОН ГМО производња и разне сертификационе опције • Константан раст потрошње у свету
НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ
<ul style="list-style-type: none"> • После период константног раста, тренд снижавања цене и њена нестабилност и непредвидљивост • Повећана конкуренција у производњи, нарочито у Дунавском региону, нарочито НОН ГМО сертификоване соје
РЕЗУЛТАТ
<ul style="list-style-type: none"> • Конкурентност и самодовољност у производњи • Диврзификација прераде са екструдерашима • Очување простора Србије као НОН ГМО простора за гајење • Одлична основа за даљи раст извоза високовредних сојиних производа • Висока цена сојине сачме

Србија је једина земља у Европи која је самодовољна у производњи соје

Србија је одавно постала самодовољна земља у производњи соје, али је и успела то и да остане и поред великих промена које су задесиле ову производњу у свету: раст производње, повећана трговина сојом и сојином сачмом, повећање цене, пораст производње ГМ усева у протеклој декади, раст усева без ГМО и одговорно произведене соје у последње три године. У региону Дунава су карактеристичне две промене: раст површина и почетак субвенционисања производње соје у земљама ЕУ. Најважнија промена у Србији је забрана увоза ГМО производа чиме је затворено тржиште за конкуретну соју и првенствено сојину сачму. Тешко је оценити које су се промене десиле искључиво као последица светских трендова, а које као последица затварања домаћег тржишта за увоз ГМ сојине сачме. Последице су евидентне: (1) стабилизовала се и благо повећала производња соје, (2) повећана је цена соје и сојине сачме, (3) смањено се, али не и престао увоз сојине сачме, (4) повећала се потрошња код екструдераша, (5) значајно је повећан извоз.

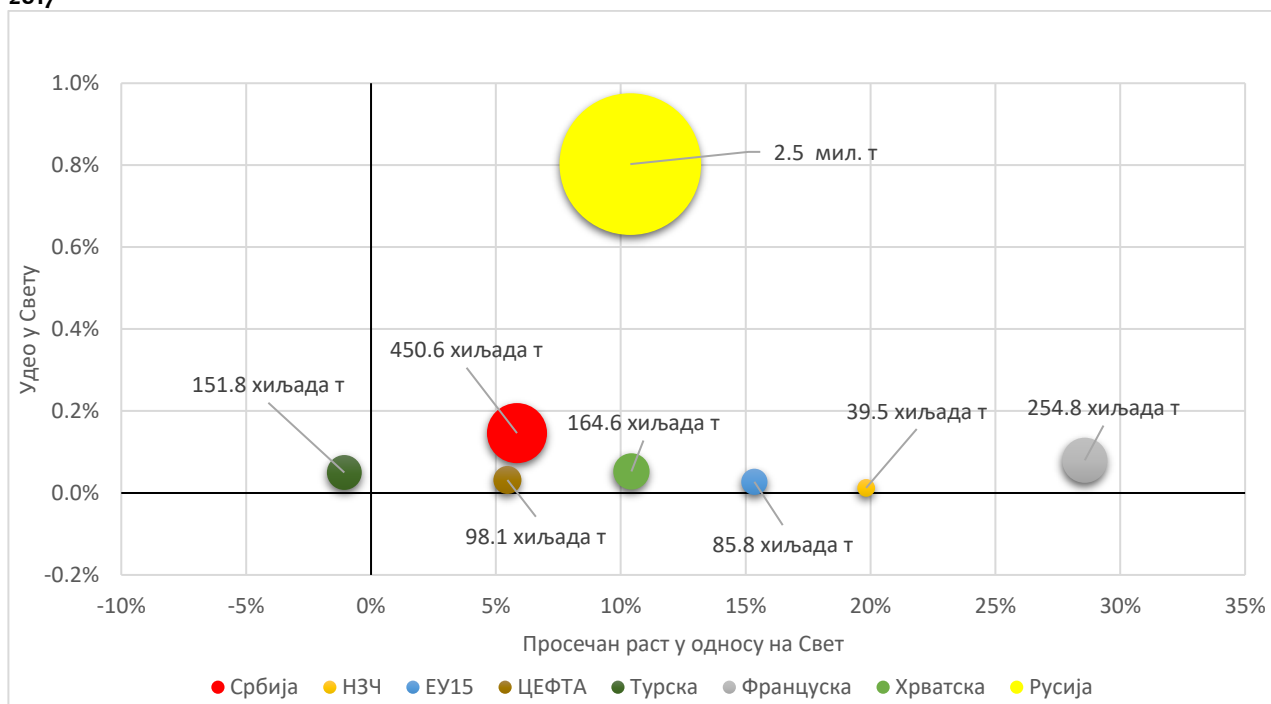
Графикон 34: Конкурентност Србије у производњи соје

Извор: COMTRADE, ФАО, ИТЦ, обрада СЕЕДЕВ

По конкурентности у производњи соје у Европи и ЦИС земљама, Србија заузима четврто место. Већи индекс конкурентности имају Русија и Украјина. Док је индекс конкурентности Србије сличан индексима Француске и Италије. Србија има значајно бољи индекс производње од нових држава чланица, али и ЕУ15 земаља. Међу ЦЕФТА земљама поред Србије добар индекс производње бележи и Хрватска која је на 12 месту и БиХ која је на 17 месту.

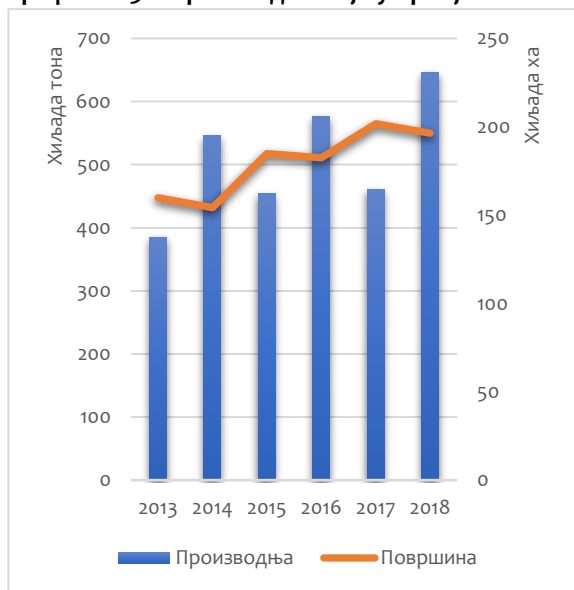
Графикон 35: Производња и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2012-2017

Извор: ФАО

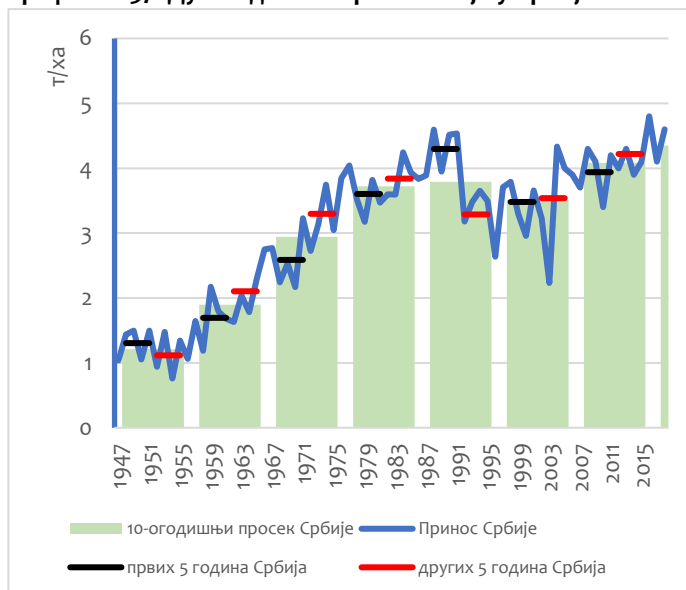
Поред тога што има стабилну производњу, Србија и даље бележи раст од око 7% у односу на светски просек. Сличан раст бележе и ЦЕФТА земље, али је њихова производња далеко мања. Производња у новим државама чланицама значајно расте са стопом од 20%, мада је удео у светској производњи далеко мањи него у Србији. Велики раст и поред значајне производње бележе Румунија и Француска.

Графикон 36: Производња соје у Србији

Извор: РСЗ

Графикон 37: Дугогодишњи приноси соје у Србији

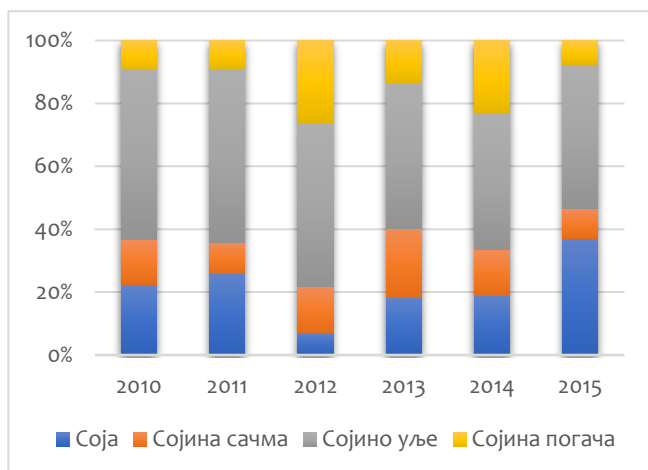
Извор: РСЗ

Површине засејане сојом константно расту, док принос варира у зависности од временских услова. У последњих 50 година принос соје је константно растао. У првих десет година после Другог светског рата био је нешто више од 1 т/ха, док се у прве две деценије 21. века повећао на 3 т/ха. Овим приносом Србија је међу водећим европским произвођачима.

Производња соје у Србији расте, док је извоз стабилан и диверзификован

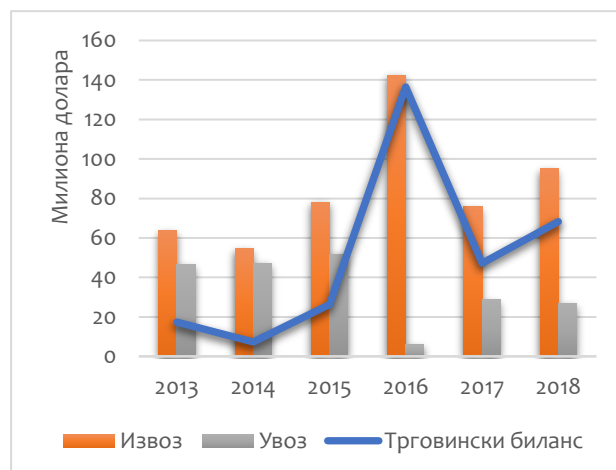
Извоз соје из Србије је стабилан и износи око 80 милиона УСД годишње. Сојино уље је водећи извозни производ са око 40% удела. Главна тржишта за сојино уље су Словенија, Бугарска и Немачка. Србија извози на 12 тржишта, углавном на простору Европе. Поред уља извози се и сојино зрно. Његов удео у извозу варира од 20 до 40% у зависности од године. Сојино зрно се највише извози у Румунију и Немачку која су уствари транзитна тржишта одакле се преко Констанце и Хамбурга зрно пласира на удаљена тржишта. Србија је 2018. године извезла сојиног зрна у САД у вредности од 8 милиона долара. Сојина сачма произведена у Србији је веома ценовно неконкурентна и њен удео у извозу је испод 20%, а може се очекивати да ће наставити да се смањује.

Графикон 38: Структура извоза соје и производа од соје

Извор: COMTRADE

Графикон 39: Трговински биланс сојом Србија

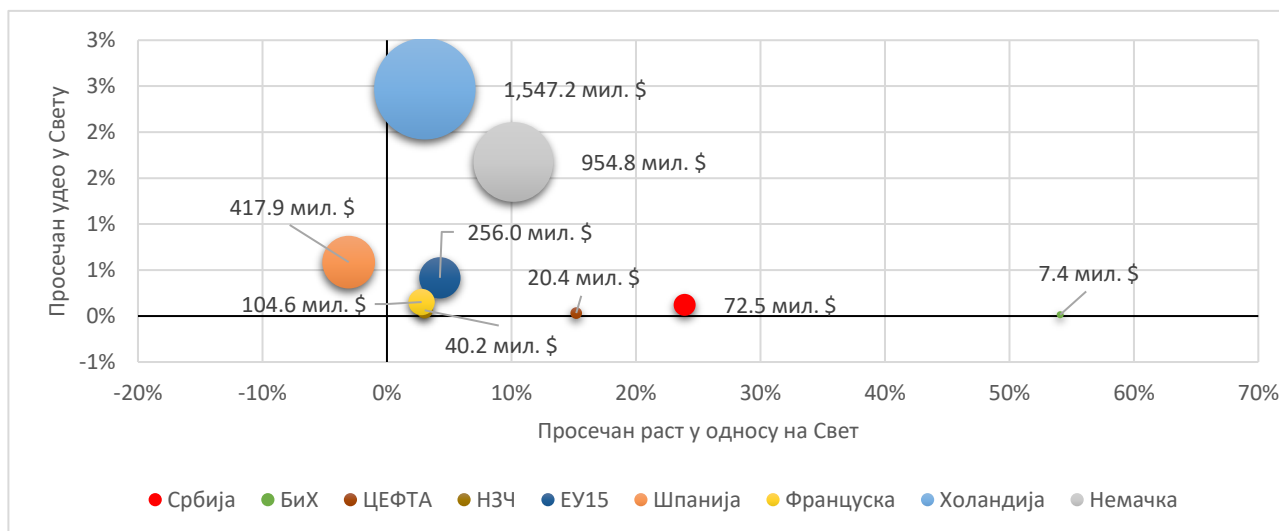
Извор: COMTRADE

Србија углавном од сојиних производа увози сојину сачму, али без обзира на то у последњих пет година остварује изразито позитиван спољно трговински биланс. Вредност извоза је 2016. године била екстремних 140 милиона УСД, док се вредност увоза креће од 10 до највише 50 милиона УСД, колики је био 2015. године.

Соја произведена у Србији заврши у Србији - највећим делом она се интегрише у локалне тржишне ланце анималних прозвода. Процена је да две трећине соје произведене у Србији завршава на домаћем тржишту. Око 190.000 тона се преради за сточну храну путем екструдера. Један део соје прерађује се директно на имањима пољопривредника или компанија које се баве производњом свиња или живине. Око 250.000 тона преради се у Сојапротеину и то један део, око 95.000 тона у сојину сачму, а остатак у палету производа који се користе у људској исхрани. Сојина сачма се производи и у Дијаманту, око 20.000 – 25.000 т годишње, док се један део увози.⁷

Око једне трећине произведене соје се преради за људску исхрану и углавном заврши у извозу.

Графикон 40: Извоз и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2013-2018

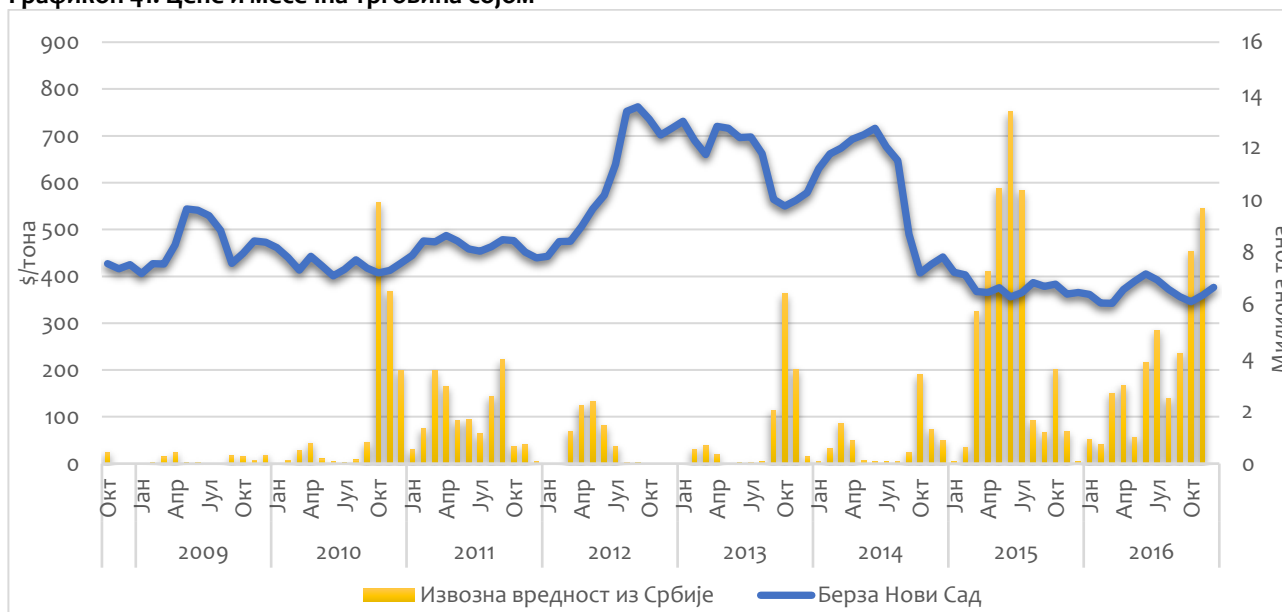
Извор: COMTRADE

⁷ Efekti GMO liberalizacije na tržište soje, SEDEV, 2015 za potrebe Dunav Soja Asocijacije.

Поред тога што има значајан удео у светској производњи и трговини сојом и производима од соје Србија бележи и значајан раст. Србија у трговини сојом годишње расте у износу од 23% у односу на светски просек, што је далеко више од осталих ЕУ и ЦЕФТА земаља.

Сектор соје је врло специфичан јер је у доброј мери монополизван, тако да цену на тржишту креира затворени круг учесника у производњи, преради и трговини. Висока монополизација је довела до формирања великог броја екструдера који пласирају прерађевине значајно нижег квалитета по нижим ценама. Као последица доминације појединих компанија сојина сачма из Србије је изузетно ценовно неконкурентна. Чињеницу да производи само соју која није ГМ, Србија није искористила. Не ГМ соја није посебно валоризована и препозната, па цене нису значајно ниже, док су приноси у оваквој производњи нижи од светских и цена коштања производње виша.

Графикон 41: Цене и месечна трговина сојом

Извор: COMTRADE, Продуктна берза

У наредном периоду, један од изазова за Србију биће и како донети нове законе у складу са ЕУ стандардима, а опет сачувати домаћу производњу без ГМ соје и лидерску позицију коју Србија тренутно има у Европи. Србија је једина земља у Европи која је самодовољна у производњи соје и која је потпуно затворена за увоз ГМ производа. Последица или узрок те ситуације је да расте производња и извоз соје и прерађевина, али и да су цене дуж целог тржишног ланца више него што је то случај у другим земљама.

3.3.3. Сунцокрет

Табела 8: Основни подаци о сунцокрету у Србији

Индикатор	Број
Укупна површина / Тренд раста површина	239.148 ха / тренд је у расту са стопом од 3.84%
Производња / Тренд раста производње	733.706 т / тренд је у расту са стопом од 10.88%
Вредност производње / тренд вредности производње	
Извоз у тонама и УСД у 2018.год	70.077 т / 31.030,3 хиљада \$
Тренд извоза 2005-2018 / 2013 – 2018	/ тренд је у опадању са стопом од -11.67%
Просечан принос / тренд раста приноса 2005-2017	2.6 т/ тренд је у раст са стопом од 6.59%
Масто Србије у производњи у свету / Европи	19. Свету/ 11. Европа
Место Србије у извозу у свету / Европи	13. Свету/ 10. Европа

Основни трендови код производње и прераде сунцокрета

ПОЗИТИВНИ ТРЕНДОВИ

- Отварање турског тржишта за увоз сунцокретеовог уља било преко БиХ или директно
- Потражања за сунцокретом из Србије у региону и врло географски диверзификован извоз
- Консолидација прераде и повезивање са БиХ

НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ

- Потешкоће у остваривању извозних квота за Турску

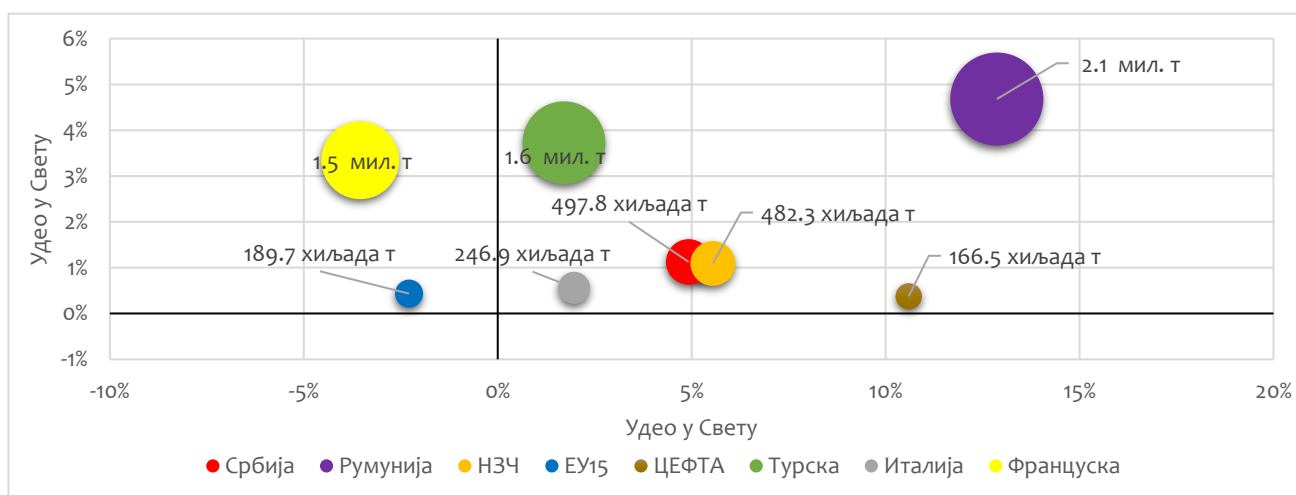
РЕЗУЛТАТ

- Раст производње заснован на повећаним приносима али површинама

Србија је међу 20 највећих светских произвођача сунцокрета

Србија се налази у врху светских произвођача сунцокрета. Она је 15. земља у свету по производњи, а 9. у Европи. Највећи произвођачи су Русија и Украјина. Значајну производњу имају Румунија, Бугарска и Мађарска. Производња у Румунији и Бугарској је 4 пута већа него у Србији, а у Украјини чак 20 пута већа. Поред значајне производње са учешћем од 1% у светској производњи Србија и даље бележи раст и то по стопи од 5% што је слично као у Украјини и Бугарској, али значајно мање него у Румунији која бележи раст по стопи од 12%.

Графикон 42: Раст производње појединих земаља и просечна производња групе земаља у односу на светски раст производње и њихов удео у светској производњи у период 2012-2017

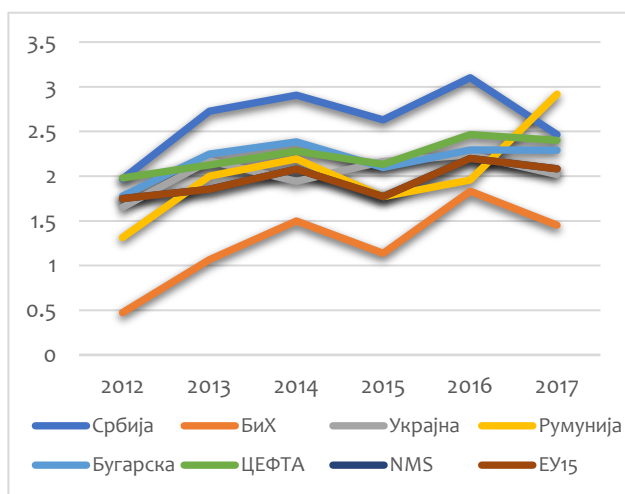
Извор: ФАО

Производња сунцокрета у Србији је конкурентна захваљујући високим приносима

Ово је нарочито значајно у подручјима која су мање погодна за друге производње, што је случај са Банатом који спада у подручја са најмање падавина. Производња у Србији расте, у последњих 6 година са 500 хиљада т порасла је на више од 700 хиљада тона у 2018. години, док су површине под сунцокретом порасле за 50 хиљада хектара.

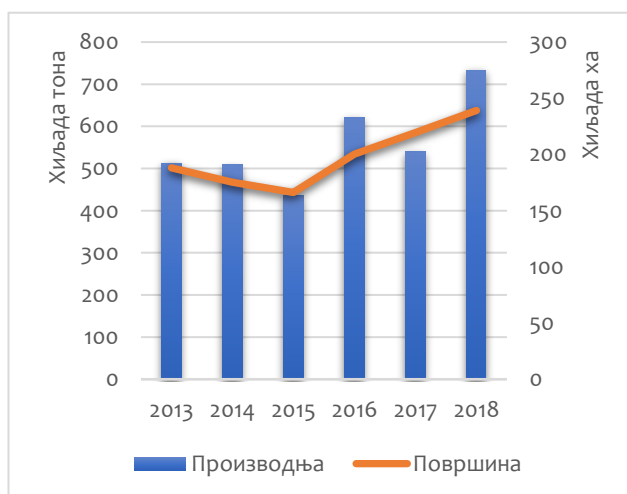
У односу на европске земље које су значајни произвођачи сунцокрета Србија бележи знатно већи принос. Док се принос у Румунији, Бугарској и Украјини креће око 2 т/ха, у Србији се креће између 2,5 и 3 т/ха.

Графикон 43: Просечни приноси сунцокрета за одабране земље

Извор: ФАО

Графикон 44: Производња сунцокрет: Србија 2013-2018

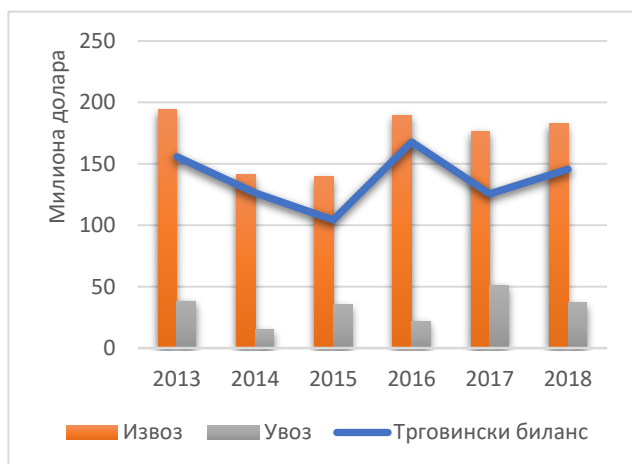
Извор: РСЗ

Сунцокрет је занимљив произвођачима али не толико и прерађивачима.

Ипак, сунцокрет произведен у Србији, почевши од 2013. године, није откупљен и прерађен у Србији него је значајним делом извежен и то претежно у БиХ и Мађарску, али и остале земље. Део који се откупи у Србији се прерађује у сирово или рафинисно уље, које претежно задовољава домаће тржиште. Србија такође извози и значајан део сунцокретвог сировог и рафинисаног уља. Из Србије је 2016. извезено сунцокрета у вредности од готово 190 милиона долара. Очигледно да иако Србија има капацитета да преради сав сунцокрет то не чини. Ово није добро за Србију али јесте за произвођаче сунцокрета који су добили још једну откупну опцију, која се јавила као последица неконкурентног плаћања а посебно развила после интензивног развоја сектора у БиХ. Вредност извоза 2017. у БиХ је готово достигла 100 милиона УСД. Значајан извоз се остварује и у Северну Македонију, Хрватску, али и друге земље. Занимљиво је да је 2012. године највише сунцокрета извезено у Аустрију, али се у последње три године овај извоз значајно смањио.

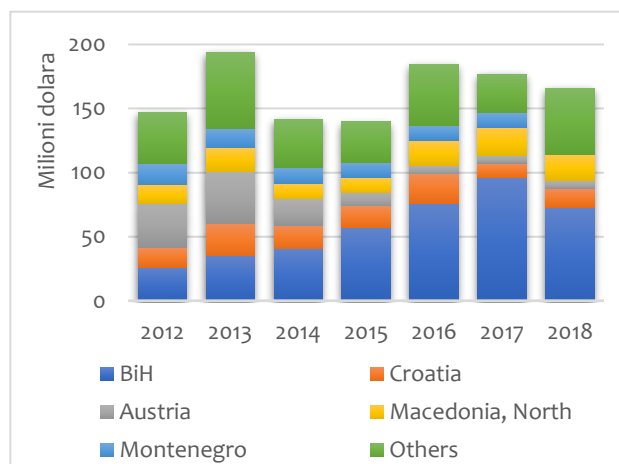
Сунцокрет је, са извозом око 180 милиона долара после кукуруза, најизвоженија ратарска култура. Ипак овај извоз је осетљив јер се готово 50% извезе у БиХ одакле се извози на тржиште Турске. БиХ има трговински уговори са Турском који је стабилнији него српски али није искључено да се ово тржиште изгуби.

Графикон 45: Трговински биланс сунцокрет: Србија 2013-2018

Извор: COMTRADE

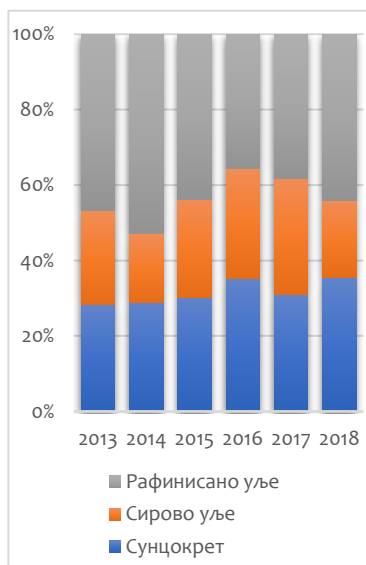
Графикон 46: Структура извоза према земљама

Извор: COMTRADE

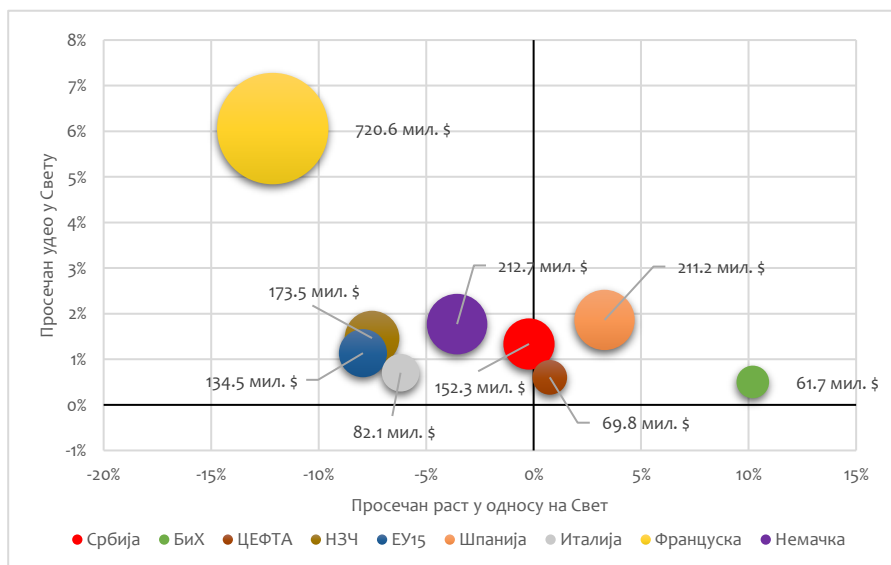
У укупном извози сунцокрета и производа од сунцокрета из Србије рафинисано уље учествује са око 60%, затим сунцокрет са 30% и 20% сирово уље. Србија не бележи раст извоза већ се њен извоз креће у оквиру светског просека. Са 152,3 милиона УСД, она чини нешто више 1% удела у светској трговини. Већина земаља има негативни тренд извоза. Једино раст бележи БиХ, због већ поменутог уговора са Турском, а самим тим и ЦЕФТА земље.

Графикон 47: Структура извоза према производима

Извор: COMTRADE

Графикон 48: Извоз и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2013-2018

Извор: COMTRADE

Мада је Србија по приносу несумњиво конкурентна, по извозним ценама сунцокрета то баш и није. Извозна цена се креће око 0,82 \$/кг, што је ниже од извозне цене Украјине и ЕУ земаља, али знатно више од извозне цене Бугарске (0,68 \$/кг) и Румуније (0,58 \$/кг). Извозна цена БиХ је 1,23 \$/кг, тако да они на нашу цену додају 0,4 \$/кг.

Прерада је профитаблина али и пуна непознаница

Окружење иако профитабилно није стимулативно за развој јер постоје бројна непознанице у функционисању тржишта (колико ће трајати преференцијални приступ БиХ за Турско тржиште, како

ће се обезбедити краткорочни капитал за откуп, колики ће бити раст осталих земаља од којих у доброј мери зависи цене и сл). У таквом окружењу, уљаре доносе одлуке претежно вођене краткорочним трендовима, а не дугорочним плановима, што у великој мери спречава развој.

3.3.4. Уљана репица

Табела 9: Основни подаци о сунцокрету у Србији

Индикатор	Број
Укупна површина / Тренд раста површина	45.628 ха / тренд је у расту са стопом од 19.44%
Производња / Тренд раста производње	135.422 т / тренд је у расту са стопом од 19.76%
Вредност производње / тренд вредности производње	
Извоз у тонама и УСД у 2018.год	132.531,1 т / 51.204,1 хиљада \$
Тренд извоза 2005-2018 / 2013 – 2018	/ тренд је у расту са стопом од 42.74%
Просечан принос / тренд раста приноса 2005-2017	2.8 т / тренд је у раст са стопом од 1.58%
Масто Србије у производњи у свету / Европи	40. Свету/ 25. Европа

Основни трендови код производње и прераде уљане репице

ПОЗИТИВНИ ТРЕНДОВИ

- Прихватање пољопривредника ове културе и повећање површина
- Добри приноси, поготово за културу за који нема пуно искуства у гајењу и која се тек шири
- Конкуренција у откупу

НЕГАТИВНИ ТРЕНДОВИ

- Варирање приноса као последица непознаница у гајењу

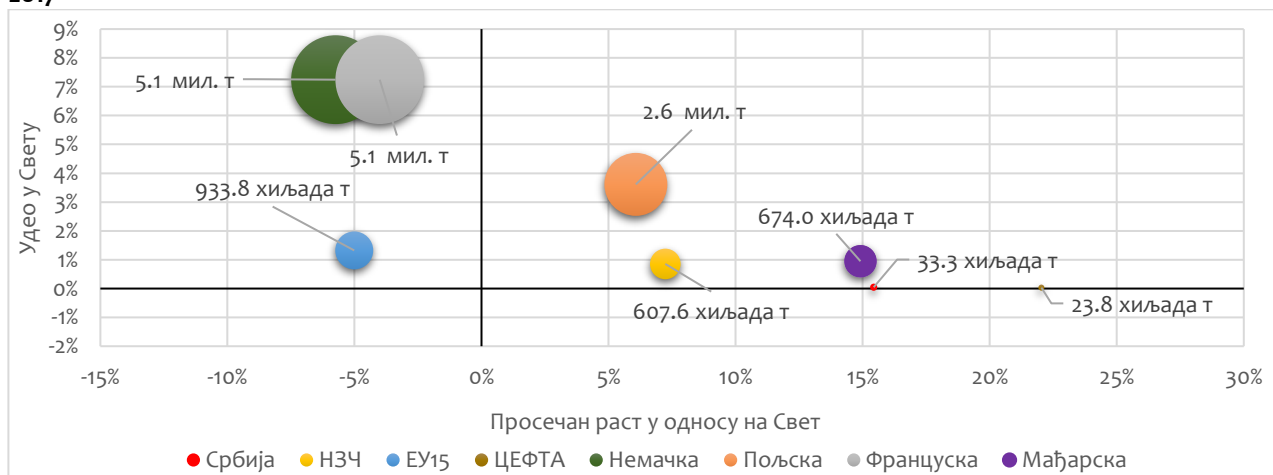
РЕЗУЛТАТ

- Раст поризводње и извоза
- Диверсификован извоз

Србија значајно расте на листи произвођача уљане репице

Уљана репица је култура која нема дугу традицију интензивног гајења у Србији. Она се сматрала културом северних предела, где је давала најбоље резултате. Пораст потражње за изворима обновљиве енергије резултирао је растом потражње за уљаном репицом. Ово је условило и повећање цена, профит и интереса проивођача за њеним гајењем.

Графикон 49: Производња и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2012-2017

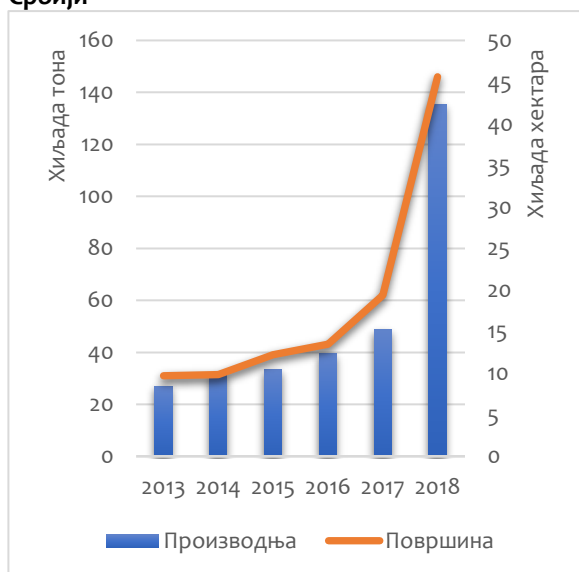
Извор: ФАО и РСЗ

Србија је ипак још увек мали произвођач и поред тога што бележи константан тренд раста од чак 19% на годишењем нивоу. Међутим и други расту, многи још брже. Тако Хрватска не само да има већу производњу него и просечни годишњи раста од 45%. Слична је ситуација и са осталим НЗЧ, где се раст посебно остварује после уласка у ЕУ, као последица високих субвенција по хектрау као и производно везаних субвенција (за које су се многе НЗЧ одучиле) као и потражње због енергетских потреба. Зато је Хрватска 21. на листи конкурентности, испред Србије која је на 25. месту. Најконкурентније земље су Немачка, Француска, Украјна, Пољска, Румунија, Русија и Чешка.

Произвођачи у Србији имају добре приносе

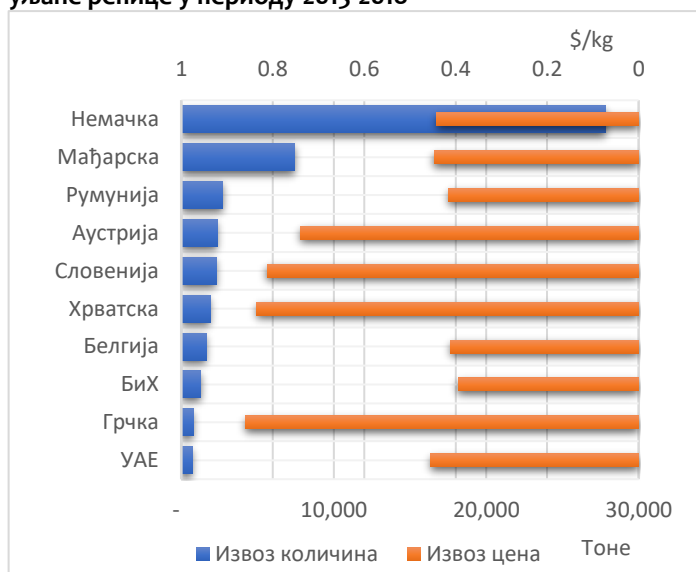
Србија има добре приносе уљане репице у поређењу са земљама које имају дуге искуство у гајењу ове културе. Произвођачи остварују и 4-5 т/ха, што је мање у поређењу са пшеницом, која је основни конкурент гајењу уљане репице, али је цена која се остварује (350-380 евра по тони) значајно већа. Интерес за добрим профитом је један од разлога добрих приноса, док је други чињеница да само мали број, и то оних најбољих, професионалних произвођача, који имају сопствену квалитетну механизацију се одлучује за ову производњу.

Графикон 50: Производња уљане репице у Србији

Извор: РСЗ

Графикон 51: Изозне дестинације и просечне изозне цене уљане репице у периоду 2013-2018

Извор: COMTRADE

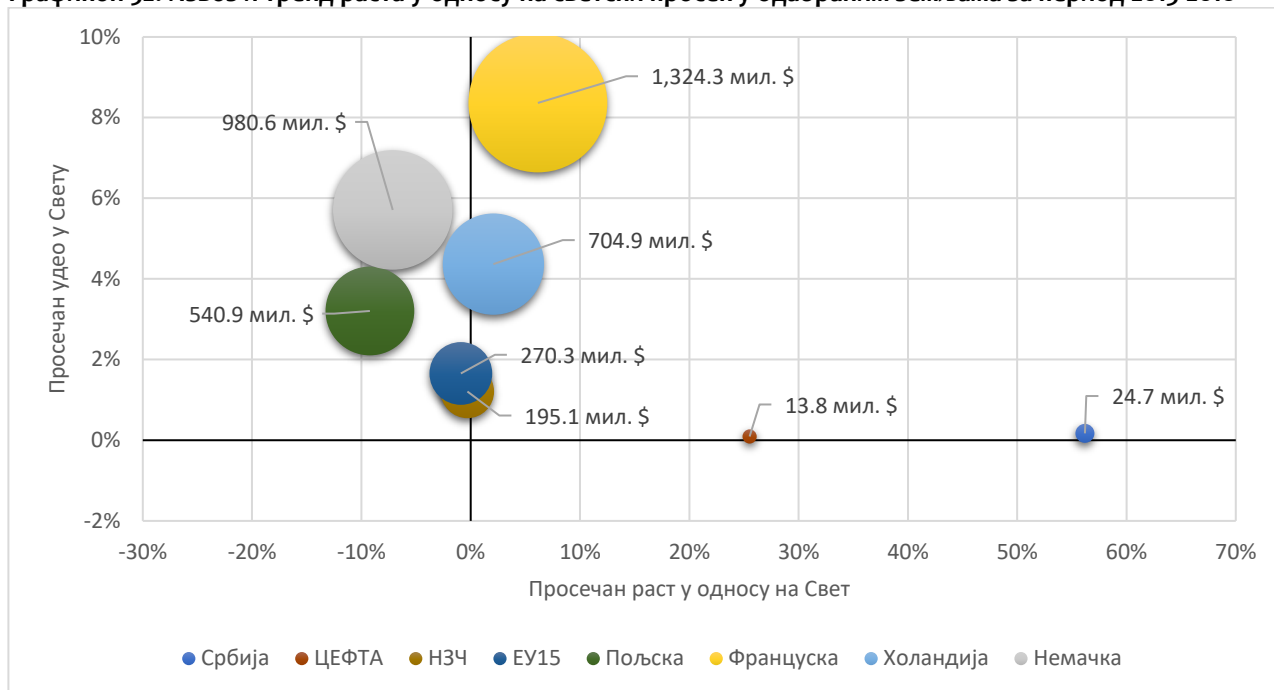
Врло диверзификовано извозно тржиште које расте

ЕУ има врло стабилне трендове раста како производње а још више увоза (10% просечан годишњи раст) уљане репице и уља. Србија користи ту могућност и током 2017. и 2018. је извезла уљану репицу у вредности од око 50 милиона УСД (2017, 50.1 милион УСД а 2018, 48 милиона УСД) што је велики раст у односу на период 2013-2016 када је варирала у распону од 10 до 23 милиона УСД.

Најбоље цене се остварују у извозу у најближим земљама Хрватској, Словенији, Аустрији и Грчкој. Ипак знајано највеће тржиште јесте Немачка, која је и највећи увозник са 2.6 милијарде долара увоза уљане репице. Следе је Белгија са 1.2 милијардом и Холандија са једном милијардом.

Постоје разлици да се ови трендови неће наставити, поготово не овим темпом, али исто тако постоје довољан број потицаја који стимулишу раст производње и извоза

Графикон 52: Извоз и тренд раста у односу на светски просек у одабраним земљама за период 2013-2018

Извор: COMTRADE

3.3.5. Лан и Конопља

Лан и конопља спадају у остале усеве али су они дразликују од осталих усева из ове групе пре свега по површинама и броју произвођача који су занемрљиви, па је самим тим и њихов значај изузетно мали. Велика је разлика и у опреми која се користи, типовима прераде, потребним дозволама за гајење и другом. На крају разликују се и по томе што о овим културама не постоји статистика која би омогућила јасно праћење величина и трендова.

Ипак, приметно је да лан и конопља постају све занимљивији као културе које нуде разне прерадне могућности (козметичка, текстилна, папирна, грађевинска, фармацеутска прехранбена индустрија), користећи све делове ових биљака (стабло, лист, свет и семе) о којима се све више прича, може се очекивати да ће отпочети значајнија производња, што се већ дешава у Европи, где је процена да је 2015. било засејано око 60 хектара а да је у 2018. засејано око 300 хектара.

4. ПОКРЕТАЧИ РАЗВОЈА У ТРЖИШНОМ ЛАНЦУ

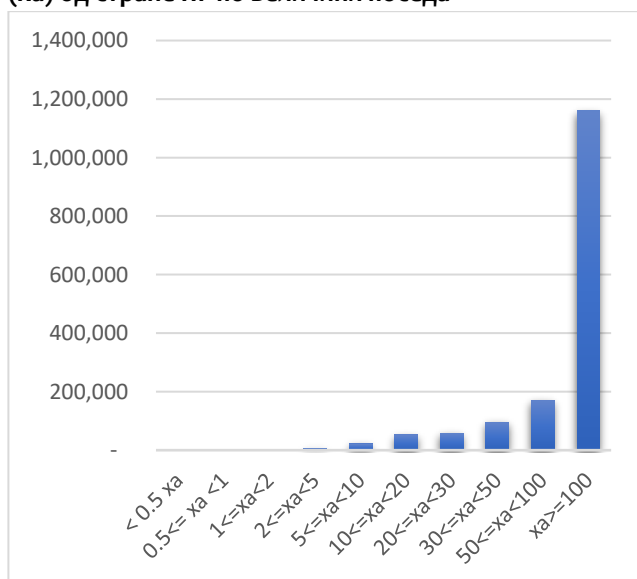
У основи, конкурентност зависи од постојећих природних ресурса и инфраструктуре, од тога колико су ефикасни учесници у тржишном ланцу и амбијента који је створен заједничким радом кретора политике и свих заинтересованих за развој одређеног тржишног ланца. Додатно, односи међу учесницима у тржишном ланцу дефинишу успех и лакоћу пословања. У случају осталих усева односи у Србији су грађени дуго у различитим периодима и окружењима. Деведесете се карактеришу високом инфлацијом, која је узимала профите произвођача и прерађивача и изузетно ниским нивоом инвестиција, што је за последицу имало драстичан пад приноса. Двехиљадите, почињу отварањем према светском тржишту и развојем тржишта (инпута, кредита, земљишта, производа, радне снаге...). Те године пружају нове прилике не само за произвођаче, него и друге учеснике у тржишном ланцу.

Процена је да је данас директно или индиректно, у потпуности или делимично у остале усеве укључено око пола милиона људи, највише произвођача (238.052 газдинства од чега 76% специјализовано), али и њихових чланова породице, добављача инпута, трговаца, саветодаваца, прерађивача, превозника, извозника, увозника, инспектора, кретаора политике и других⁸. Њихове добре и лоше одлуке дефинишу сектор.

4.1. Произвођачи

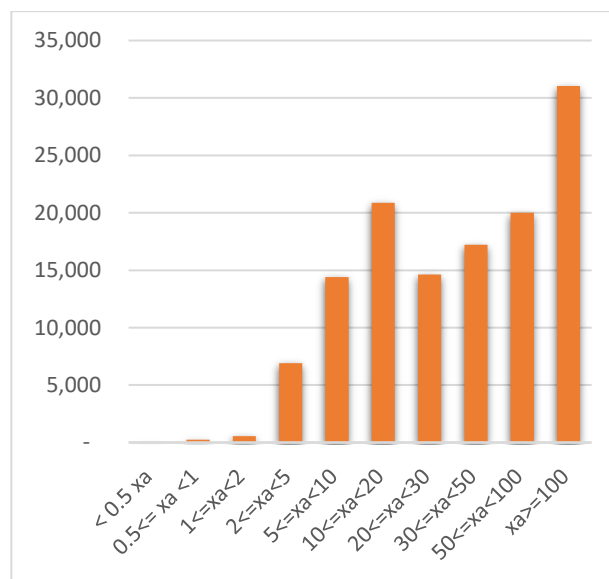
Као у целокупној пољопривреди Србије и у сектору осталих усева се дешавају структуралне промене где је основна карактеристика укрупњавање и смањење броја произвођача, првенствено оних са малим површинама. То је сектор где је просечна величина коришћеног земљишта највећа, пошто су мали јединични приходи и потребна је значајна производња (самим тим и површина) да би се обезбедили довољни укупни приходи. Управо зато је мали број произвођача специјализованих искључиво за остале усеве.

Графикон 53: Коришћено пољопривредно земљиште (ха) од стране ПГ по величини поседа

Извор: РЗС, Анкета пољопривреде 2018

Графикон 54: Број ПГ по величини поседа

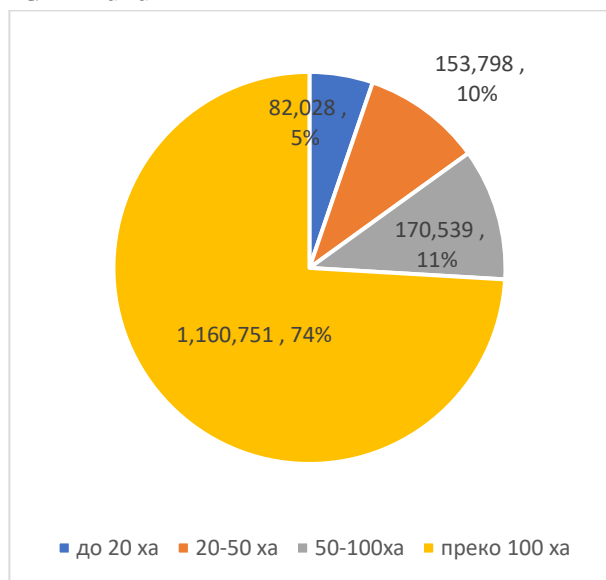

Ако посматрамо дистрибуцију коришћеног пољопривредног земљишта по величини поседа видимо да највећи удео у укупном коришћеном пољопривредном земљишту имају газдинства са преко 100 ха (чак 74%), док је удео газдинастава до 20 хектара 5%. С друге стране према предложеним поделама у

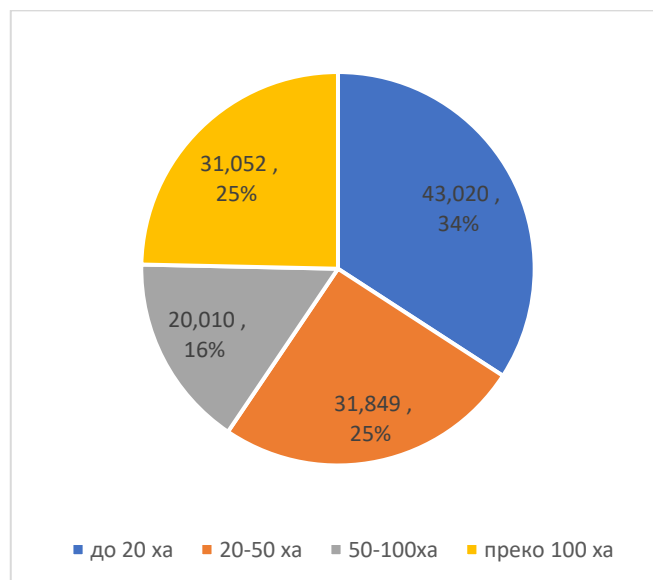
⁸ Процена аутора на основу анализе података РСЗ, АПР и интервјуа

оквиру ИПАРД потенцијалних корисника (до 20 ха / 20-50 ха / 50 до 100 ха / преко 100 ха), видимо да је по броју газдинстава ситуација другачија. Газдинства преко 100 хектара чине 25% од укупног броја газдинстава и тек су на трећем месту, иза две категорије које имају најмање површине (до 20 ха и од 20 до 50 ха). Ипак због укупног броја произвођача специјализованих за остале културе (125,932) очигледно је да постоји довољно велика група потенцијалних ИПАРД корисника међу свим категоријама пољопривредних газдинстава.

Графикон 55: Дистрибуција коришћеног пољопривредног земљишта према ИПАРД величинама

Графикон 56: Дистрибуција броја пољопривредних газдинстава према ИПАРД величинама

Извор: РЗС, Анкета пољопривреде 2018

Произвођачи ратарских усева су били добитници транзиције, поготово они који су имали храбрости и могућности да почетком 2000-тих узму кредите и купе пољопривредно земљиште и механизацију, а по доношењу Закона о пољопривредном земљишту, 2006. године, закупе значајне хектаре. Још боље су прошли они који су око себе окупили комшије и основали задругу или ДОО па имали и приходе од коперације и уговарања од стране добављача инпута и/или откупљивача финалних производа. Они су имали одличан старт да период високих цена житарица и уљарица, који је почео 2008. године, дочекају спремни. Логично је било да високе профите које су остварили у том периоду уложе у куповину земљишта и даље инвестирање у опрему, механизацију и објекте. У куповини земљишта добили су и конкуренцију у онима који су средства зарадили у другим секторима, а пољопривреда им се чинила као добро улагање. Ипак, пољопривредници су знали боље да процене цену земљишта, одреде добра улагања и на крају знали су боље да производе. Високи проифити утицали су да се цена земљишта повећа, што им је додатно увећало имовину али и омогућило да се више задуже стављајући земљиште као залогу. У период снижавања цена су ушли са капиталом, механизацијом, складишним простором које им омогућава да буду конкурентни и при ниским ценама.

Другу групу произвођача осталих усева чини значајан број пољопривредника који су оклевали да инвестирају, па су остали на малим поседима који могу да буду довољни у високовредној производњи воћа и поврћа, али не и житарица и уљарица. По правилу они комбинују ратарску производњу са сточарством, минимизирајући ризике и обезбеђујући велики проценат самодовољности у исхрани.

Трећа велика група произвођача ратарских култура јесу компаније, које су до земљишних површина дошле кроз приватизацију, било иницијалну, купујући од државе, или секундарном куповином од других, мање успешних компанија. У изузетним случајевима су расли на основу интегрисања.

Табела 10: Типови произвођача и њихове инвестиционе потребе

Тип произвођача	Карактеристике	Потребне инвестиције
Велике компаније	<ul style="list-style-type: none"> - најчешће по регистрацији су велике компаније па не могу да користе ИПАРД средства - Имају интегрисане производњи прераде у више компанија - Поседују неколико хиљада, па и десетина хиљада хектара као и значјну инфраструктуру у силосима, иригационим системима, зградама и другим објектима. - Најчешће раде коперацију и откуп осталих усева - Имају изнад просечне приносе али и веће трошкове у односу на породична газдинства - Производе највеће количине семена осталих усева 	<p>Дигитализација производње и увођење напредних менаџмент алатки</p> <p>Инфраструктура која ће омогућити извоз и продужити тржишни ланац</p> <p>Инфраструктура за иригацију, атарски путеви</p> <p>Сушење и прерада</p>
Агрегатори	<ul style="list-style-type: none"> - Три групе: (1) имају велике земљишне површине која им доноси већи део приноса него коперација; (2) имају мале сопствене површине и коперација је основни приход; (3) раде искључиво коперацију. - Регистровани као задруга или ДОО и управљани задругарима или власницима компаније - Добар број највећих агрегатори су удружени у асоцијацију Војводина Аграр - Малим агрегаторима на нивоу села је све теже да опстају у конкуренцији великих 	<p>Модерни ефикасни складишни капацитети</p> <p>Заједничке инвестиције у прерадне капацитете</p> <p>Транспортна возила</p>
Велики произвођачи	<ul style="list-style-type: none"> - Поседују неколико стотина до неколико хиљада хектара пољопривредног земљишта - По правилу специјализовани у производњи осталих усева - Имају стабилне и добре приносе – преко 12 тона кукуруза и 10 тона пшенице - Добро опремљени механизацијом, кад има могућности наводњавају и користе квалитетне инпуте и ГПС системе - Регистровани као породично газдинство и/или компанија; често имају неколико газдинстава - Највећи рентеријери пољопривредног земљишта и најчешће им оно чини и преко 50% земљишта које обрађују 	<p>Куповина земљишта (у стању су да остваре нејвеће приносе и профите)</p> <p>Унапређење механизације и опреме, првенствено у очувању квалитета земљишта (редукована обрада) и смањивање ризика (модерни системи наводњавања)</p> <p>„Он фарм“ складишни и прерадни капацитети</p>
Средњи произвођачи	<ul style="list-style-type: none"> - Од око 5 до 50 хектара производње осталих усева - Повезани са сточарством и производњом воћа и поврћа за сопствене потребе и/или продају кроз кратки тржини ланац - Користе сваку прилику да смање улагања (несертификовано семе, лошија ђубрива, штедња на заштити, природно сушење кукуруза и сл.) па не остварују стабилне и високе приносе (на нивоу просека или нешто више) - Често им пољопривреда није једини приход 	<p>Механизација и опрема за производњу</p> <p>Квалитетнији инпути</p> <p>У сарадњи са комшијама складишни капацитети</p>
Мали произвођачи	<ul style="list-style-type: none"> - Имају пар хектара и раде остале усева, заједно са другим културама за сопствену потрошњу - Немају своју механизацију, или само мали трактор - Везани су за земљиште и не желе да га продају или рентирају - Имају друге приходе - Уколико не повећају површине биће им тешко да остану на мапи произвођача 	<p>Квалитетнији инпути</p>

4.2. Инфраструктура складишта

Остали усеви имају потребе за различитим типовима складишта у различитим фазама производње и прераде. Тако се шећерна репа складишти на призмама на отвореном пољу или у шећеранама у иницијалној фази прераде, док се шећер чува у џамбо врећама у специјалним складиштима за шећер, којих у Србији има толико да се може ускладиштити око 500 хиљада тона. Слична је потреба за складиштењем уља која се мора чувати у резервоарима или складиштима готових производа. Они се налазе у склопу уљара или се изнајмљују. Брашно се чува кратко у различитим паковањима у складиштима готових производа. Пошто је јефтине и лакше чувати пшеницу него брашно тежи се да се млевање усклађује са планом продаје.

Ипак најдоминантнији вид складиштења осталих усева јесу складишта за зрнсте производе у којима се чува пшеница, кукуруз, соја, сунцокрет, сојина и сунцокретова сачма као и други остали усеви у различитим фазама прераде. Они могу бити: различита врста силоса, подна као и комбинована складишта. Најзаступљенији су силоси (81% у укупним капацитетима или 78% у укупно регистрованој броју). Претпоставка је да се многи објекти који нису регистровани за складиштење користе као подна или комбинована складишта, па је њихов број вероватно и већи. Према броју (44%) и капацитету (71%) доминирају складишта од 10-50 хиљада тона. Ова складишта опслужују од око 1 – 5 хиљада хектара, што је управо ниво великог произвођача или агрегатора. Силоси су данас најчешће употребљивани објекти за складиштење зрна, они представљају комплексне индустријске објекте са сложеном опремом и инсталацијама чија је улога да се зрнена маса не само складишти, већ и да се доради повећавајући јој прометну и технолошку вредност. У зависности од организације и функције, силоси се могу поделити у четири групе⁹:

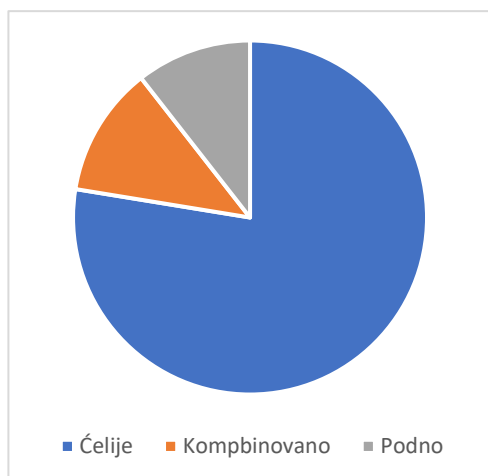
- Силоси за пријем зрна након жетве;
- Сабирни силоси смештени на значајним саобраћајним чворовима одакле се зрно диспонира према потрошачким центрима или према извозним лукама;
- Претоварни лучки силоси, експортни и импортни силоси великих капацитета;
- Силоси уз прерађивачке капацитете, који се карактеришу високим манипулативним карактеристикама са већим бројем складишних јединица (ћелија) како би се могле формирати најпогодније мешавине за прераду.

Складишта великих капацитета од преко 50 хиљада тона, иако чине само 2% у броју, учествују чак са 13% укупних капацитета. По правилу, су лоцирани у млиновима или код произвођача сточне хране.

Око половине свих складишта има и сушару, која у око 70% случајева ради на гас, у 20% на струју, а остале на мазут, лож уље или комбинацију гаса и струје.

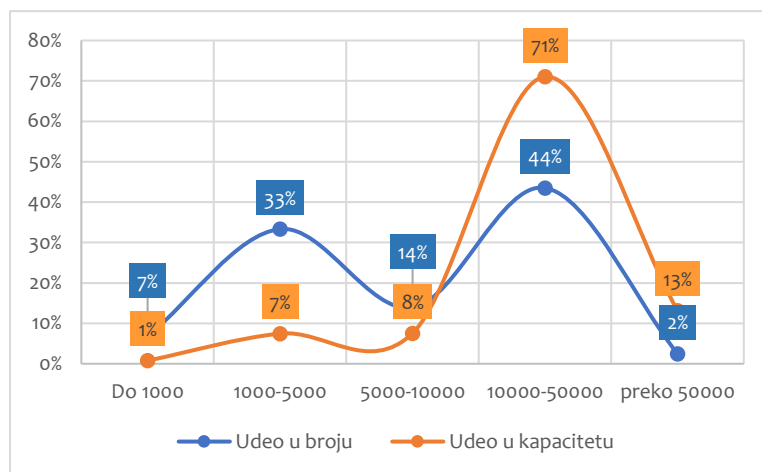
⁹ Savremeni pristup upravljanju skladištem za zrnaste kulture: priručnik za rad javnih skladišta za zrnaste kulture/ autori Jasna Mastilović ... [et al.]. – Novi Sad: Institut za prehrambene tehnologije, 2011 (Novi Sad, Headmade)

Графикон 57: Удели у броју складишта зрнастих култура по начину чувања

Извор: МПШВ

Графикон 58: Удели у броју и капацитету складишта зрнастих култура по капацитетима

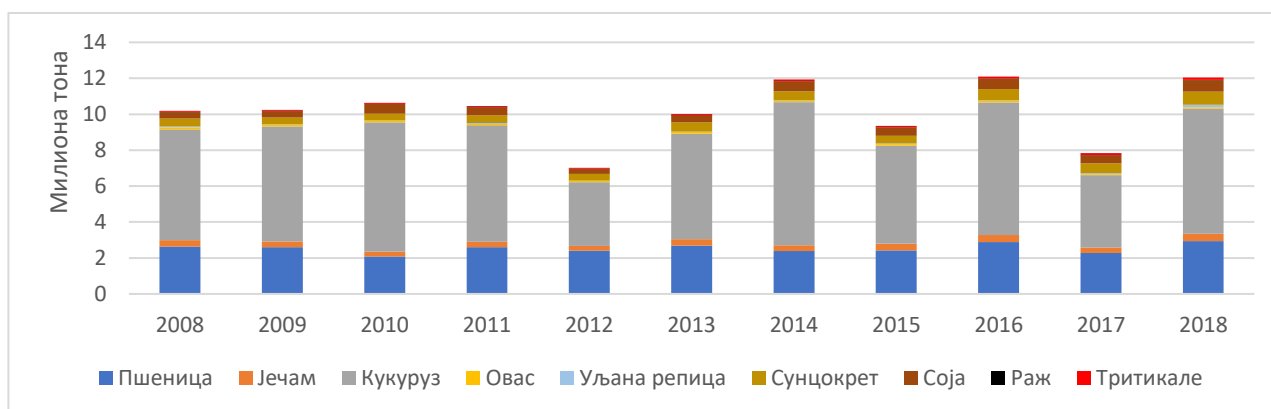

Извор: МПШВ

Да ли Србија има довољно складишних капацитета за зрнасте културе? Нема, поготово не правилно распоређених, енергетски и манипулативно ефикасних. Србија је све вишкове житарица и уљарица успевала да ускладишти (чак понекад укључујући и значајне прелазне залихе) користећи модерна складишта, али и неусловна подна складишта и капацитете кошара (котарка, чардака) у којим се чува кукуруз. Губици због оваквог начина чувања нису занемарљиви (зависе од условности складиштења и могу износити и до десетак процената као последица ширења болести, напада глодара, пресушивања и сл).

Србија константно повећава количину зрнастих култура које производи. Иако варира, очигледно је да ће рекордна производња од 12 милиона тона (произведено три пута у последњих пет година) врло брзо да буде оборена. Тада количина од нешто преко 4 милиона регистрованих складишта за зрнасте културе сигурно неће бити довољна. Наравно да ће кукуруз, као доминантна зрнаста култура, наставити да се великим делом складишти у котарке¹⁰ и да ће раст производње сунцокрета да води ка директном извозу, као и да ће соја да се складишти у џакове и подна складишта на малом газдинству, али Србији требају нови силоси и складишта. Нарочито силоси у лукама који би могли да повећају извозне капацитете, као и силоси на фармама који би смањивали манипулативне трошкове и повећали независност произвођача.

Графикон 59: Укупна производња осталих усева који се чувају у складишима зрнастих култура

Извор: РСЗ

¹⁰ Биди параграф „кукуруз ће остати уточиште малих произвођача“

4.3. Прерађивачи

Сектор осталих усева има развијену прераду са много опција. Иако су млинови и скробаре типични предстваници прераде житарица, а уљаре и шећеране индустријског биља, таква јасна разлика не постоји у случајевима кондитора и произвођача сточне хране јер они користе разне инпуте за своје производе. Додатно, у Србији, са активним статусом у АПР-у има и 5744 регистрованих прерадних капацитета за производњу хлеба, свежег пецива и колача, од који су највећи број мале градске или сеоске пекаре али има и оних са прометом од преко 5 милијарди динара. Такође је регистровано и 349 прерађивачких капацитета за прављање макарона, резанаца и сличних производа од брашна, где највећи има нешто испод једне милијарде динара промета. Ове регистрационе делатности нису у могућности да користе ИПАРД, сходно Секторском споразуму и листи прихватљивих производа из Анекса I о оснивању Европске заједнице.

Највећи укупни промет остварују уљаре (57.7 милијарди динара), чак дупло више од шећерана (26.6 милијарди динара) Следе их произвођачи сточне хране (44.6 милијарди динара) и млинови (44.2 милијарди динара). У АПР-у је највећи број регистрованих млинова (398) са активним статусом, иза којих долазе кондитори (275) и произвођачи сточне хране (250). Највеће просечне пословне приходе остварују скробаре и шећеране, пре свега јер ту нема малих произвођача.

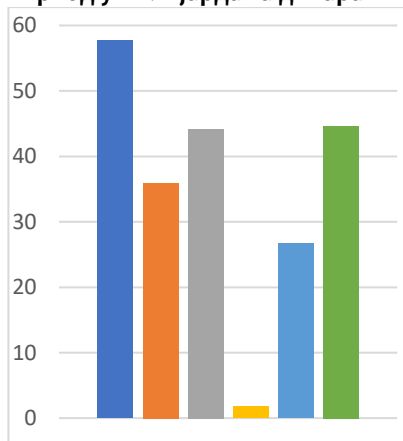
Табела 11: Преглед основних показатеља прерадних капацитета везаних за остале културе

	Уљаре	Кондитори	Млинови	Скробаре	Шећеране	Сточна храна
Број компанија који имају активан статус у АПР	81	275	398	2	10	250
Број компанија који имају пословне приходе у 2017/18	35	88	181	2	6	113
Просецан Нето резултат	198,2 мил	44,6 мил	313,258	23,4 мил	-26,1 мил	7,4 мил
Нето резултат укупно	-6,9 милијарди	3,9 милијарди	452 мил	46,9 мил	-156,7 мил	833,3 мил
Просечан број запослених*	65,1	47,4	20,7	101,0	125,3	19,6
Укупан број запослених	2.279	4.171	3.752	202	752	2.210
Просечан капитал	33.8 мил	12.7 мил	6.4 мил	512.8 мил	197.7 мил	9 мил
Просечан пословни приход	84 мил	129 мил	17 мил	920,5 мил	490 мил	27.5 мил
Просечан извоз по компанији	752 мил	124 мил	58 мил	463 мил	1,9 милијарде	57.8 мил
Укупан пословни приход	57,7 милијарде	35,9 милијарде	44,2 милијарде	1,8 милијарде	26,6 милијарде	44.6 милијарди

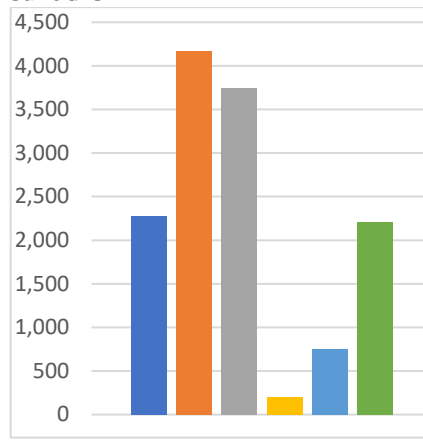
Извор: АПР

Највећа диверзификација прерађивача је у млинарском и кондиторском сектору као и у сектору производње сточне хране. У току 2017. и 2018. године нису све регистроване фирме имале пословне приходе. Процент компанија са приходима у овом периоду креће се од 32% у кондиторском до 60% у шећерном сектору, односно 100% у производњи скроба, што је очекивано јер постоје само две скробаре.

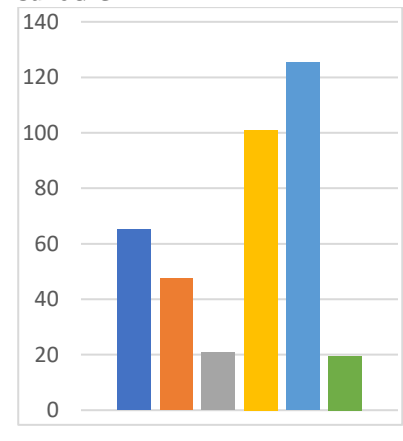
Графикон 60: Укупан пословни приход у милијардама динара

Графикон 61: Укупан број запослених

Графикон 62: Просечан број запослених

■ Уљаре ■ Кондитори ■ Млинови ■ Скробаре ■ Шећеране ■ Сточна храна

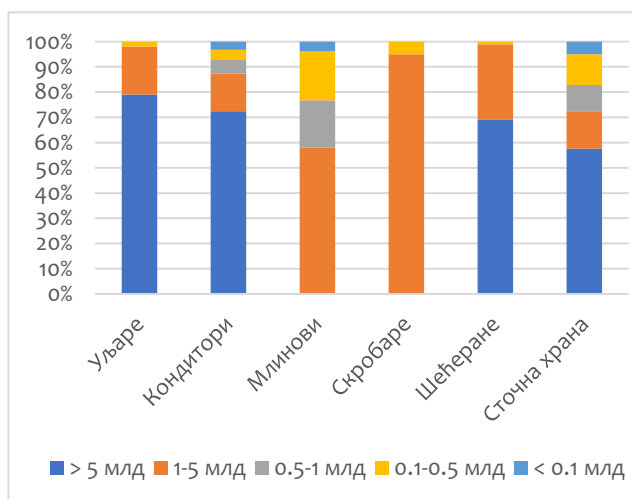
Извор: АПР

Највише радника запошљава кондиторски сектор, нешто више од 4.000 радника, затим млинови, па уљаре и сектор производње сточне хране. Најмање је запослених у скробарама. У односу на просечан број запослених по фабрици ситуација је другачија. Просечно, највише запошљава једна шећерана, више од 120 радника и скробара, око 100 радника. Најмање радника потребно је млиновима и произвођачима сточне хране.

У односу на просторну расподелу фабрика из овог сектора највише их има на територији града Београда, око 18%. Највећа концентрација на простору града Београда је кондиторске индустрије, око 33%.

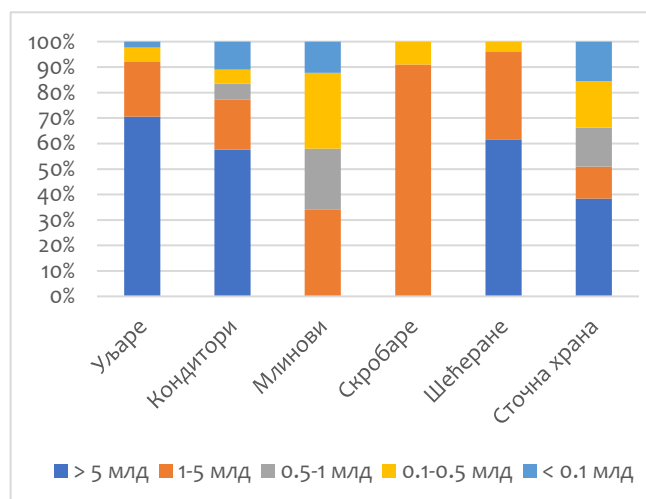
На териорији Војводине такође је највећа концентрација кондиторске индустрије, преко 37%. Највећа територијална диверзификација је присутна у млинарском и кондиторском сектору.

Графикон 63: Удели у пословним приходима

Извор: АПР

Графикон 64: Удели у запосленим

Извор: АПР

Око 99% свих уљара и шећеране остварује приходе веће од 1 милијарде динара. Готово 80% уљара остварује приход већи од 5 милијарди динара, док исти приход осврује 70% шећерана и кондитора. Приноси које остварују млинови су нешто мањи, мада и даље значајни. Највише запослених запошљавају фирме које остварују најбоље приходе. Без обзира на високе приходе готово свих наведених прерађивачких индустрија највиши просечан нето резултат зарада бележи уљарски

сектор, док је код шећерана тај просек у значајном минусу. Када је реч о укупним зарадама, чак и уљарски сектор који има просечно највишу зараду укупно остварује губитак, као и сектор производње шећера. Највишу нето укупну зараду остварују кондитори, а потом произвођачи сточне хране.

4.3.1. Уљаре

Екстракција уља из сунокрета, соје, уљане репице и других биљака се врши у великим индустријским постројењима и малим прерадама. У АПР-у је 2018. укупно регистровано 26 уљара са активним статусом које запошљавају 2.279 радника. Оне су у 2017/2018 години укупно приходовале 57,7 милијарди динара, међутим нето зарада им је била негативна. Овај сектор забележио је губитак од 6,9 милиона динара. Овакав резултат условљен је великим губитком који су забележиле Сојапротеин и Викторија оил. Од ових 26 фабрика само 8 остварује пословни приход већи од 1 милијарде динара, међутим у њима је запослено 92% радника целокупног сектора. У ових 8 фабрика остварује се преко 90% укупног промета. Поред значајних годишњих прихода, који премашује 3 милијарде динара, једино је Дијамант забележио нето добит и то у износу од 415 милиона динара, док су сви остали пословали у минусу. Удео увоза у укупном приходу износи од 75% код Сојепротеина до 19% код Витала. Мање фабрике бележе и мање приходе, али су им добити углавном позитивне.

Табела 12: Приказ уљара по основним пословним параметрима

Компаније по пословним приходима у динарима	Број компанија	Пословни приходи	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Укупан извоз у 2018
	Укупно	Просек	Просек	Просек	Просек	Просек
Преко 5 милијарди	4	11,394,986,000	1,655,827,500	2,367,463,000	402	5,895,256,786
Од 1 - 5 милијарди	4	2,756,830,500	-77,907,500	1,146,921,750	122	623,429,902
Од 500 милиона до 1 милијарде	0	0	0	0	0	0
Од 100 - 500 милиона	5	174,980,600	4,327,600	19,376,200	26	33,133,340
Испод 100 милиона	26	8,239,038	-1,033,615	19,749,400	2	3,432,378

Извор: АПР

Табела 13: Удео у величини уљара по приходима, запосленим и извозу

Компаније по пословним приходима у динарима	Пословни приходи	Број запослених	Укупан извоз у 2018
	Удели	Удели	Удео
Преко 5 милијарди	79%	71%	90%
Од 1 - 5 милијарди	19%	21%	9%
Од 500 милиона до 1 милијарде	0%	0%	0%
Од 100 - 500 милиона	2%	6%	1%
Испод 100 милиона	0%	2%	0%

Извор: АПР

4.3.2. Кондитори

Кондиторска индустрија је равномерно распрострањена на територији целе државе, ако изузмемо Београд и Нови Сад где се налази готово половина активних фабрика, према подацима из 2017/2018 године. У 2018. години у АПР-у је регистровано 88 компанија са активним статусом. У њима је запослено 4.171 радника. Готово у сваком округу постоји бар по једна кондиторска компанија. Без обзира на овако велики број компанија само у њих 15 се остварује приход већи од 100 милиона динара годишње, тако да се све друге могу сматрати малим компанијама. Пословне приходе веће од 5 милијарди динара остварују три фирме. Све водеће кондиторске компаније су у 2018. години имали позитивно пословање и оствариле укупан добит од готово 4 милијарде динара, од чега 88% остварују три поменути водеће компаније. Оне учествују и са 90% у извозу.

Табела 14: Приказ кондиторске индустрије по основним пословним параметрима

Компаније по пословним приходима у динарима	Број компанија	Пословни приходи	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Укупан извоз у 2017
	Укупно	Просек	Просек	Просек	Просек	Просек
Преко 5 милијарди	3	8,673,622,667	1,153,501,667	3,215,866,000	800	3,263,192,611
Од 1 - 5 милијарди	3	1,792,290,667	82,687,667	230,529,333	275	73,906,576
Од 500 милиона до 1 милијарде	3	638,411,000	25,857,667	648,148,333	84	225,542,795
Од 100 - 500 милиона	6	240,601,500	15,347,000	222,864,333	39	13,411,694
Испод 100 милиона	76	15,325,565	617,348	15,219,250	6	2,132,473

Извор: АПР

Табела 15: Удео у величини кондитора по приходима, запосленим и извозу

Компаније по пословним приходима у динарима	Пословни приходи	Број запослених	Укупан извоз у 2017
	Удели	Удели	Удео
Преко 5 милијарди	72%	58%	90%
Од 1 - 5 милијарди	15%	20%	2%
Од 500 милиона до 1 милијарде	5%	6%	6%
Од 100 - 500 милиона	4%	6%	1%
Испод 100 милиона	3%	11%	1%

Извор: АПР

4.3.3. Сточна храна

Компаније које производе сточну храну директно извезу око 20% произведене сточне хране, док се остатак прода на домаћем тржишту, било директним потрошачима или трговцима од којих многи ту робу даље извозе. У Србији је у АПР-у 2018. године регистровано 250 компанија које се баве производњом сточне хране, од чега је њих 113 поднело завршне билансе у предходне две године. У њима је запослено 2225 радника. 70% од ових фирми приходује мање од 100 милиона динара. Три компаније приходују 73% од укупног годишњег прихода у овом сектору, од чега је у 2018. години једна компанија остварила приход од готово 13,9 милијарди динара. Још две компаније приходују више од 5 милијарди годишње. Укупна нето добит сектора производње сточне хране у 2018. године је износила 878 милиона динара. Водеће компаније, са приходом већим од 1 милиона динара годишње, углавном позитивно послују и остварују добит. Ипак, међу водећих 6 фирми три фирме су забележиле негативно пословање и оствариле губитак у вредности од око 700 милиона динара. 78% извоза остварено од стране три водеће компаније.

Табела 16: Приказ прерађивача сточне хране по основним пословним параметрима

Компаније по пословним приходима у динарима	Број компанија	Пословни приходи	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Укупан извоз у 2017
	Укупно	Просек	Просек	Просек	Просек	Просек
Преко 5 милијарди	3	8,561,128,667	218,843,000	1,478,224,667	282	1,707,739,754
Од 1 - 5 милијарди	3	2,168,842,429	4,654,571	652,877,071	93	154,157,672
Од 500 милиона до 1 милијарде	7	681,613,714	134,571	298,299,286	49	94,602,642
Од 100 - 500 милиона	23	236,183,870	3,472,000	49,959,174	17	7,261,440
Испод 100 милиона	80	27,986,938	1,025,588	14,597,603	4	1,428,252

Извор: АПР

Табела 17: Удео у величини произвођача сточне хране по приходима, запосленим и извозу

Компаније по пословним приходима у динарима	Пословни приходи	Број запослених	Укупан извоз у 2017
	Удели	Удели	Удео
Преко 5 милијарди	58%	38%	78%
Од 1 - 5 милијарди	15%	13%	7%

Од 500 милиона до 1 милијарде	11%	15%	10%
Од 100 - 500 милиона	12%	18%	3%
Испод 100 милиона	5%	16%	2%

Извор: АПР

4.3.4. Производња млинских производа, скроба и скробних производа

Главни производ свих млинова у Србији је пшенично брашно. Мали је број млинова, углавном мањег капацитета који производе брашна од других житарица (хељда, раж, спелта, кукуруз и слично). Млинови су присутни на територији целе државе. Укупно је у АПР-у 2018. године регистровано 181 млинова са активним статусом. У њима је запослено 3.752 радника. Највећи млинови (са годишњим прометом преко 1 милијарде динара) запошљавају просечно око 100 радника, док најмањи (са годишњим прометом мањим од 100 милиона динара) запошљавају 4 радника. За разлику од других прехрамбених индустрија једино ова грана нема компаније које остварују годишњи приход већи од 5 милијарди динара. Највише прихода, више од 50%, се остварује у компанијама које приходују од 1 до 5 милијарди динара. Једна од карактеристика овог сектора је велики број малих активних компанија. У 2018. години регистроване су 123 овакве компаније и њихов пословни приход просечно је износио око 14 милиона динара. Млинови су 2017/2018 укупно приходовали 44 милијарде динара. Ипак укупна нето зарада је само код већих млинова позитивна. Млинови који приходују од 1 до 5 милијарди динара су остварили нето добит у износу од 665 милиона динара, а млинови који приходују од 500 милиона до 1 милијарде забележили су добит од 92 милиона динара. Укупна нето добит ове прерађивачке индустрије износи око 450 милиона динара. Вредност извоза млинских производа износи укупно 10,6 милијарди динара у 2017/2018 години. У извозу највише учествују велики млинови са приходима већим од 1 милијарде динара и то са уделом од 71%.

Табела 18: Приказ млинова индустрије по основним пословним параметрима

Компаније по пословним приходима у динарима	Број компанија	Пословни приходи	Нето резултат	Капитал	Број запослених	Укупан извоз у 2017
	Укупно	Просек	Просек	Просек	Просек	Просек
Преко 5 милијарди	0	-	-	-	-	-
Од 1 - 5 милијарди	12	2,137,177,250	55,433,083	705,037,083	106	627,740,503
Од 500 милиона до 1 милијарде	12	690,059,250	7,684,583	274,061,167	75	109,119,193
Од 100 - 500 милиона	34	250,881,647	-5,444,735	161,183,759	33	44,437,045
Испод 100 милиона	123	14,025,098	-973,260	25,913,111	4	1,930,057

Извор: АПР

Табела 19: Удео у величини млинова по приходима, запосленим и извозу

Компаније по пословним приходима у динарима	Пословни приходи	Број запослених	Укупан извоз у 2017
	Удели	Удели	Удео
Преко 5 милијарди	-	-	-
Од 1 - 5 милијарди	58%	34%	71%
Од 500 милиона до 1 милијарде	19%	24%	12%
Од 100 - 500 милиона	19%	30%	14%
Испод 100 милиона	4%	12%	2%

Извор: АПР

4.3.5. Скорбаре

У Србији постоје две активне скорбаре. Једна у Панчеву и једна у Зрењанину. Према пословним резултатима у 2017/2018 години успешно пословање је забележила скорбара у Панчеву која је имала промет од 1,7 милијарди динара, док је приход друге скорбаре знатно мањи и износи око 100 милиона динара. У Панчевачкој скорбару остварена је добит од 112 милиона динара док је друга пословала са

негативном добити од 65 милиона. У обе фабрике запослено је 202 радника, с тим да у Панчеву ради 187. Док Зрењанинска скробара готово да не тргује у иностранству, Панчевачка извезе робе у вредности од 926 милиона динара, што је више од половине свог укупног промета.

4.3.6. Шећеране

После периода када је шећерни сектор бележио одличне извозне резултате и када је шећер био један од главних извозних производа Србије, наступио је период рецесије. Овај период отпочео је реформама шећерног сектора у ЕУ која је проузроковала пад цене шећера што није одговарало шећеранама у Србији. У шећерном сектору у Србији присутна је највећа монополизација производње, што цео сектор чини рањивим. На простору Србије активне су две компаније, од којих једна има у власништву пет шећерна а друга две. Производни капацитети (око 700 хиљада тона) значајно превазилазе домаће потребе и могућност извоза, па су у последње три године чак две шећеране престале са радом. Реалана су очекивањима да ће се овај тренд настави у будућности.

Поред шећерана регистрована су и два прерадна постројења које чији је главни производ шећер у коцки.

4.4. Лучка инфраструктура

Лучка инфраструктура је важна за сектор осталих усева јер омогућава извоз преко реке Дунав и излаз на Црно море, или пак узводно где се роба транспортује до Немчке. Између 60 и 80% житарица и уљарица се транспортује користећи Дунав.

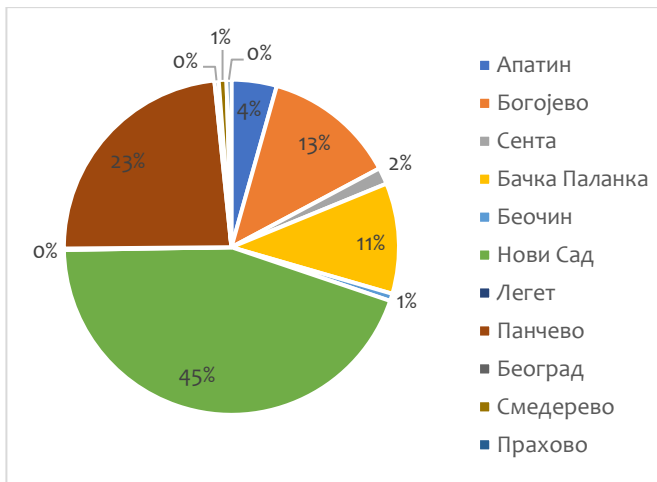
У Србији су за међународни промет оперативно десет лука, девет на Дунаву и једна на реци Тиси.

- Река Дунав: 1. Апатин (лучки оператер „Лука“ Напредак), 2. Белграде (лучки оператер: Лука „Београд“), 3. Бачка Паланка (лучки оператер: „Лука Бачка Паланка“), 4. Беоцин („БФЦ Лафарге“), 5. Нови Сад (лучки оператер Лука Нови Сад), 6. Панчево (лучки оператерс: Лука Дунав Панчево и Гранехпорт д.о.о.), 7. Прахово (лучки оператер Лука Прахово), 8. Смедерево (лучки оператер: Железара Смедерево "), 9. Богојево (лучки оператер: „Лука Дунав Богојево“),
- Реака Тиса: 10. Лука у Сенти (лучки оператер Лука Сента).

Постоји потреба да се за међународну трговину региструју и луке на реци Сави – Шабац и Сремска Митровица¹¹. Преко постојећих лука се увари преко 2 милиона тона зрнасте робе, при чему се највећи промет обавља преко луке Нови Сад и Панчево. Најчешће су најпрометнији месеци они после жетве кукуруза и почетак године, да би промет опадао у летњим месецима.

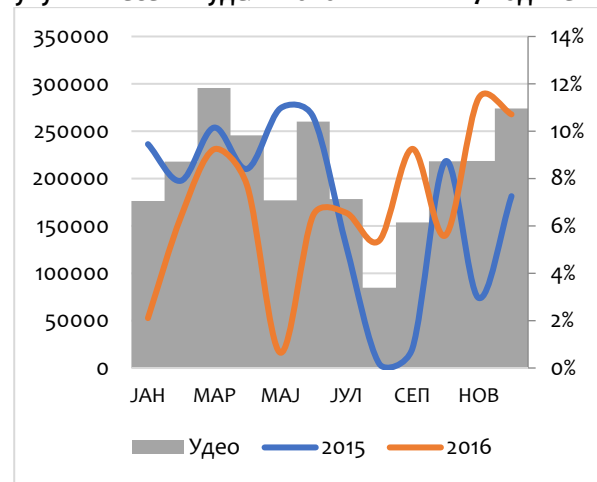
¹¹ "Serbia grains and oil seeds market Review, infrastructure development and possibilities for export", Serbian Grain Associations, FAO & EBRD 2018

Графикон 65: Удео лука у извозу зрнаске робе током 2016

Извор: Агенција за управљање лукама

Графикон 66: Дистрибуција извоза кроз луке и укупни месечни удели током 2016 и 2017 године

Извор: Удружење жита Србије

4.5. Производња семена и дорадни центри

Производња семена осталих усева је важна карика у тржишном ланцу произвођачима осталих усева. Још више је важна оним који се баве производњом, дорадом и продајом семена. У Србији постоје 35 регистрованих дорадних центара за производњу семена осталих усева. Највише њих 29 дорађује пшенице, 14 кукуруз, 23 соју, 8 сунцокрет. Највећи број њих су специјализоване компаније за производњу и дораду семена али има и оних који дорађују семе за сопствене потребе.

Производња и дорада семена пшенице у периоду 2016-2020. године мања је у односу на ранији период. У 2016/2017. години укупна количина цертификованог семена износила је 79.462 тона од чега је увоз 883 тона, а већина семена озиме пшенице је дорађена у 29 дорадних центара на подручју Србије. У 2017/2018. години укупна количина дорађеног семена озиме пшенице је 75.168 тона, док је увезено 1180 тона семена пшенице и то пре свега виших категорија семена. У производној 2018/2019. години укупна количина семена озиме пшенице је 75.608 тона док је увезено 1.345 тона дорађеног семена, подаци за 2019/2020 показују да је дошло до још већег смањења производње и дораде семена пшенице.

У последње 4 године јечам и остала стрна жита дорађују се у 19 дорадних центара. У 2016/2017 години дорађено је 8.278 тона озимог јечма, 1.633 тона јарог јечма, 2.814 тона озимог тритикалеа, и 8.77 тона овса. У 2017/2018. години озимог јечма је дорађено 9.054 тона, јарог јечма 1.182 тона, док је озими тритикале дорађен и цертификован у количини од 2.838 тона, овас у количини од 463 тона. У сезони 2018/2019 јечам се води као један усева у складу са директивом ЕУ и укупно је дорађено и цертификовано 10.048 тона, увезено је свега 194 тона јечма. Укупна количина дорађеног семена тритикалеа је 2.542 тона док је овас дорађен у количини од 727 тона.

У 2016/2017 години за потребе домаћег тржишта цертификовано је 25.962 тона семена кукуруза, од тога 9.053 тона из увоза а преостали део је произведен и дорађен у 14 дорадних центара на подручју Републике Србије. У 2017/2018 години цертификовано је 21.981 тона а увезено је 7.737 тона семена кукуруза, остали део је дорађен у домаћим дорадним центрима. У 2018/2019 години укупно је цертификовано 21.925 тона а увезено је 7.066 тона семена хибрида кукуруза.

Семе соје се дорађује у Србији на легалан начин у 23 дорадна центра. У 2016/2017 години дорађено је и цертификовано 19.657 тона семена соје, док је годину дана касније у дорађено 17.211т од чега је увоз 80 тона углавном високих категорија семена. У производној 2018/2019 години дорађена је рекордна количина семена соје и то 20.986 тона а од тога је увоз свега 56 тона.

Семе сунцокрета се највећим делом увози, свега 8 дорадних центара га дорађује. У 2016/2017 години укупно је дорађено и сертификовано 1.658 тона, а увоз је био 1.438 тона. У производној 2017/2018 години укупно је дорађено и сертификовано 1.888 тона а увезено 1.610 т тона семена сунцокрета. У 2018/2019 години дорађено је и сертификовано 1.869 тона док од ове количине увезено 1.615 тона семена сунцокрета за потребе домаћег тржишта.

За потребе домаћег тржишта производњом и дорадом уљане репице се баве 3 дорадна центра. У 2016/2017 години сертификовано је 137 тона семена и то 130 тона из увоза. У 2017/2018 сертификовано је 195 тона семена уљане репице а из увоза је 189 тона. У 2018/2019. години укупна количина семена уљане репице која је сертификована је 277 тона док је из увоза 217 тона.

4.6. Остали покретачи развоја

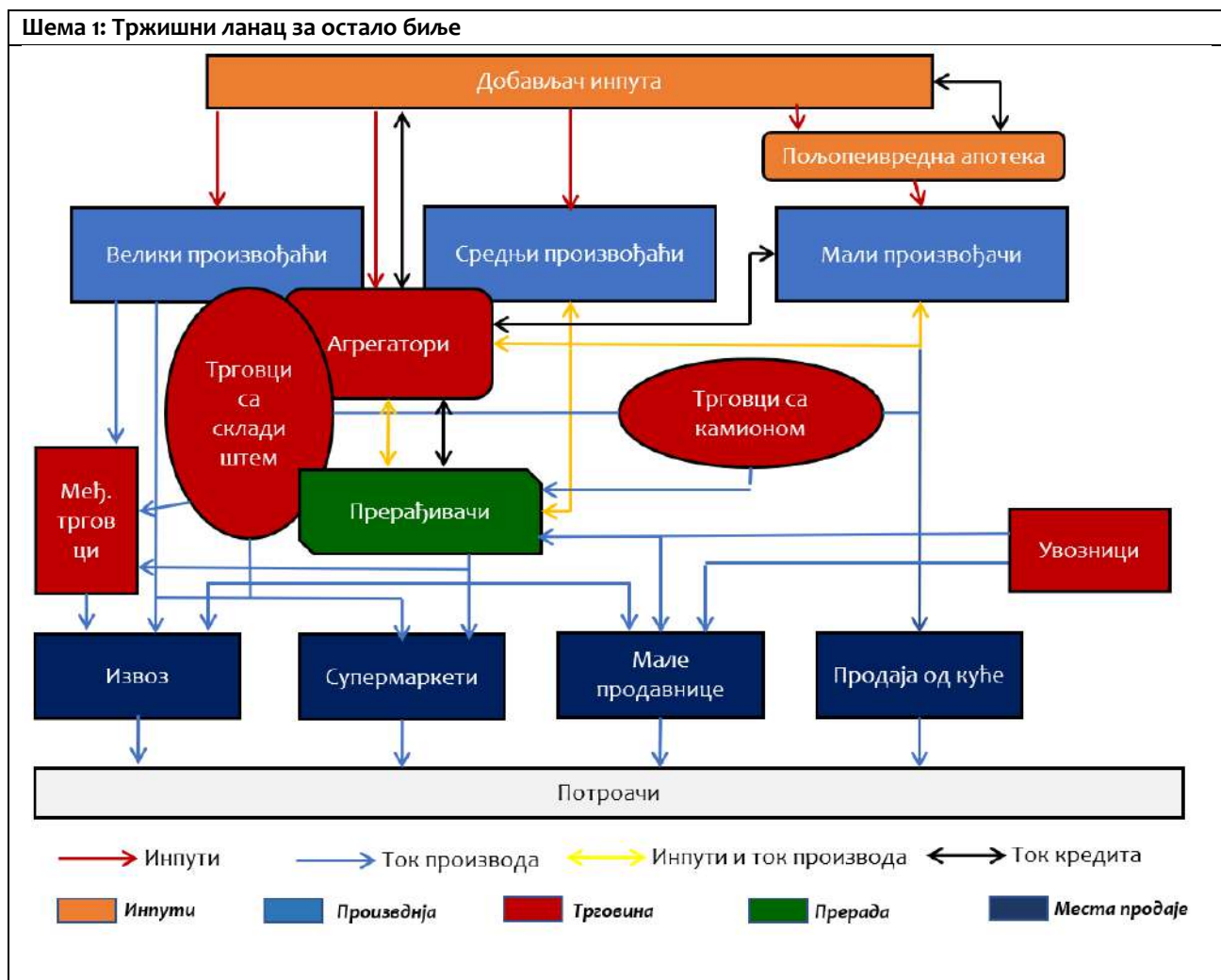
Низ добрих одлука и дешавања је утицао да се унапреди сектор осталих усева. Велики број тих одлука је донет давно: на пример она да пољопривреда Југославије сачува породична пољопривредна газдинства и да они буду највећи земљовласници, да се инвестира у сопствене оплемењивачке програме, развија прехрамбена индустрија, улаже у каналску мрежу за наводњавање. Добре одлуке, које су утицале на сектор донете су и током двехиљадитих: приватизација комбината, силоса и прехрамбене индустрије, омогућавање услова за развој агрегатора, дистрибуција државног пољопривредног земљишта путем аукција, либерализација тржишта инпута, успостављање инвестиционе подршке пољопривредницима и сл. После 2010. године неколико важних покретача развоја је настављено или активирано:

- Високе цене хране, нарочито житарица и уљарица омогућило је високе профите произвођачима. Иако су цене у паду (са благим променама) још од средине 2011. године оне још увек имају више нивое него пре Светске економске кризе и порасата цена хране 2008. године.
- Развијено тржиште земљишта како продаје тако и закупа, како приватог тако и државног. Иако се све више државно земљиште алоцира на нетржишним принципима, Србија има развијено тржиште пољопривредног земљишта, где се свакодневно врши велики број продајних трансакција и трансакција закупа, које алоцирају земљиште ка ономе који је у стању да из њега оствари већи профит.
- Изузетно је развијено тржиште инпута, где су присутне све највеће светске компаније у продаји семена, пестицида, ђубрива. Оне заједно са домаћим произвођачима обезбеђују широку могућност избора.
- Србија је земља са вероватно најбољим тровинским уговорима који јој омогућавају да, у највећој мери, без царина извози производе ка земљама ЦЕФТА, ЕФТА, ЕУ, Евроазијској унији, Турској, САД.
- Квалитетно земљиште, довољно воде за наводњавање и постојање Дунава којим се може економски оправдано доћи до мора и далеких тржишта јесу природни ресурс као покретач развоја.
- Развој путне инфраструктуре који омогућава лакши камионски превоз који је значајан у прикупљању и пласману примарних и финалних производа.

5. СТРУКТУРА ТРЖИШНИХ ЛАНАЦА

5.1. Структура тржишног ланца

Тржишни ланац осталог биља је дугачак и разноврстан. Тако кукуруз из Србије завршава, поред ЦЕФТА и ЕУ тржишта, у Сингапуру, Јужној Кореји и другим земљама Азије; разни производи од соје се извозе у десетина земаља широм света, сунцокрет и сунцокретово уље у тридесетак земаља, претежно европских. Карактеришу га бројни учесници са специфичним односима који су предствљани на Шеми 1.

Тржишни ланац осталог биља има заступљеност готово свих учесника пољопривредног тржишног ланца у Србији. Од места продаје једино зелена пијаца и велетржница нису важне за овај тржишни ланац јер серетко примарне производе (кукуруз, сунцокрет, соју, пшеницу) и прерађене производе (уље, шећер, сојине прерађевине) продају на овим местима. Сигурно да поред произвођача и прерађивача основну улогу у организовању тржишног ланца осталог биља чине агрегатори, представљани задругама или компанијама. Они посредују између добављача инпута, прерађивача и трговаца с једне стране и произвођача с друге. Такође они имају важну улогу у финансирању пољопривредне производње (понекад и инвестиција) и Србија има изузетно развијен овај вид финансирања тржишног ланца. Готово да не постоји село у Војводини где не постоји барем један или неколико агрегатора. Произвођачи воле овај „оне стоп шоп“ сервис и радије се одлучују за њега него да узимају кредите у банкама и буду независни.

Табела 20: Учесници у тржишном ланцу и њихове везе

Купује од	Учесник у тржишном ланцу	Продаје
Директно од добављача инпута	Велики произвођачи	Прерађивачима Извоз директно Међународним трговцима
Агрегатора Директно од добављача инпута	Средњи произвођачи	Трговцима Агрегаторима Прерађивачима
Пољопривредних апотека Агрегатора	Мали произвођачи	Продаја од куће (мале количине) Трговци са камионима Агрегаторима
Добављачи инпута	Агрегатори	Прерађивачима Трговцима са складиштем Извоз директно Међународним трговцима
Купују од свих	Трговци	Прерађивачима Извоз
Трговаца Агрегатора Великих произвођача Сређњих произвођача	Прерађивачи	Извоз Супермаркети Продавнице

Ово су основе структуре тржишног ланца свих осталих усева, ипак постоје одређене различитости и специфичности, међу одређеним групама биља као што су житарице и индустријско биље и међу специфичним усевима. Основне су:

- У случају житарица, нарочито код кукуруза, основни купци су трговци а не прерађивачи као што је то случај код индустријског биља;
- Уговарање са агрегаторима, где се произвођач задужује за одређени део производње који враћа у роби, је заступљено више у случајевима сунцокрета, пшенице а мање соје и сунцокрета;
- За разлику од сунцокретовог уља које у основи на домаћем тржишту завршава у малопродаји, малопродаја шећера има више диверзификовану продају кондиторима, прерађивачима воћа и поврћа, сокова, и другим;
- Није ретко да велики произвођачи шећрне репе буду исплаћени у шећеру од стране шећеране па се на тржишту налази више продаваца, не само Sunoko i Hellenic sugar, што обезбеђује додатну конкуренцију и често ниже цене према крајном потрошачу;
- Одређене инпуте, произвођачи не могу пронаћи у пољопривредним апотекама (семе пшенице на пример) него морају да их набаве преко агрегатора;
- Чест је случај да се произвођачи задужују код агрегатора за једну културу (узимају инпуте које враћају после жетве у финалном производу) а да их користе за производњу других култура које нису у обавези да предају / продају агрегатору.

Поред ових специфичности на нивоу функционисања тржишних ланца постоје и регионалне специфичности, нарочито посматрајући с једне стране Војводину, Мачву и остатак Србије с друге. Осим нивоа приноса, величине производње, начина складиштења и прераде који се посебно обрађују у поглављу регионалних специфичности, основне специфичности на нивоу функционисања тржишних ланца јесу:

- У Војводини производња житарица има пртежно тржишни карактер са циљем да се тржишни ланац продужи што више и да роба заврши у извозу, док је у Централној Србији (изузимајућ регион Мачве неке области око Београда и дуж горњег тока реке Мораве) тржиши ланац

кратак и завршава на газдинству или локалном млину у случају пшенице или чак на зеленој пијаци у случају кукуруза.

- Услед специфичности дужине тржишног ланца улога и број агрегатора се у Централној Србији и Војводини разликују. У централној Србији број агрегатора је мањи, они су економски слабији са мањом могућношћу за инвестирање и нису извозно оријентисани.

5.2. Добре праксе дуж тржишног ланца

Постоје бројне добре праксе које се односе на производњу, чување и прераду осталих усева. Оне доприносе не само унапређењу производних и економских резултата него и заштити животне околине, очувању плодности земљишта и заштити на раду. Купац осталих усева не захтева производне стандарде, као што је на пример Global.G.A.P. па самим тим произвођачи нису мотивисани да их уводе. Ипак произвођачи су све више свесни да је то у њихову корист и све више и чешће их примењују. У табели су дати само неки од основних добрих производних¹² пракси по најважнијим осталим усевима.

Табела 21: Основне добре праксе по најважнијим осталим усевима

	Пшеница	Кукуруз	Шећерна репа	Соја	Сунцокрет
Производња					
Купити квалитетно семе и припремити га за сетву	XX ****	XXXXX *****	XXXXX ****	XX ****	XXXXX *****
Припремити квалитетно земљиште	XXX ***	XXX ****	XXX *****	XXX ****	XX ***
Користити редуковану обраду земљишта где год то има смисла и показује резултате	XXX ****	X **	X *	XX ***	X **
Наводњавати	X **	XXX **	XXXXX ***	XXX ***	X **
Користити атестиране сејачице и прскалице	XX ***	XX ****	XX ****	XX ****	XX ****
Борба против штеточина и болести	XXX ****	XXX ****	XXX *****	XXX *****	XXX ****
Водити рачуна о свим добрим искуствима плодореда	XXX ***	XX ****	XXX *****	XXX ****	XX ****
Уводити ознаку квалитета као што је органска, НОН ГМО, ИПМ ...	XX ***	X **	X *	XXX ****	X **
Чување и Продаја					
Складиштити у адекватна складишта (призме)	XXX ****	XX ****	XXX *****	XXX ***	XX *****
Припремити (осушити) зрно/репу на одговарајући начин	XXXX ****	XX ****	XXX *****	XXX ***	XX *****

X колико се та добра пракса примењује тренутно (5X сви је примењују, 1X јако мали број је примењује, 2-4X градације примењивања)

* колико је важна (5* изузетно је важа, 1* није важна, 2-4* градације важности)

¹² Пошто је највећи број корисника ИПАРД средстава међу произвођачима осталих усева

6. РЕГИОНАЛНЕ ВАРИЈАЦИЈЕ

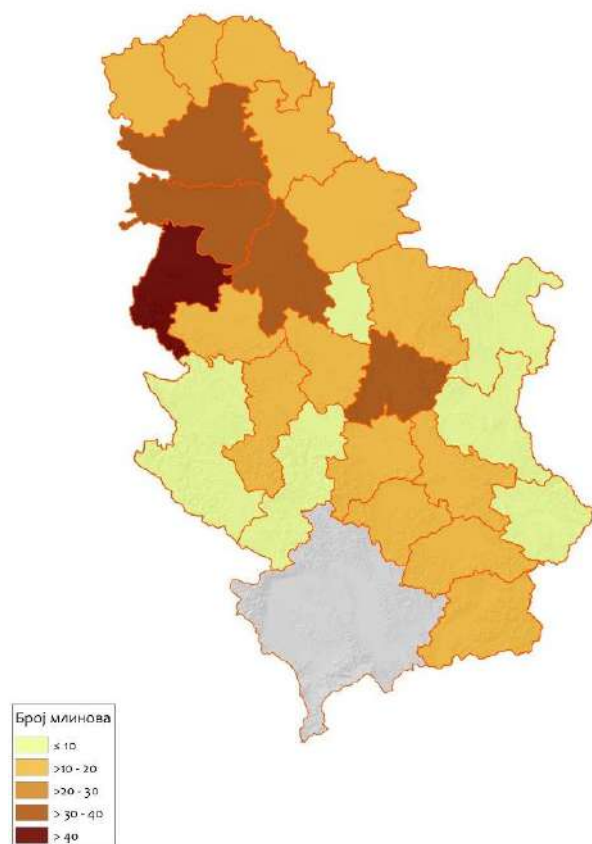
Остали усеви се у највећој мери производе у Војводини. Њихова производња је заступљена и у Централној Србији и граду Београду али у значајно мањем обиму. **ЦЦ% кукуруза и ЦЦ% пшенице се** производи ван Војводине. Тржишни ланац је другачији (види део о структури тржишних ланаца) и структура производње и произвођача је другачија.

Логично је и да су складишни капацитети лоцирани у региону тржишно оријентисане производње. Тако се 74% складишта за зрнасте културе налази у региону Војводине. Складишта у Војводини су такође квалитетнија, пошто доминирају силоси.

Прерада је исто тако сконцентрисана у Војводини али не у мери у којој је то у случају производње или складиштења. Изузетак је прерада инсугријског биља где су све шећеране, скробаре и уљаре лоциране у Војводини.

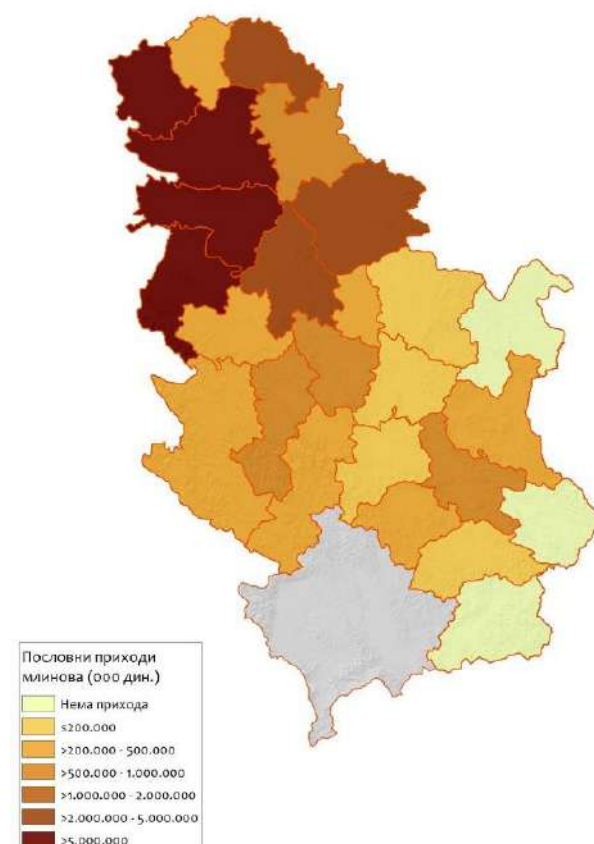
Млинова и произвођача сточне хране има на простору целе Србије, мада су они већих капацитета и пословних приходи ипак лоцирани на северу земље.

Мапа 3: Број млинова по окрузима

Извор: АПР

Мапа 4: Пословни приходи млинова по окрузима

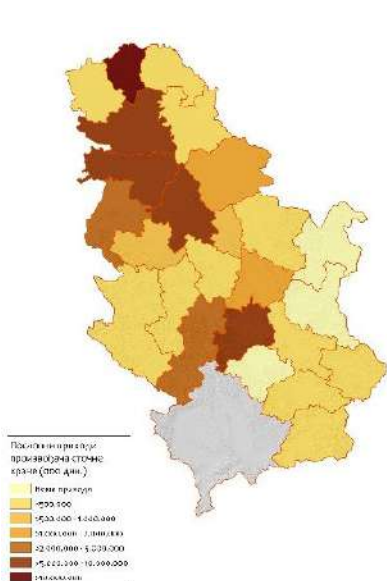

Извор: АПР

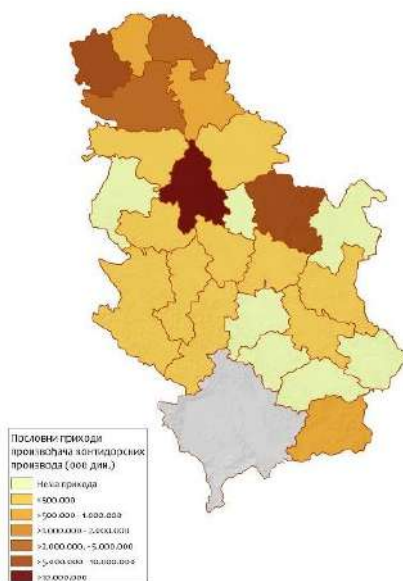
Иако се тржишни ланац разликује између Војводине и Централне Србије потребе су исте и не би требало правити разлику између региона када су у питању инвестиције у остале културе. Трактори, механизација, прикључне машине, опрема за наводњавање и складишта су потребни једнако свуда. Ипак, логично је очекивати да ће инвестиције бити веће на простору Војводине, па и захтеви за коришћење ИПАРД средства. Током досадашњег спровођења ИПАРД 2 програма у оквиру Мере 1

Регион Војводине остварује највеће учешће, како у погледу поднетих предлога пројеката тако и у укупном износу захтеваног повраћаја трошкова са 60% захтева (364), следи Региони Шумадије и Западне Србије са 25%, Јужне и Источне Србије са 15%, и Београдски регион са 5%.

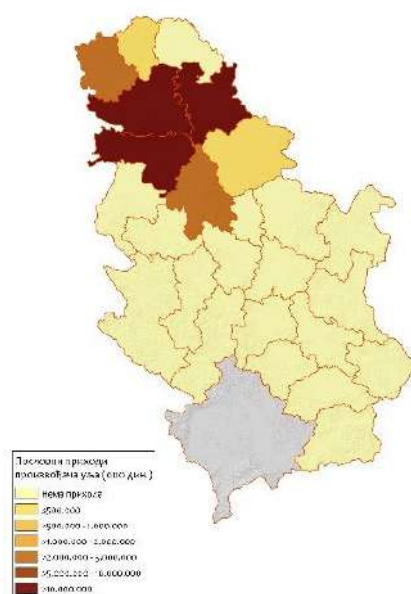
Мапа 5: Пословни приходи компанија прераде сточне хране по окрузима

Мапа 6: Пословни приходи компанија прераде кондиторских производа

Мапа 7: Пословни приходи уљара по окрузима

Извор: АПР

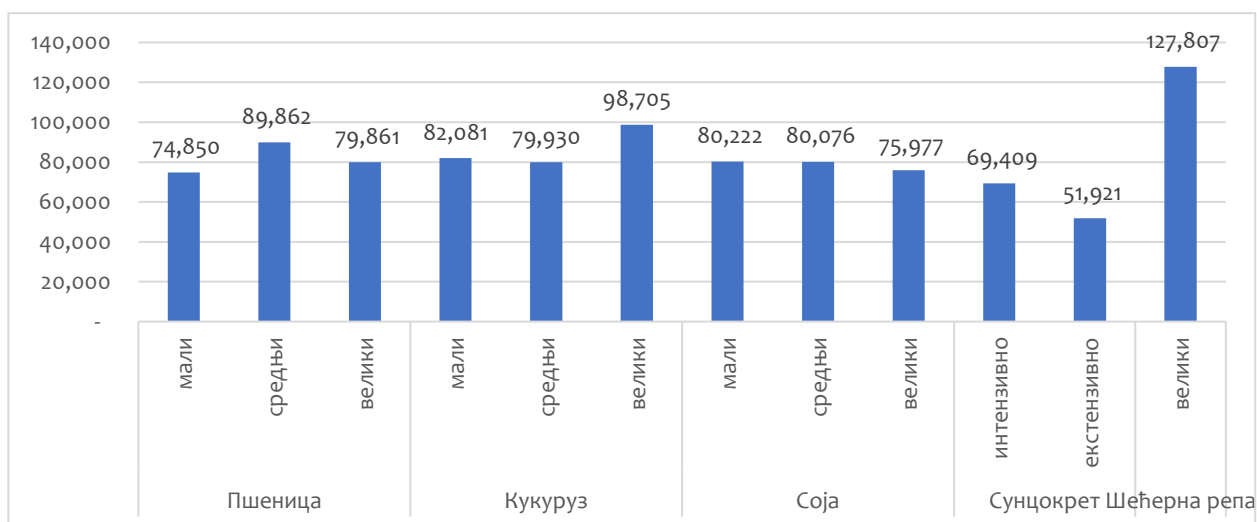
Очигледно да потицај давања предности подручјима за мање повољне услове за бављењем пољопривредном производњом приликом евалуације ИПАРД пријава није дао жељене резултате, пре свега што су проблеми и лимитирајући фактори код корисника у ЛФА подручјима израженији (види листу лимитирајућих фактора у одељку инвестиционе потребе). Њихови проблеми су првенствено везани за структуру и величину произвођача, специфичности тржишних ланаца и њихову жељу и могућност за конкурисање за ИПАРД програм.

7. БРУТО МАРЖА И ПРОФИТАБИЛНОСТ

За потребе овог рада урађена је анализа бруто марже за основне ратарске културе. Калкулације су урађене по степену интензивности који се јавља као последица знања, финансијских могућности и осталих околности које условљавају технологију и примењену агротехнику. Код пшенице, соје и кукуруза рађене су калкулације на малим, средњим и великим газдинствима у варијанти интензивне и екстензивне производње са трошковима закупа земљишта и без њега. Код сунцокрета је рађена калкулација интензивне и екстензивне производње са и без закупа земљишта и код шећерне репе, пошто се она ради само као интензивна гајена биљна врста, рађене су калкулације са и без закупа.

Калкулације су рађене за регион Војводине и то Новог Сада са ценама које су важеће у 2018 години.

Графикон 67: Просечни варијабилни трошкови у РСД

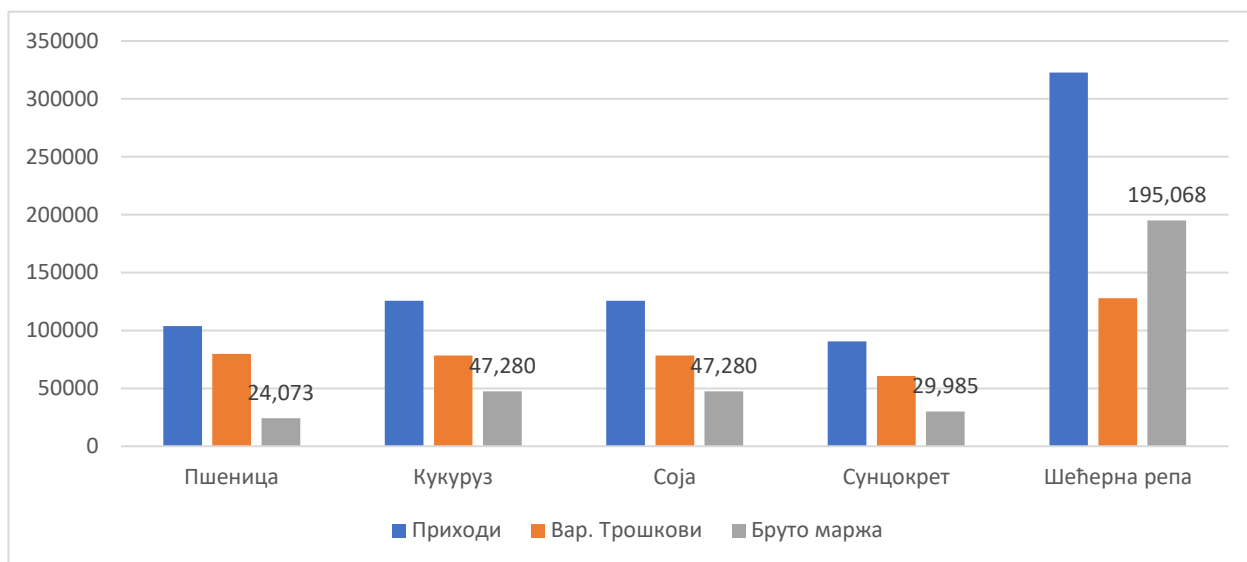

Извор: ПСС Нови Сад, Александар Давидов

У прилогу 1 су дате анализе по културама и сумарним приказима бруто маржи, док је детаљна анализа са свим појединачним трошковима, приносима и ценама дата креаторима политике. Урађена је детаљна анализа закључака а у овом делу су приказани само неки од најважнијих.

- Закуп у Војводини чини значајну ставку и по правилу то је највећа ставка у трошковима производње. У том смислу је разумљив интерес за поседовање сопственог земљишта и зашто је то приоритетно улагање.
- Од свих култура, највећу просечну бруто маржу у региону Бачке имају шећерна репа, кукуруз, соја, пшеница и на крају сунцокрет. Исти распоред је и са приходима. Вероватно је да би у подручју Баната резултати били више у корист сунцокрета.
- Врло сличне варијабилне трошкове имају пшеница, кукуруз и соја (око 78 хиљада РСД), док шећерна репа има значајно веће (127 хиљада РСД), а сунцокрет нешто мање (око 60 хиљада РСД).

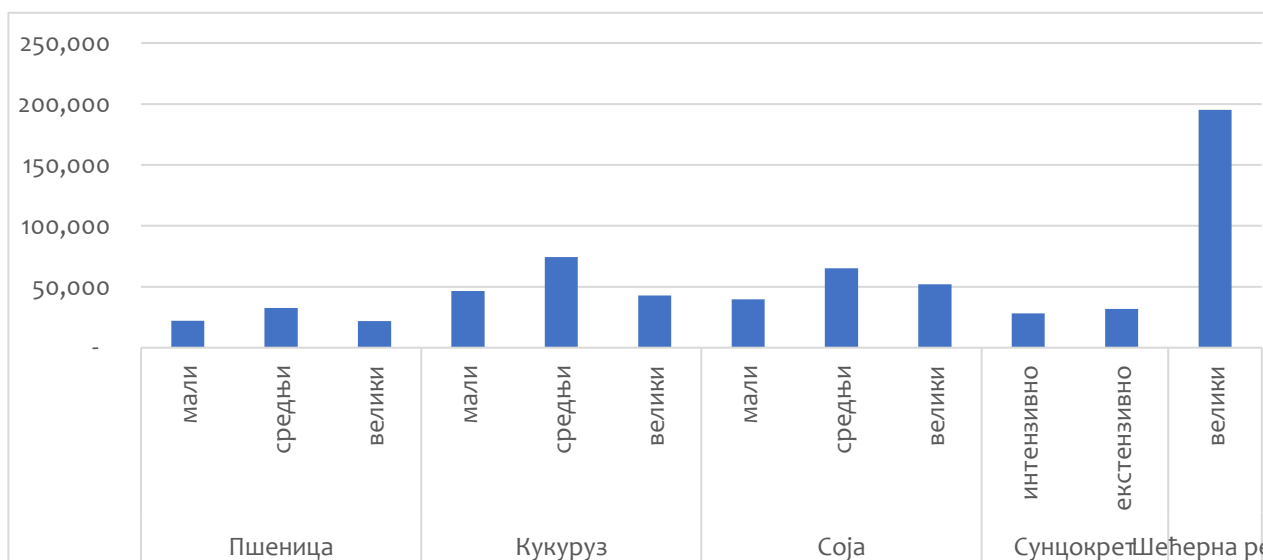
Графикон 68: Просечни приходи, варијабилни трошкови и бруто маржа по различитим варијантама производње у РСД

Извор: ПСС Нови Сад, Александар Давидов

- У свим испитиваним случајевима (пшеница, соја, кукуруз) средње газдинство има највећу бруто маржу, иако нема и највеће приходе. Оно је најефикасније. Своју ефикасност гради на малим трошковима радне снаге и оптималним коришћењем инпута.
- Код пшенице и соје су најмање разлике између различитих типова газдинства како у приходима тако и трошковима и бруто маржи.
- Када се изузме трошак закупа земљишта, у зависности од типа и интензивности производње наредни највећи трошак је ђубриво, дизел гориво и у неким случајевима трошак плаћене услуге механизације

Графикон 69: Просечна бруто маржа у РСД

Извор: ПСС Нови Сад, Александар Давидов

8. SWOT АНАЛИЗА

Доле су представљене најважније снаге, слабости, могућности и претње за сектор осталих усева, житарице и уљарице као и најважније одабране производе.

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Познавање производње од стране највећег броја произвођача • Добри услови (климатски и земљишни) за гајење осталих усева • Велики број квалитетних сорти прилагођених за гајење у Србији, како страних тако и домаћих • Приступ Дунаву који пружа могућност за извоз узводно и низводно • Довољан број силоса да се могу ускладиштити све житарице и уљарице и у најбољим годинама • Велики број прерађивача и извозника који обезбеђују конкуренцију у откупу • Постојање довољног броја лука и капацитета у њима да се извезу сви вишкови • Довољни прерадни капацитети да се преради сво произведено индустријско биље и све житарице • Квалитетни инпути обезбеђени кроз присуство најзначајнијих добављача инпута • Географска локација међу суседним ЦЕФТА земљама које су увозници житарица, уљарица, шећера, брашна, уља и других производа од осталих усева • Добро успостављен систем уговарања дуж тржишног ланца представљан кроз хиљаде агрегатора, од чека је одређен број правих задруга • Мали трошак наводњавања у односу на конкуренте • Велики удео продаје на сивом тржишту који повећава приход газдинства <p>Житарице:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Постојање квалитетних секторских удружења • Присуство великих светских трговаца житарицама на тржишту Србије <p>Пшеница:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Велика конкуренција у производњи брашна како међу великим индустријским објектима тако и у малим капацитетима • Могућност производње и у лошијим условима – земљишним и климатским <p>Кукуруз:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Велики капацитети за природно сушење • Мали произвођачи који су конкурентни <p>Индустријско биље:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лидерска позиција у региону <p>Шећерна репа:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лош увек довољно конкуренције међу прерађивачима – два власника шећеране 	<ul style="list-style-type: none"> • Велики део екстензивне производње • Значајни губици (у производима и парамма) услед коришћења, у великој мери, старе механизације и опреме у производњи • Дунав често није проходна услед ниског водостаја што доводи до тржишних поремећаја и повећане цене транспорта • Значајн број прерадних капацитета користи застарелу технологију и машине • Значајан број складишних капацитета није квалитетан • Луке имају застарелу опрему, манипулација је дуга и трошкови су високи • Недостатак нових савремених пловила за унутрашњу пловидбу и стални пораст старости постојећих бродова • Коришћење, у великој мери, генерика у заштити биља које смањују цену производње али повећавају ризике • Политика давања права пречег закупа над државним пољопривредним земљиштем сточарима не иде у прилог развоју осталих усева • До одређене мере монополско понашање откупљивача приликом одређивања откупних цена • Висока цена горива, нарочито у односу на конкуренцију из ЦИС земаља • Осиромашено земљиште хумусом и осталим хранљивим материјама услед деценија испошћавања - значајне површине, које се повећавају • Низак ниво свести произвођача о потреби одрживог газдовања земљиштем и употреби модерних и одрживих технологија заштите квалитета земљишта <p>Житарице:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Уситњене парцеле које повећавају цену коштања • Нецаринске баријере за пласман житарица у ЦЕФТА земље, поготово на Косово и Северну Македонију <p>Пшеница:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Велики број произвођача сматра да пшеницу треба гајити само због плодореда што узрокује ниска улагања • Висок проценат коришћења сопственог семена уместо цертифициваног (преко 50%) • Мали проценат редуковане обраде <p>Кукуруз:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мали ниво прераде и додавања вредности <p>Индустријско биље:</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Довољан (и превише) број квалитетних вадиллица за шећерну репу • Значајан број произвођача који имају конкурентне приносе у односу на ЕУ произвођаче • Извозна квота од 180 хиљада тона за извоз на тржиште ЕУ • Потреба од око 220 хиљада тона шећера на домаћем, царинама заштићеном тржишту <p>Соја:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дуго искуство у гајењу (последњих 40 година Србија је међу водећим произвођачима соје у Европи) за разлику од већине конкурента у Европи • Домаћи сортимент изузетно прилагођен гајењу у Србији и НЕ ГМО условима производње • Постојање Сојапротеина као највећег регионалног прерађивача соје са изграђеним тржиштем за прерађевине са додатом вредношћу • Постојање великог броја екструдера на средњим фармама који повећавају конкуренцију у откупу <p>Сунцокрет:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Повољни услови за гајење нарочито у подручјима мање повољним за друге културе (Банат), што даје велики простор за даљи раст површина • Добри приноси већи од просека у ЕУ • Диверзификован извоз по питању производа (од сунцокрета до малопродајног паковања уља) и дестинација извоза (око 30 земаља) <p>Уљана репица:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Значајан број трговаца способних да извезу велике количине на разна тржишта <p>Лан и конопља:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Заинтересованост произвођача • Добро удружење која пружа подршку произвођачима 	<ul style="list-style-type: none"> • Висока царинска заштита која онемогућава да се сазна реална конкурентност • Финансијски проблеми већине прерађивача у свим прерађивачким секторима – соја, сунцокрет, шећерна репа <p>Шећерна репа:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Низак принос шећера по хектару у односу на конкуренте као последица производње (ниска дигестија шећера, не прилагођен сортимента условима у Србији, неадекватно наводњавање, присуство великог броја болести...) и прераде (технологија из 70-тих и 80-тих година XX века). • Велика концентрација производње (петина укупног броја произвођача производи 80% шећерне репе) • Прерадни капацитети који раде са малим капацитетом и самим тим високим трошковима • Царинска заштита која онемогућава увоз и чини да често цена варира у односу на светску • Висок ниво болести, нарочито трулежи репе <p>Соја:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Висок проценат коришћења недеklarисаног семена • Значајне површине без система за наводњавање, што доводи до варирања приноса • Затворено тржиште за увоз ГМО производа које изолује Србију од светског тржишта и често чине да цена варира или се разликује од светске <p>Сунцокрет:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Неадекватна механизација за бербу сунцокрета • Значајни губици услед чувања, што смањује преговарачки простор пољопривредницима при продаји, а самим тим смањује се и број продајних опција • Велика зависност од трговинских преференција за извоз у Турску, како оних које има Србија тако још више оних које има БиХ <p>Уљана репица:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Још увек непозната култура за гајење највећем броју пољопривредника што ствара доста грешака у производњи <p>Лан и конопља:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Компликована легислатива • Недостатак семенарства и прераде
<p style="text-align: center;">Могућности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Креирати атрактивно окружење за привлачење инвестиција у сектор које ће привући велике компанија на тржиште Србије, како за инвестирање у производњу и складиштење, тако и трговину и прераду • Унапређење технологије и енергетске ефикасности у прерадним капацитетима • Замена некавалитетних силага са модерним, технолошки напреднијим и лакшим за манипулацију 	<p style="text-align: center;">Претње</p> <ul style="list-style-type: none"> • Смањење домаће потрошње као последица смањења становништва, куповне моћи и/или промене у потрошачким навикама • Даље повећање понуде на светском и регионалном тржишту (нарочито раст површина и приноса међу ЦИС земљама) које смањује цену па самим тим и профите произвођача и могућности за инвестирање • Испошћавање пољопривредног земљишта на коме се гаје житарице и индустријско биље, смањење

- Инвестиције у нове машине које смањују губитке, повећавају ефикасност и смањују коришћење енергије
- Унапређење опреме у лукама као и инфраструктуре за довоз до лука на Дунаву
- Смањивање транспортне цене кроз инвестиције у флоту која ће да унапреди извоз Дунавом
- Пружење квалитетних тржишних информација о трендовима и очекивањима цена
- Повећање знања код произвођача адекватним саветима о технологији производње
- Промене у политици давања права пречег закупа над државним земљиштем који ће бити засновани на економској логици

Житарнице:

- Отварање нових извозних рута за извоз (преко луке Бар или Солун)
- Усаглашавање фитосанитарних услова које омогућавају отварање нових тржишта као што је Кина, Турска, земље северне Африке и друге.

Пшеница:

- Даље унапређење сортимента
- Унапређење квалитета које би повећао извоз на ЕУ тржиште
- Откуп и плаћање пшенице по квалитетним групама
- Додавање вредности у гајењу и преради - специфичне сорте пшенице, тврда пшеница, ручни млинови и сл.
- Потстицајне мере за производњу квалитетних пшеница
- Повећање редуковане обраде која смањује цену и одржава плодност

Кукуруз:

- Диверзификација прераде кукуруза и додавање вредности
- Повећање капацитета за вештачко сушење
- Извоз узводно Дунавом

Индустријско биље:

- Отварање нових тржишта, нарочито ЕУ
- Диверзификација прераде

Шећерна репа:

- Унапређење квалитета наводњавања на површинама под шећерном репом
- Решавање проблема болести (трулежи репе) на ефикасан и одржив начин
- Велике увозне потребе за шећером у земљама окружења

Соја:

- Повећање наводњаваних површина и увођење квалитетнијих, енергетски и водно ефикаснијих система
- Валоризовати ГМО FREE статус земље путем усвајања ознака квалитета
- Промовисање предности Србије везане за НЕ ГМО Статус

хумуса и минералних материја које доводи до смањења приноса и повећања трошкова

- Смањење количине воде доступне у Србији које онемогућава или поскупљује значајно наводњавање осталих усева и исто тако онемогућава транспорт робе Дунавом
- Климатске промене које утичу да се погоршају услови за гајење (смањење падавина, повећање екстремних временских услова, повећање температуре, биљних болести, штеточина и друго) а при томе не постоји свест нити адекватан одговор од стране струке, политике и произвођача

Житарнице:

- Раст површина под пшеницом у ЦИС земљама
- Губљење ЦЕФТА тржишта као последице: повећања производње у тим земљама, смањења потрошње (становништва), увођења ванцаринских и нетржишних мера и ограничења, окретања увозу из других земаља.
- Губљање ФОБ тржишта као последица повећања захтеваних стандарда од крајњих купаца
- Повећање откупа за потребе робних резерви које креира тржишне неправилности и неправедну расподелу

Пшеница:

- Наставак нетржишних (високе субвенције, ограничавање слободне трговине) мера приликом трговине у суседним земљама
- Смањивање квалитета кроз гајење претежно приносних а не квалитетних сорти
- Конкуренција уљане репице као озиме културе великих густина

Кукуруз:

- Раст површина и извоза из Русије, која се јавља као нов извозник и директан конкурент српском кукурузу на црноморском тржишту

Индустријско биље:

- Неки прерађивачи неуспевају да се изборе са финансијским
- Смањење потрошње уља, шећера, маргарина као производа проглашених за нездраве

Шећерна репа:

- Гашење сектора услед банкрота или лоших пословних резултата и незаинтересованости да светски произвођачи уложе у овај сектор у Србији
- Стварање монополског тржишта у производњи шећера и самим тим откупу шећерне репе (смањивање са постојећа два прерађивача на само једног)
- Поваћање нивоа трулежи репе до нивоа да производња услед повећаних трошкова и ризика буде неисплатива

Соја:

- Финсијски и стратешки проблеми Викторија групе као највећег откупљивача

- Повећање извоза високоведних протеинских НЕ ГМО прерађевина

Сунцокрет:

- Добијање повлашћеног статуса на Турском тржишту на дужи рок и са повећаном квотом
- Повећање извоза рафинисаног уља запакованог у мала паковање, кроз проналажења тржишта за овакав производ на рачун извоза сунцокрета и нерафинисаног уља

Уљана репица:

- Очекиван наставак раста потражње у ЕУ
- Проемена приступа одрживој енергији у Србији која би повећала тражњу на домаћем тржишту
- Повећање домаће прераде

Лан и конопља:

- Отварање прерадних капацитета
- Олакшавање процедуре за добијање дозволе за гајење
- Унапређење семенраства

Сунцокрет:

- Губљење повлашћеног трговинског статуса за извоз на Турском тржишту

Уљана репица:

- Смањење тражње на ЕУ тржишту

Лан и конопља:

- Злоупотреба која смањује поверење

9. ИЗАЗОВИ У СЕКТОРУ

9.1. Основни изазови у сектору

Сектор осталих усева се суочава са бројним изазовима, основни су дати у наставку:

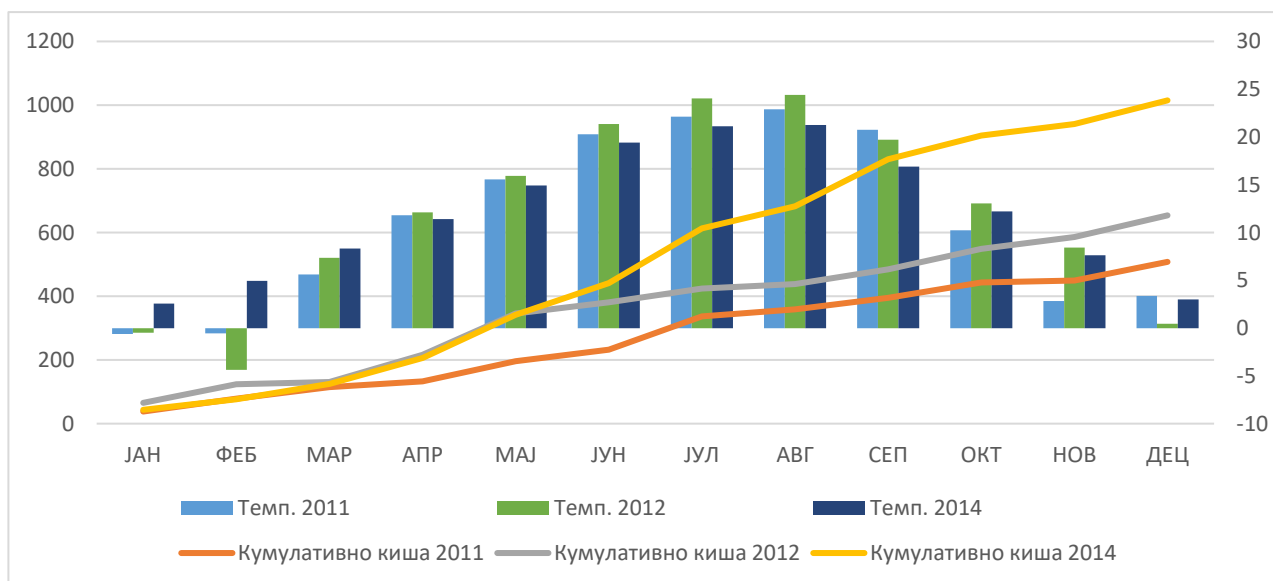
9.1.1. Општи, тржишни и изазови везани за аграрну политику

- i. Снижавање цене и самим тим смањивање профита произвођача је сигурно највећи изазов у сектору осталих култура. Управо зато, произвођачи и сви други учесници у тржишном ланцу морају стално да испитују своје стратегије, снижавају цену коштања, инвестирају, повећавају приносе и ефикасност, проналазе нова тржита и партнере уколико желе да остану на мапи произвођача и у условима снижених цена, какви су данас и какви се очекују да буду у скорој будућности.
- ii. Још увек значајан број земљовласника, иако им производња није приоритет, нити имају значајан интерес и знање за производњом осталих усева, не желе да обраду земљишта препусте професионалним произвођачима стављајући је на тржиште, било кроз закуп или продају.
- iii. Некономично и неодговорно је интензивно смањење квалитета земљишта и нечињење државе и приватног сектора да се земљиштем газдује на одрживи начин. Добра пракса ЕУ је да се ова метерија регулише кроз обавезно поштовање добрих пракси очувања квалитета пољопривредног земљишта (нитратна и друге директиве) и кроз условљавања добијања подршке (gross compliance). Законом о пољопривредном земљишту Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 62/2006, 65/2008, 41/2009, 112/2015, 80/2017 и 95/2018) регулисана је контрола плодности обрадивог пољопривредног земљишта и количине унетог минералног ђубрива и пестицида у обрадиво пољопривредно земљиште (члан 20) али је његова примена неадекватна.
- iv. Активности Републичке дирекције за робне резерве, која годишње купује / занавља пшеницу и кукуруз (од 50,000 - 100,000 тона) по ценама које су по правилу више за 15-20% ствара тржишне дисторције кроз нетржишно понашање.
- v. Шећерни сектор има највеће проблеме, толике да се поставља питање његовог опстанка. Друге земље, шећеране, произвођачи су повећали конкурентност или су престали да гаје шећерну репу и затвориле шећеране. У случају Србије потребно је донети и спровести план шта се жели и шта се може учинити са овим сектором.
- vi. Србија мора да пронађе начин да додатно валоризује чињеницу да је сва соја: (1) произведена у Србији, (2) којом се хране животиње у Србији, НЕ ГМО соја. Ова чињеница треба да буде искоришћена кроз ознаке квалитета које ће довести до боље цене.
- vii. Повољни трговински уговори са Турском (Србије и БиХ) који омогућавају извоз сунцокретовог уља је изузетно важан за дугорочни развој сектора и профитабилност произвођача. Ипак, досадашња искуства спровођења трговинских уговора са Турском указују на велику несигурност и нестабилност, која доводи до значајних тржишних поремећаја.
- viii. Иако је био успостављан (усвојен закон, формирана институција – компензацијни фонд, запослени стручњаци, обезбеђена донаторска и државана средства) систем јавних складишница у Србији не функционише, чак шта више, неуспех који је направљан је постојеће ниско поверење у потребу и способност да се успостави систем још више уназадио. Систем јавних складишта функционише у готово свим земљама које имају велике промете зрнастим културама и велике складишне капацитете и требало би да га има и Србија.

9.1.1. Производња

- ix. Приноси, поготово житарица, су мањи у поређењу са просечним приносима у ЕУ Принос пшенице је мањи за 15%, кукуруза 8%, нарочито у односу на државе чланице са добрим приосим, као што је Фрнацуска. Принос кукуруза у Француској је за 16% већи него у Србији, а пшенице за 50%.
- x. Недопустиво велики удео има недеklarисано семе у производњи пшенице и соје.
- xi. Наводњавање, поготово шећерне репе и соје није заступљено у довољној мери. Ризици лоших резултата код ове две културе у сувом ратарењу су велики. Ипак, многи произвођачи, нарочито они мањи који немају системе за наводњавање, се одлучују да ризикују.
- xii. Суша у комбинацији са високим температурама је највећа опасност по производњу. Да би се десила суша најважнији је распоред падавина (а не његова просечна годишња, па чак и месечна колична). Када је она неповољна и јави се у комбинацији са високим температурама у периоду мај – септембар, година је изузетно лоша. Такве године су биле 2000. и нарочито 2012, када је цео регион задесила велика суша. Иако је 2011. било мање падавина него 2012. она је дала просечне резултате, јер је распоред падавина био бољи и није био праћен високим температурама у дугом периоду. Од суше највише страдају јари усеви као што су кукурз, соја, сунцокрет, шећерна репа. Пшеница, јечам и уљана репица страдају ређе и варијације приноса су мање, јер се њихова вегетација заврши пре потенцијалног сушног периода. Ипак, то не значи да и пшеница не страда. Лоши временски услови у току сетве (пуно влаге или хладно време), мало накупљене земљишне влаге током зиме или ране суше у месецу мају или јуну често доводе до смањења приноса. У периоду од петнаест година може се очекивати је да ће бити: две катастрофално сушне године које ће погодити највећи број усева и када ни наводњавање не даје добре резултате; две до три лоше године када не страдају све културе али су приноси смањени; две екстремно добре године када не постоји ни у једном моменту дефицит влаге; девет просечних година када није све идеално али уз нормалне агротехнике могу се добити задовољавајући приноси.

Графикон 70: Просечне годишње температуре (десна оса) и падавине (лева ос) за једну екстремно лошу (2012), просечну (2011) и добру (2014) годину

- xiii. Поплава је један од често заступљених ризика код производње осталих усева. Она се најчешће дешава и највеће штете прави у равничарски пределима. Брзе реке у брдовитим пределима такође често праве озбиљне штете. Поплаве, ипак, најчешће остају локални проблем и ретко (као 2014. када су озбиљне штете правиле не само у Србији него у целом региону) праве штете

на већим територијама, као што је случај са сушом. Веће штете на усевима поплаве изазивају уколико дођу после пролећне сетве (што је најчешће случај).

- xiv. Град је најчешћа елементарна непогода са локалним карактером. Готово да нема недеље током летњих месеци да град не направи штете на усевима. Међутим, те штете су увек локалног карактера, покривају подручја села или дела општине. Србија има организован систем противградне одбране заснован на противградним ракетама. Ипак овај систем не успева да елиминира ову непогоду.
- xv. Присутни су значајни губици услед застареле и неадекватне механизације. Исто тако механизација је често неадекватна пошто произвођачи немају сву потребну механизацију и често чине компромисе на начин да не врше агротехничку меру или пак користе прикључне машине за операције које нису искључиво намењене за те сврхе.

9.1.2. Складиштење и промет

- xvi. Србија нема довољно силоса, лабораторија за контролу квалитета и сушара. Најзначајније је одсуство квалитетних енергетски ефикасних силоса (види део о складиштењу и део о регионалним дистрибуцијама складишта). Тако на пример само троје складиштара, изузимајући уљаре, има силосе, опрему, знање и интерес за чување сунцокрета. Слична је ситуација и са уљаном репицом.
- xvii. Иако је Србија пре тридесет година разврставала пшеницу по класама, данас, једна од највећих проблема у житарству Србије је што се пшеница не класификује, па самим тим и не плаћа по квалитативним групама. Резултат овакве политике је непостојање интереса произвођача пшенице да гаје квалитетне сорте. Они се, напротив, одлучују за приносне сорте. Квалитетна пшеница у Србији свакако постоји али се за њу не добија адекватна откупна цена. Искуства других земаља показују да је разлика у цени између квалитетне и мање квалитетне пшенице и до 20 евра/тони. Нажалост, произвођачи у Србији не могу да остваре ту додатну вредност. Проблем је законске природе, али и у чињеници да мали број силоса поседује опрему за разврставање и складиштење пшенице по квалитативним групама. У одређеним случајевима проблем су и агрегатори који сакупљају пшеницу од великог броја малих газдинстава, па је процес захтеван и поскупљује откуп. Ипак одређени складиштари и извозници су разумели потребу и почели самоиницијативно да у својим силосима разврставају пшеницу, пратећи интерес тржишта за добијењем веће цене.
- xviii. Као у највећем броју случајева контрола приликом откупа (шећерне репе, сунцокрета, уљане репице, пшенице, кукуруза...) препуштена је откупљивачу, уз контролу независне сертификационе куће, која је акредитована и контролисана од стране државе. Ипак у Србији, ниво неповерења је велик. Поверење треба градити гроз унапређење правног оквира, система контроле и изградње независне лабораторије.
- xix. Недостатак нових савремених пловила за унутрашњу пловидбу и стални пораст старости постојеће флоте утиче да постоје значајно већи трошкови одржавања флоте уз смањену ефикасност.
- xx. Тешко је планирање потребе бродске флоте јер Дунав понекад није плован, због тога што често извозници не планирају довољно унапред свој извоз или пак постоји заузетост лука.

9.1.3. Прерада

- xxi. Све шећеране, уљаре, млинови великих капацитета су изграђени током СФРЈ. Добро је да је највећи број њих још увек у функцији (осим шећерана) и да су прошли својинску трансформацију, али је лоше да нема нових већих прерадних капацитета у сектору осталих усева, да је опрема застарела и неефикасна и да су инвестиције у постојећа постројења мале и недовољне.

xxii. Мали капацитети, млинови, уљаре, екструдери добрим делом раде у сивој зони и треба их увести у легалне токове.

9.1.4. Финансирање и банкарски сектор

Развијеност пољопривредног кредитирање у Србији треба да буде мерено кроз могућност да сваки пољопривредни произвођач, био велики или мали има приступ кредиту под повољним условима које подразумева да је камата ниска, процес одобравања брз и да постоји могућност уписа колатерала на брз и ефикасан начин. Можемо констатовати да данас тржиште пољопривредних кредита у Србији није препрека развоју сектора. После више од 15 година кредитирања пољопривреде на економским основама развијена је завидна кредитна историја и стекло се значајно искуство. Капацитети на страни понуде и потражње значајно су унапређени. Окружење је стабилно а цена капитала је ниска што утиче на то да су камате пољопривредних кредита значајно смањене. Портфолио кредита континуирано расте. Све је већа конкуренција међу банкама и ниво лоших пласмана, који су карактерисали период 2009-2012 а трајао је до 2016, се константно смањује. Ипак, не можемо рећи да је тржите развијено, јер је удео кредита мали у односу на потребе. Проблем, нарочито, имају мали пољопривредници јер све већи број банака излази из малих пољопривредних кредита. Управо зато се повећава портфолио, али опада број корисника кредита. Портфолио на укупан дуг пољопривредних кредита бележи константни раст. Први пут прелази 100 милиона евра марта 2007. године, а јуна 2016. године стиже до 400 милиона да би у 2018. износио преко 600 милиона евра. С друге стране, број клијента опада не као последица мале потражње него промена стратегија банака. Ти пољопривредници су за краткорочне потребе окренути агрегаторима или пак потрошачким кредитима. За инвестиционе кредите њима су намењене камате које су и за 50% више од оних које плаћају мала и средња предузећа. Ипак и те камате су мање него што су биле у периоду високих цена житарица, а значајно мање него пре 2010. године. Тако у 2018. години пољопривредник са добром кредитном историјом, покривеношћу колетералом и захтеваним кредитом који је интересантан банкама (од преко 100 хиљада евра па надаље) може да рачуна на камату од око или чак испод 3% везану за евро. Висина камате је обрнуто сразмерна износу кредита.

Међутим, многи добри пољопривредници су презадужени. Основни разлог је интензивна куповина пољопривредног земљишта у предходном периоду што у значајној мери утиче на коришћење ИПАРД средстава.

Очекивања за период имплементације ИПАРД 3 програма јесу да ће тржиште пољопривредних кредита карактерисати:

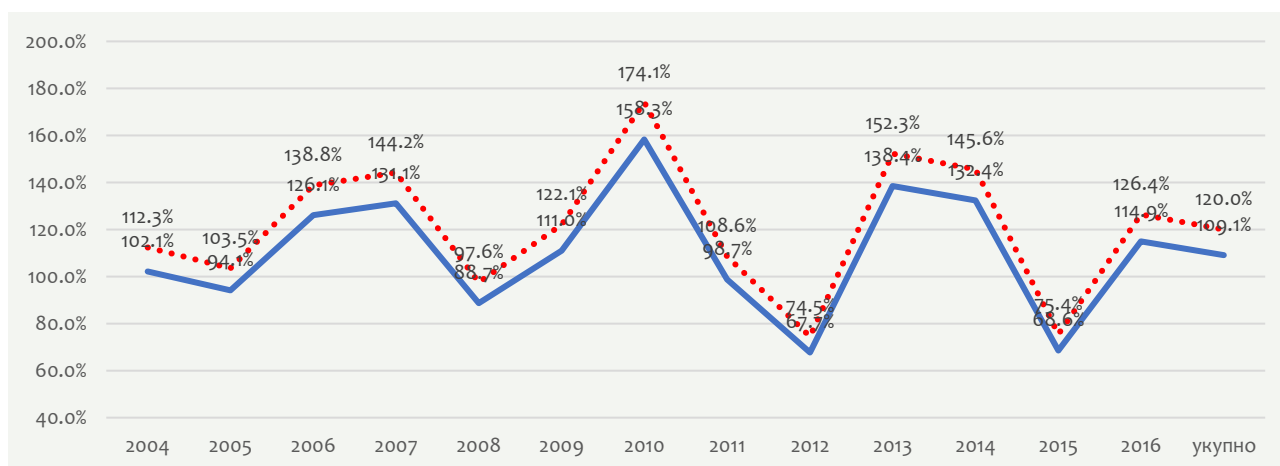
- Портфолио пољопривредних кредита ће наставити да расте. Колики ће тај раст бити зависи од тога какве пољопривредне године нас очекују (лоша година у значајној мери повећава краткорочне кредите за сетву на рачун финансирања из сопствених средстава, али и смањује инвестициона улагања); какве ће бити цене пољопривредних производа; доступност ИПАРД средстава; цене капитала и нивоа камате; профитабилности агрегатора која зависи од раста цена после жетве и многих других чинилаца. Реална су очекивања да се наставити овај темпо раста и да се за 3-5 година банкарски портфолијо пољопривредних кредита повећа за минимално 100 милиона евра.
- Банке ће наставити да унапређују своје методологије за евалуацију пољопривредних кредита.
- Консолидација банкарског сектора, што значи да ће највећи број банака напустити кредитирање пољопривредника остављајући тај посао специјализованим банкама;
- Задржавање постојећег нивоа камата, пошто су оне већ значајно смањене и сада су на нивоу профитабилности, уз евентуално њихово додатно смањење код субвенционисаних кредита;
- Заустављање тренда пада и благ пораст броја клијената и
- Пораст величине кредита.

9.1.5. Осигурање

Пољопривредно осигурање у Србији није развијено и поред велике потребе, субвенција и бројних донаторских напора да се оно унапреди. Процент укупно осигураних површина је већи него у земљама региона. Тако је на пример у Србији око 10%, а у Хрватској 5%. У Србији је готово искључиво присутно осигурање штете (indemnity insurance) засновано на надокнади индивидуалне штете. Постоје покушаји увођења индексираног осигурања (index based insurance) али за сада неуспешно. Србија субвенционира премије осигурања од 40% али није примећено значајније повећање заинтересованости за куповину осигурања као последица овог потицаја, поготово не у случају осталих усева. Основни разлози за неразвијено (или слабије развијено) пољопривредно осигурање се могу тражити на страни понуде, тражње и политике:

- Неодговарајућа структура фарми. Власници већих фарми су спремнији да плате осигурање док у случају малих пољопривредника оно је скупо.
- Производња усева са малом вредношћу по хектару, као што су остали усеви, који доминирају у производњи у Србији, смањује интерес и произвођача и осигуравајућих компанија за успостављањем договора.
- Обезбеђивањем „ad hoc“ компензација од стране државе. Произвођачи су свесни да ће их држава у случају значајне непогоде компензовати, па су свесни да је боље улагање у лобирање преко медија и удружења него плаћање осигурања.
- Низак ниво профитабилности пољопривредног осигурања у односу на друга осигурања демотивише осигуравајуће компаније да им пољопривреда буде приоритетна делатност.

Графикон 71: Укупан резултат осигурања у пољопривреди Србије у периоду 2006-2016: ликвидирана штета / премија

Извор: Generali osiguranje

Због велике конкуренције, ценовне осетљивости и постојања довољно гаранцијских шема (INOFIN, USAID, Гаранцијски фонд Воводина) банке, мада инсистирају, нису увеле обавезно пољопривредно осигурање за своје агро клијенте. ИПАРД би требало да прати тржште и остави одлуке о финансирању и осигурању банкама и осигуравајућим кућама, а Министарство би требало да на друге начине промовише пољопривредно осигурање.

9.2. Циљеви за сектор

Поред бројних проблема без сумње сектор има потенцијал за даље напредовање. Циљеви који се постављају треба да да теже:

- 1) Повећању извоза

Реално је да Србија за десетак година извози између 5 и 6 милиона тона житарица и уљарица годишње и то очекиване количине од: 3.5 милиона тона кукуруза, 1.5 милиона тона пшенице, 250.000 тона соје, 250.000 тона семена сунцокрета и 150.000 тона уљане решице. Око 4 милиона тона би било натоварено у лукама и транспортовано рекама¹³.

- 2) Повећању прихода пољопривредника
- 3) Стабилизацији приноса и смањивању ризика
- 4) Заштити земљишта

9.3. Досадашње ИПАРД искуство

9.3.1. Преглед циљева, услова и мера

Досадашњи општи циљеви ИПАРД-а:

- подржати произвођаче у примарној пољопривредној производњи у усклађивању са правилима ЕУ, стандардима, политикама и праксама са циљем чланства у ЕУ;
- подржати економски, социјални и територијални развој, са циљем паметног, одрживог и инклузивног раста, кроз развој физичког капитала;
- одговорити на изазове климатских промена кроз промовисање ефикасне употребе ресурса;
- повећати продуктивност, квалитет производа и смањити трошкове производње;
- унапредити конкурентност локалних произвођача и прилагодити се захтевима домаћег и иностраног тржишта.

У ИПАРД 2 програму сектор осталих усева био је подржан кроз меру: инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава.

Специфични секторски циљеви у оквиру ове мере су следећи:

- куповина трактора (до 100 kW), машина и механизације (осим комбајна), као и изградња и опремање објеката за складиштење;
- изградња, проширење, реновирање, модернизација и опремање складишних капацитета.

Специфични критеријуми прихватљивости корисника ИПАРД 2 програма из сектора осталих усева

Специфични критеријуми прихватљивости

Специфични корисници
ако је предмет инвестиције везан за производњу осталих усева и то:
- има 2 или више хектара пољопривредног земљишта под осталим усевима - за изградњу и опремање објеката за складиштење усева
- има од 2 до 50 ха пољопривредног земљишта под осталим усевима – за набавку трактора
- има од 50 до 100 ха пољопривредног земљишта под осталим усевима - за набавку опреме, машина и механизације за пољопривредну производњу осим комбајна и трактора
Посебни услови за набавку новог трактора:
Може да оствари право на ИПАРД подстицаје за набавку само једног трактора током трајања ИПАРД програма са следећом највишом снагом мотора према обиму производње:
- до 80 kW - уписане површине под производњом осталих усева од 2 до 20 хектара
- до 100 kW - уписане површине под производњом осталих усева од 20 до 50 хектара

Листа прихватљивих инвестиција за изградњу и опремање објеката за складиштење усева

1.4.1. Изградња

¹³ "Serbia grains and oil seeds market Review, infrastructure development and possibilities for export", Serbian Grain Associations, FAO & EBRD 2018

1.4.1.1 Изградња објеката за утовар, узорковање, сушење и складиштење зрна на пољопривредном газдинству, укључујући објекте за управљање сушарама, смештај машина и опреме и ограђивање објеката жицом
1.4.1.2. Изградња унутрашње путне мреже и паркинг места у оквиру простора у власништву газдинства
1.4.1.3. Изградња управне зграде са пратећим објектима производних капацитета (канцеларије, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију, као и средстава за заштиту биља)
1.4.1.4. Изградња постројења за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора за коришћење на газдинству: соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије, укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу
1.4.2. Опрема и механизација
1.4.2.1. Опрема за утовар, узорковање, складиштење и сушење зрна
1.4.2.2. Унутрашња опрема за силосе
1.4.2.3. Екстрактори
1.4.2.4. Складишни и излазни транспортери
1.4.2.5. Опрема за анализу услова складиштења и квалитета зрна
1.4.2.6. Стационарне и мобилне сушаре (са свим елементима и монтажом)
1.4.2.7. Опрема за управну зграду са пратећим објектима производних капацитета (канцеларије, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију, као и средстава за заштиту биља)
1.4.2.8. Инвестиције у инсталације за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора енергије за коришћење на газдинству: соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије, укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу

Укључујући и прихватљиве инвестиције дефинисане за све остале секторе у оквиру инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава

Листа прихватљивих инвестиције за све секторе

10 ПОЉОПРИВРЕДНА МЕХАНИЗАЦИЈА И ОПРЕМА ЗА СВЕ СЕКТОРЕ
10.1 Пољопривредна механизација
10.1.1. Трактори до 100кW
10.1.2. Остала механизација (искључујући житне комбајне)
10.2. Прикључне пољопривредне машине
10.2.1. Машине за примарну обраду земљишта
10.2.2. Машине за допунску обраду земљишта
10.2.3. Машине за ђубрење земљишта
10.2.4. Машине за сетву
10.2.5. Машине за садњу
10.2.6. Машине за заштиту биља
10.2.7. Машине за жетву
10.2.8. Машине за транспорт

9.3.1. Преглед искустава

Досадашње спровођење ИПАРД-а у Србији везано за остале културе

У овом Мери 1 где су остали усеви били међу прихватљивим секторима до сада је објављено пет јавних позива:

- Куповина нове опреме и механизације – укупно 85 поднетих захтева;
- Куповина новог трактора – укупно 393 поднетих захтева;
- Изградња и опремање објеката и куповина нове опреме и механизације – укупно 151 поднетих захтева;

- Куповина новог трактора – рок за подношење пријава до 25. новембра 2019. године;
- Куповина нове опреме и механизације – рок за подношење пријава до 23. децембра 2019. године.

На основу обрађених захтева закључно са октобром 2019. године, укупни захтевани трошкови за Меру 1 и Меру 3 износе 148 милиона евра, од чега 103 милиона евра (69%) за Меру 1.

У оквиру Мере 1, донето је 211 решења о одбијању захтева/обустављању поступка због одустанка подносиоца захтева, од којих је 55 у сектору осталих усева. У укупном броју поднетих захтева (629) сектор осталих усева остварује највеће учешће од 48% (303 захтева). То је резултат доминантног учешћа наведеног сектора у укупном броју примљених захтева за куповину новог трактора у оквиру другог јавног позива. Тако према захтевима у оквиру осталих усева куповина трактора учествује са 62%, затим следе поднети захтеви за инвестиције за опрему и механизацију (без трактора) са учешћем у укупном броју поднетих захтева са 25%, док учешће поднетих захтева за изградњу објеката и складишта износи 13%.

Искуства из региона

ИПАРД програм, поред Србије тренутно спроводе Турска, Северна Македонија и Црна Гора. Хрватска је у претприступном периоду спроводила САПАРД и затим ИПАРД за програмски период 2007-2013 и сад као чланица ЕУ спроводи Програм руралног развоја који се финансира из EAFRD фонда.

У Хрватској у оквиру ИПАРД програма у оквиру мере 1 (тад 101) подржавао се сектор житарица и уљарица и биле су обухваћене следеће инвестиције:

- Изградња и/или реконструкција простора за сушење и складиштење на пољопривредном газдинству
- Опрема за прихват житарица и уљарица (вага, успина рампа, улазни транспортери)
- Унутрашња опрема за силосе
- Изузимачи
- Складишни и излазни транспортери
- Уређаји за сушење (са свим елементима, материјалом и монтажом укључујући компјутерску опрему

У оквиру мере 3 која се односи на прераду, сектор осталих усева није био обухваћен.

У оквиру Програм руралног развоја који се финансира из EAFRD фонда земљама чланицама дата је већа могућност подршке у односу на ИПАРД, не само финансијски већ и процедурално. У Хрватској остали усеви подржани су кроз различите мере подршке али нису део приоритетних сектора.

У оквиру мере 4 за инвестиције у газдинства и прераду прихватљиве су следеће групе инвестиција:

- Пољопривредна механизација и возила за потребе пољопривредног газдинства;
- Објекти за складиштење, хлађење, чишћење, сушење, класирање и паковање производа из властите примарне производње с припадајућом опремом и производњом;
- Остала опрема;
- Објекти на газдинству, управне зграде с припадајућом инфраструктуром;
- Нови системи за наводњавање;
- Куповина земљишта и објеката неопходних за реализацију инвестиција (до 10% од вредности пројекта);
- Уређење и трајно побољшање земљишта (привођење култури);
- Објекти за прераду житарица, уљарица и индустријског биља и њихових остатака с припадајућом унутрашњом и спољном инфраструктуром.

Северна Македонија у односу на друге земље кориснице ИПАРД-а обухватила је највећи број сектора. Остали усеви подржавају се и у оквиру инвестиције у пољопривредна газдинства (Мера 1) и у оквиру подршке преради (Мера 3).

У оквиру Мере 1 у Македонији обухваћена је и подршка за прераду на газдинству и она обухвата следеће инвестиције:

- Инвестиције у пољопривредну механизацију (минимална површина 1 ха, укључујући пашњаке и ливаде);
- Набавка опреме за активности након жетве, за прераду на газдинству и директну продају;
- Изградња објеката за складиштење, прераду, лабораторије и остале просторије и слично.

У оквиру Мере 3 обухваћене су следеће инвестиције:

- Набавка опреме, машина и уређаја за прераду пољопривредних производа;
- Изградња објеката за прераду и унапређење постојећих;
- Инвестиције у производњу енергије из обновљивих извора.

У Црној Гори сектор осталих усева обухваћен је заједно са сектором воћа и поврћа у оквиру мере 1 и 3. У мери 3 подржавају се следеће инвестиције:

- Изградња и/или реконструкција објеката за пријем, обраду, прераду, складиштење и паковање сировна и производа; изградња и/или реконструкција лабораторије, управне зграде и осталих неопходних просторија;
- Набавка опреме, машина и уређаја за прераду, складиштење, паковање, превоз производа;
- Инвестиције за изградњу посторјења за производњу енергије из обновљивих извора енергије.

Турска спроводи ИПАРД 2 и сектор осталих усева није обухваћен ни мерама за инвестиције у газдинства, ни у прераду.

Закључци из анализа и интервјуа

Позитивна искуства:

- Интересовање за тракторе које премашује понуду;
- Добра потражња за механизацијом;
- Доста малих и средњих пољопривредних произвођача се одлучује за подношење захтева за ИПАРД средства, ипак највећи број захтева односи на добијање трактора.

Негативна искуства:

- Мало пројеката за подизање, изградњу и опремање објеката за складиштење. Разлози за недостатак ових пројеката су следећи: (1) највећи број већих произвођача има и коперацију која се бави продајом различите робе (импута и пољопривредних производа) која им чини значајни део укупних прихода, па је тешко направити пословни план јер приходи од трговине превазилазе приходе од производње, (2) ниске цене житарица и уљарица које смањују максималну кредитну изложеност потенцијалних ИПАРД корисника, (3) све већа концентрација у великим, вертикално и хоризонтално интегрисаним компанијама које не могу да конкуришу за ИПАРД средства, (4) документација за изградњу (поготово мањих силоса и подних складишта) је захтевна и пољопривредници се одлучују за изградњу без потребне документације;
- Пољопривредници од преко 100 хектара осталих усева су у потпуности искључени из националних и ИПАРД мера;
- Није се пронашао адекватан начин промовисања еколошких мера и мера заштите пољопривредног земљишта;

- Иако најбројнија група пољопривредника, произвођачи осталих усева су најмање информисани о могућностима које пружа ИПАРД, пре свега као последица великог медијског фокуса на куповину трактора а не на куповину остале опреме и механизације.

9.4. Инвестиционе потребе

Приликом дефинисања потреба и потенцијалног коришћења ИПАРД средстава важно је пажљиво измерити капацитет абсопције у постојећем броју и структури газдинстава и сходно томе дефинисати ИПАРД услове за добијање подршке.

9.4.1. Структура газдинства

Пољопривреда Србије па и производња осталих усева је заснована на малим газдиствима, којих има бројчано највише. Значај и удео малих газдистава се смањује када се посматра коришћено пољопривредно земљиште, вредност производње а нарочито производње за тржиште.

Табела 22: Структура пољопривредних газдинства према површини коришћеног земљишта

Структура ПГ	Коришћена површина у хектарима	Коришћена површина у процентима
< 2 ha (39,46 % ПГ)	218.587	6.29
2 – 5 ha (32,28 % ПГ)	589.218	16.95
5 – 20 ha (24,29 % ПГ)	1.221.434	35.14
20 ha > (3,96 % ПГ)	1.446.655	41.62

На нивоу целе Србије 28,25 % пољопривредних газдинстава (од 5 ха па навише) обрађује 76,76% земље, док газдинства која обрађују мање од 5 ха чине 72% укупних газдинстава, а обрађују једва нешто више од 23% земљишта.

Табела 23: Коришћено пољопривредно земљиште

Република Србија	Коришћено пољопривредно земљиште (хектар)			
	< 2 ha	2 – 5 ha	5 – 20 ha	20 ha >
Укупно 3 475 894 ha	2,64 % (ПГ) 0,14 % (КПЗ)	9,01 % 1,01 %	34,64 % 7,89 %	53,71 % 90,96 %
Газдиства специјализована за ратарство Укупно 1 567 116 ha	0,68 % (ПГ) 0,04 %	5,48 % 0,45 %	28 % 4,75 %	65,84 % 94,77 %

Производња осталих усева представља претежну делатност у свим регионима. Повртарство, са изузетком београдског региона где 3,70 % малих газдинстава оставрује своје приходе, по значају није мерљиво са осталим делатностима и углавном се своди на производњу за личну потрошњу. Воћарство, са изузетком Војводине, заузима значајно место посебно у Шумадији и западној Србији где чак 31,28 % малих газдинстава остварује своје приходе.

Табела 24: Дистрибуција броја газдинстава по економској снази, секторима и регионима

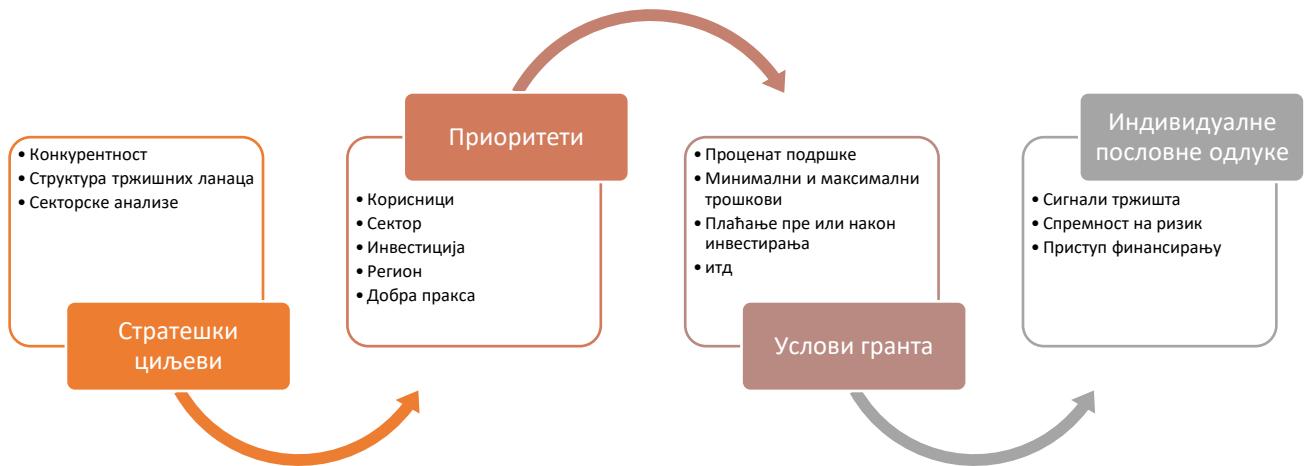
		Веома мала EUR<2000	Мала EUR 2000-<8000 EUR	Средња EUR 8000-<25000 EUR	Велика EUR 25000 - <100000 EUR	Веома велика ≥100000 EUR
Република Србија	Ратарство	22,73 %	23,03 %	11,81 %	4,64 %	0,51 %
	Повртарство	1,19 %	1,62 %	0,85 %	0,35 %	0,04 %
	Воћарство	9,42 %	16,75 %	6,11 %	0,89 %	0,06 %
Београдски регион	Ратарство	22,18 %	23,89 %	4,60 %	1,49 %	0,17 %
	Повртарство	1,91 %	3,70 %	1,57 %	0,53 %	0,02 %
	Воћарство	6,35 %	15,12 %	13,77 %	4,44 %	0,06 %
Регион Војводине	Ратарство	17,01 %	33,44 %	27,43 %	11,20 %	1,18 5
	Повртарство	1,04 %	1,27 %	0,43 %	0,37 %	0,4 %
	Воћарство	1,37 %	2,81 %	1,76 %	0,55 %	0,8 %

Регион Шумадије и Западне Србије	Ратарство	21,90 %	12,83 %	1,91 %	0,47 %	0,08 %
	Повртарство	0,90 %	1,26 %	0,92 %	0,40 %	0,04 %
	Воћарство	18,46 %	31,28 %	8,87 %	0,66 %	0,02 %
Регион Јужне и Источне Србије	Ратарство	32,64 %	20,10 %	2,68 %	0,85 %	0,11 %
	Повртарство	1,60 %	2,08 %	1,22 %	0,20 %	0,02 %
	Воћарство	10,78 %	19,71 %	7,19 %	0,75 %	0,07 %

9.4.2. Капацитет апсорпције

У процесу дефинисања потенцијала апсорпције грантова први корак је познавање окружења у сектору (пољопривреде, прехранбене индустрије, економије,...) који желимо да променимо и унапредимо. У ову сврху треба да послуже анализе конкурентности, секторске анализе, познавање структуре и карактеристике тржишних ланаца, број и карактеристике свих оних који су укључени у тржишне ланце, њихов приступ финансирању и слично. Познавање окружења је веома важно, јер нам омогућава да откријемо и дефинишемо промене које желимо да спроведемо доделом бесповратних средстава (грантова).

Шема 2: Приступ дефинисању инвестиционих потреба и капацитета апсорпције у грант шемама

Затим је важно дефинисати које кориснике, секторе, регионе, инвестиције, желимо да подржимо као приоритете. Уколико идемо са ширим обухватом имаћемо већи број корисника и обратно. Међутим то не значи да смо тиме одредили капацитет апсорпције пошто он зависи и од услова гранта: да ли је плаћање пре или после завршетка инвестиције, какве стандарде је потребно испунити, колики је проценат подршке, колико је брза процедура одлучивања, колики су минимални и максимални прихватљиви трошкови и много других услова. На крају сама апсорпција грантова зависи и од индивидуалних одлука потенцијалног корисника јер можда баш у том тренутку потенцијални корисник/ца има преча улагања, можда он/она никако не жели да ризикује нити да има било шта са дражвом или ЕУ. Потенцијални корисници пажљиво исчитавају тржишне сигнале и уколико они нису повољни они неће улагати.

Искуство из спровођења ИПАРД 2 пројекта дало је одговоре на највећи део ових питања и проблема везаних за капацитет апсорпције.

Корисници

Озбиљно производњом ратарских култура се баве газдинства у Војводини који имају преко 30 хектара земље. Они имају пољопривредно земљиште и друга средства за рад, стално инвестирају, поседују знање, имају приступ кредитима. Међутим, они су за највећи број инвестиција искључени као могући корисници. С друге стране велики број малих пољопривредника нема та ограничења али ни

жељу да инвестирају. Ово је један од основних ограничења за коришћење ИПАРД средства на нивоу коринсика, остала ограничења су:

- Мали пољопривредници производе првенствено за сопствене потребе;
- Мали пољопривредници не инвестирају на сопственом имању него рентирају основне сервисе па самим тим немају ни потребу за инвестицијама;
- Газдинства се још увек радије одлучују за инвестирање у куповину земљишта, него у куповину механицаије, складипшта и опреме;
- Агрегатори који се у исто време баве и производњом на већим површинама и у регистру имају уписане површине не могу да оправдају промете инпута и финалног производа;
- Страх да ће неке не регуларности бити откривене, као што су нетачно пријављене површине у регистру (или више газдиствава пријављено на остала лица), рад на црно и непријављени приход, непријављени радници и сличне не регуларности;
- Пољопривредници имају све што им је потребно за обраду и чување зрнастих култура, па нема потребе да инвестирају (најчешће је то трактор и основне прикључне машине на малом газдинству);
- Потенцијални корисници се плаше да њихово газдинство не испуњава стандарде потребне да се обави исплата: пре свега везане за добробит животиња и чување стоке; механизација која није атестирана; неадекватно одлагање стајњака и слично;
- Пријављују мање/веће површине у регистру да би имали неке друге бенефите као што су приступ националним мерама или кредитима;
- Нису у могућности да финасирају инвестицију пошто нису кредитно способни, не желе да се задужују, презадужени су;
- Нису адекватно информисани о ИПАРД средствима па самим тим нису ни у могућности да оцене да ли је то адекватан програм за њих;
- Давање предности женама и младима не повећава број коринсика осим што мења особу која аплицира у име газдинства уз претпоставку да би жена или млада особа која подноси захтев свакако то учинила уколико испуњавају све услове за конкурисање.

Инвестиције

Није мали опсег инвестиција које је дозвољен. Изузимајући системе за наводњавање и комбајне готово све најпотребније за производњу и складиштење јесте на листи прхватљивих инвестиција. Међутим, само мали број инвестиција је дозвољен корисницима преко 50 хектара који инвестирају и имају приступ кредитима.

Регион

Пољопривредни произвођачи из свих региона могу да аплицирају, с тим што се предност даје регионима са мење повољним условима за обављање пољопривредне делатности, што у основи не утиче на број коринсика, јер није опредељујући мотив за улазак у ИПАРД програм.

Сектор / производи

Сектор осталих усева је представљен ратарском производњом и услед чињенице да се трактор, прикључне машине и складишта користе за све културе нема неких ограничавајућих фактора на нивоу култура, осим да ли су оне баш као такве уписане у регистар.

Добре праксе

Добре праксе као што су обавезно вођење књига (не постоји као услов), чланство у задругама (добија се предност), поштовање добрих пољопривредних пракси (не постоји, или делимично постоји кроз део усаглашености са националном легислативом) и друге добре праксе могу значајно да утичу на повећање апсорпције.

Услови гранта и процедуре

Услови гранта за ИПАРД и остале усеве у оквиру њега су на линији укупних циљева за ЕУ ИПАРД програм у региону и у складу са структуром пољопривредника у Србији. Ипак, неопходно је убразати процедуре одобравања и добијања средстава и помоћи пољопривредницима да боље разумеју ИПАРД програм, производњу којом се баве и тржишне сигнале.

Индивидуалне пословне одлуке

Мали пољопривредници имају бројна, пре свега индивидуална ограничења за конкурисање за ИПАРД програм, док велики имају формална, поштосу искључени из већине инвестиција. Уколико се жели повећати број корисника потребно је олакшати конкурисање малима (или их усмерити на националне мере) или омогућити великим да имају приступ већем броју инвестиција. Средњи имају оба проблема и са њима треба појачати информационе кампање да би се елиминисале препреке које су има исте као у случају малих пољопривредника.

9.5. Препоруке везане за ИПАРД 3 програм

Као резултат интервјуа и анализа дат је предлог препорука шта би требало променити у предстојећем ИПАРД 3 програму за остале усеве у односу на предходни ИПАРД 2 програм.

1) ЗА ИЗГРАДЊУ И ОПРЕМАЊЕ ОБЈЕКТА ЗА СКЛАДИШТЕЊЕ ПОДИЋИ ДОЊУ ГРАНИЦУ СА 2 НА 50 ХА.

РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
Нема оправдања да се испод 50 ха прави складиште, уколико се не намерава складиштење откупљене робе.	(+) Слање јасне поруке да са 2 хектара не може да се прави економски оправдано складиште (+) Избегавање напора клијента и Управе да улази у пројекте који су у старту економски неоправдани (+) Смањење броја лоших апликација (-) Перцепција јавности да се не помаже малима, него само великим произвођачима са преко 50 ха

2) ИЗЈЕДНАЧАВАЊЕ УСЛОВА ЗА НАБАВКУ ТРАКТОРА И МЕХАНИЗАЦИЈЕ НА НАЧИН ДА СЕ ПОДИГНЕ ДОЊА ГРАНИЦА ПРИХВАТЉИВОСТИ ЗА ТРАКТОР И СПУСТИ ЗА МЕХАНИЗАЦИЈУ – МИНИМАЛНО 50, МАКСИМАЛНО 100 ХА ЗА ОБЕ КАТЕГОРИЈЕ

РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
Тренутно, прихватљив критеријум за набавку трактора је 2-50 ха, а за набавку механизације 50-100 ха са логиком да кроз националне мере се финасирају опрема и механизација до 50 ха, а ИПАРД искључиво финансира куповину трактора. Праг за трактор је исувише мали и нема економску оправданост. С друге стране корисник је или ИПАРД корисник или корисник националних мера и на овај начин га лишавамо или трактора или механизације. Треба направити услове тако да може да конкурише за оба или код националних или код ИПАРД фондова. Логичан праг је 20 хектара. Исто тако, иако економски нелогичан, разумљив је максимални праг од 100 хектара јер је ниво средстава лимитиран и приоритетна група корисника треба да буде она до 100 хектара.	(+) Благо ће се повећати број корисника (+) Значајно ће се повећати квалитет корисника и квалитет пријава (+) Смањени разлози за лажирање површина у РПГ (+) Елиминисаће се чињеница да произвођачи до 50 ха могу да конкуришу за ИПАРД средства за куповину трактора а код националних фондова за куповину опреме и механизације. Добиће се правило које прати остале секторе - или си ИПАД

кориник или си корисник националних мера

3) УВЕСТИ ДОРАДНЕ ЦЕНТРЕ ЗА СЕМЕ КАО ПРИХВАТЉИВЕ КОРИСНИКЕ И ИНВЕСТИЦИЈЕ У МЕРИ 3

РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
<p>Производња квалитетног семена је од велике важности како би се унапредила конкурентност сектора, јер је квалитетно семе основа добре и профитабилне производње.</p> <p>Извоз семена ратарских култура је важна грана економије која остварује добре резултате и има потенцијал да се настави и повећа. Србија има добар генетички потенцијал у својим старим сортама, за којима расте тражња у свету, поготово соје и сунцокрета. Унапређењем семенске производње биће омогућено да се семе производи у Србији уместо да се увози.</p> <p>Опрема у дорадним центрима је по правилу застарела и потребно ју је заменити новом да би се побољшао квалитет семена. Исто тако процеси су спори, па је потребно повећати ефикасност.</p>	<p>(+) Повећан профит по јединици површине јер се семенском производњом додаје вредност производњи осталих усева;</p> <p>(+) Неколицина пријава по позиву која би дошла од постојећих дорадних центара, али и удружења која желе да се баве семенарством и дорадом семена;</p> <p>(+) Повећан квалитет семена јер ће се обезбедити нова квалитетнија опрема;</p> <p>(+) Повећан извоз.</p>

4) У МЕРУ 3, КОЈА ЈЕ НАМЕЊЕНА ПРЕРАДИ, УВЕСТИ ОСТАЛЕ УСЕВЕ.

ПРЕДЛОЗИ / РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
<p>Основни разлози за увођење јесу: (1) изједначавање са другим секторима (воћа, поврћа, меса, млека, виноградарства и винарства) пошто једино за сектор осталих усева није одобрена прерада; (2) Србија је у међу 20 највећих извозника пшенице и кукуруза, а међу извозницима брашна није ни међу првих 50; (3) Врло здрав и растући сектор прераде на газдинству који треба да буде подржан; (4) потреба да се кроз ИПАРД подржи процес „легализације“ прераде осталих усева, нарочито екструдера у соји, цеђења разних уља и млинова; (5) постоји потенцијал корисника који може да диверзификује индустријску прераду и пронађе нова тржишта; (6) мало коришћење мера намењених преради у досадашњем коришћењу ИПАРД средстава.</p>	<p>(+) Регистрација постојећих објеката и увођење у легалне токове;</p> <p>(+) Повећане извоза, поготово сојиних производа, специфичних сточних смеша и разних уља;</p> <p>(+) Повећан број добрих апликација;</p>

5) ПРОМОВИСАТИ ПРЕЦИЗНУ ПОЉОПРИВРЕДУ И ЗАШТИТУ ЗЕМЉИШТА

ПРЕДЛОЗИ / РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
<p>Тренутно произвођачи преко 100 хектара немају субвенције за производњу, нити кроз ИПАРД (осим складишта) нити кроз националне мере. Увођењем приоритетних инвестиција у опрему и механизацију и њима се омогућава да буду ИПАРД корисници за производњу.</p> <p>Конзервацијска обрада чува квалитет земљишта који се значајно смањује последњих година.</p> <p>Прецизна пољопривреда повећава ефикасност и смањује трошкове. Исто тако представља будућност која би требало да буде промовисана како би што већи број пољопривредника увидео потенцијалне користи.</p>	<p>(+) Отварање могућности да и производчи који обрђују више од 100 хектара могу да конкуришу за таргетиране инвестиције</p> <p>(+) Чува се квалитет земљишта</p> <p>(+) Повећан број добрих апликација</p> <p>(-) Велики број пољопривредника није заинтересован за ове инвестиције</p>

6) ОЛАКШАТИ ДОБИЈАЊЕ СРЕДСТАВА КОД МАЛИХ ПОЉОПРИВРЕДНИКА КОЈИ СЕ ПОРЕД ОСТАЛИХ УСЕВА СЕ БАВЕ И СТОЧАРСТВОМ

ПРЕДЛОЗИ / РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
----------------------------------	--------------------

Један од основних разлога лошег коришћења досадашњих ИПАРД средстава јесте страх малих пољопривредника да неће испунити стандарде везане за добробит животиња. Мали пољопривредници, који треба да увећају свој посед се по правилу баве сваштарском производњом. За њих сточарство заузима значајно место. Ова производња се често обавља на екстензиван или полукстензиван начин где се животиње држе ван стандарда који су по правилу прописани за интензивну производњу. Ови пољопривредници, по правилу, стајњак чувају на начин да га прикупљају, чувају и једном годишње износе на њиву. Њихово земљиште је углавном богато хумусом.

Зато је предлог да се ови стандарди искључе као услов за пољопривреднике до 20 ха.

- (+) Повећан број апликација код малих пољопривредника
- (+) Оваквим начином чувања стајњака одржава се и унапређује квалитет земљишта
- (+) Очување сточног фонда и повећање инвестиција
- (-) одлагање примене стандарда
- (-) слање поруке да стандарди о добробити животиња нису толико важни као остали

7) РАЗГРАНИЧИТИ ИНВЕСТИЦИЈЕ У МЕРИ 3 НА НАЧИН ДА ИЗНАД 50 ХИЉАДА ЕВРА ИНВЕСТИЦИЈЕ СЕ КОНКУРИШЕ НА ИПАРД А ИСПОД НА НАЦИОНАЛНЕ МЕРЕ

ПРЕДЛОЗИ / РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
<p>Разграничење ИПАРД и Националних мера у случају Мере 3 нивоом инвестиције је једино логично пошто је дефинисање критеријума за разграничење изузетно компликовано. На пример да ли у обзир узимати инсталисани или коришћени капацитет, затим тешкоће приликом дефинисања капацитета пошто је исто капацитет цеђења висококвалитетних и мање квалитетних уља, хладно и топло цеђених и друге сличне отежавајуће околности приликом дефинисања капацитета. Такође проблем постоји приликом контролisanja капацитета. Зато је предлог да праг за разграничење ИПАРД / Националне мере буде ниво захтеваних прихватљивих трошкова. На тај начин се на ефикасан, правичан и јадноставан начин дефинише где да се конкурише.</p> <p>Пошто је овај предлог заједнички за све секторе, са овим предлогом се уједначавају критеријуми са осталим секторима.</p>	<ul style="list-style-type: none"> (+) Поједностављена контрола и мање времена за евалуацију пријаве (+) Олакшана комуникација са потенцијалним ИПАРД корисницима јер су јасније поруке (+) Уједначавање са осталим секторима

8) У ШИФАРНИК ЗА ОСТАЛЕ УСЕВЕ УВРСТИТИ ХМЕЉ И ДЕФИНСАТИ МЕРЕ И КРИТЕРИЈУМЕ ЗА ПОДРШКУ ПРОИЗВОДЊИ ПРАРАДИ ХМЕЉА

ПРЕДЛОЗИ / РАЗЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ	ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ
<p>Хмељ због своје специфичности гајења и прераде често буде „заборављен“. Због конструкције и нивоа инвестиција које захтева за потизање он је сличан воћу; због специфичне прераде индустријском биљу; ботанички ароматичном биљу;</p> <p>Хмељ се гаји на малим површинама од стране малог броја (десетак) произвођача али то није разлог зашто не би био обухваћен ИПАРД програмом.</p> <p>Кроз Националне мере се финансира подизање нових засада хмеља али са лимитом до 15 милиона РСД.</p> <p>Производња хмеља има дугу традицију у Војводини и треба је очувати и проширити.</p> <p>Критеријуми за остваривање потстицаја је у Регистру има уписан хмељ у складу са шифарником биљне производње који је саставни део прописа којим се уређује регистар пољопривредних газдинстава;</p>	<ul style="list-style-type: none"> (+) Повећање површина, конкурентности производње и прераде хмеља (+) Повећан број корисника ИПАРД програма

9.6. Препоруке за ИПАРД 3 програм

9.6.1. Специфични циљеви за сектор

Мера 1 - инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава

Специфични циљеви за Меру 1:

- Унапређење конкурентности средњих произвођача кроз подршку инвестицијама за унапређење производње и складиштења;
- Повећање и побољшање квалитета складишних капацитета кроз њихову изградњу, проширење, реновирање, модернизација и опремање;
- Промовисање прецизне пољопривреде и очувања квалитета земљишта

Мера 3 - инвестиције у прераду и маркетинг пољопривредних производа и производа рибарства

Специфични циљеви за Меру 3:

- Додавање вредности примарним производима кроз повећање прераде
- Унапређење конкурентности ново успостављених или постојећих прерађивачких капацитета осталих усева кроз повећање обима прераде, унапређење технологије прераде, увођењем стандарда и повећањем квалитета и ефикасности
- Унапређење квалитета семена кроз инвестиције у центре за дораду семена

9.6.2. Специфични критеријуми прихватљивости

Право на ИПАРД 3 програм подстицаја у сектору осталих усева за меру 1 треба да остварује лице које је уписано у Регистар пољопривредних газдинстава и налази се у активном статусу и то:

- 1) физичко лице – носилац комерцијалног породичног пољопривредног газдинства;
- 2) предузетник;
- 3) привредно друштво;
- 4) земљорадничка задруга.

Ако у Регистру има пријављене културе под осталим усевима у складу са шифарником биљне производње који је саставни део прописа којим се прописује регистар пољопривредних газдинстава и ако је предмет инвестиције везан за производњу осталих усева. Лице остварује право на одобравање пројекта у сектору осталих усева, за инвестиције у:

- 1) изградњу и опремање објеката за складиштење осталих усева - ако у Регистру има уписано 50 или више ха пољопривредног земљишта под осталим усевима;
- 2) набавку трактора - ако у Регистру има уписано од 20 ха до 100 ха пољопривредног земљишта под осталим усевима;
- 3) набавку опреме, машина и механизације за пољопривредну производњу осим комбајна и трактора - ако у Регистру има уписано од 20 ха до 100 ха пољопривредног земљишта под осталим усевима, **осим у случају хмеља где је минимална уписана количина 2 хектара под хмељом;**
- 4) изградњу и опремање објеката за дораду семена - ако је уписан у регистар произвођача семена сходно Закону о семену и садном материјалу.

Право на ИПАРД 3 програм у сектору осталих усева за Меру 3: инвестиција у прераду и маркетинг пољопривредних производа и производа рибарства требало би да остварује:

- 1) предузетник;
- 2) привредно друштво;
- 3) земљорадничка задруга.

Право на подстицаје треба да имају само микро, мала и средња правна лица, као што је дефинисано у Члану 6 Закона о рачуноводству. („Службени Гласник Републике Србије“ 62/2013 и 30/2018).

Право на потстицај за дорадне центре за производњу семена имају регистровани произвођачи семена и дорадни центри сходно Закону о семену („Службени гласник РС”, бр.45/05 и 30/10) и Правилнику о упису у Регистар произвођача семена (“Службени гласник РС” бр. 51/06, бр. 57/07).

9.6.3. Прихватљиве инвестиције и трошкови

Сумарни предлог прихватљивих инвестиција, критеријума како за ИПАРД тако и за националне мере руралног развоја дат је у табели испод.

Врсте прихватљивих инвестиција	<20 ха осталих усева*	20-50 ха	50-100 ха	Преко 100 ха
изградња објеката за утовар, сушење и складиштење зрна (житарице и уљарице) на пољопривредном газдинству укључујући објекте за управљање сушарама и ограђивање објеката жицом.		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
изградња унутрашње путне мреже и паркинг места у оквиру власништва газдинства		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
опрема за утовар, узроковање, складиштење и сушење зрна жита и уљарица		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
унутрашња опрема за силосе		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
екстратори		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
складишни и излазни транспортери		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
опрема за анализу услова складиштења и квалитета зрна		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
стационарне и мобилне сушаре (са свим елемен. и монтажом)		ИПАРД	ИПАРД	ИПАРД
трактори до 60 kw	НМРР			
трактори од 60 до 80 kw		ИПАРД		
трактори до 100 kw		ИПАРД	ИПАРД	
остала механизација искључујући житне комбајне	НМРР	ИПАРД	ИПАРД	
машине за примарну обраду земљишта	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машине за допунску обраду земљишта	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машине за ђубрење земљишта	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машине за сетву	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машине за садњу	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машину за заштиту биља	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машине за жетву	НМРР	НМРР	ИПАРД	
машине и опрема за наводњавање	НМРР	НМРР	НМРР	
машине за конзервацијску обраду земљишта			ИПАРД	ИПАРД
ГПС и навигациони системи			ИПАРД	ИПАРД

* У случају хмеља минимални ниво је 2 хектара хмеља уписано у Регистар пољопривредних газдинстава

Листа прихватљивих инвестиција и трошкова за сектор осталих усева у Мери 1 инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава:

1.4.1. Изградња

1.4.1.1 Изградња објеката за утовар, узорковање, сушење, третирање и калибрирање семена и складиштење зрна на пољопривредном газдинству, и дорадном центру укључујући објекте за управљање сушарама, смештај машина и опреме и ограђивање објеката жицом.
1.4.1.2. Изградња унутрашње путне мреже и паркинг места у оквиру простора у власништву газдинства или дорадног центра
1.4.1.3. Изградња управне зграде са пратећим објектима производних капацитета (канцеларије, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију, као и средстава за заштиту биља)
1.4.1.4. Изградња постројења за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора за коришћење на газдинству: соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије, укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу
1.4.2. Опрема и механизација за складиштење и дораду семена
1.4.2.1. Опрема за утовар, узорковање, третирање, калибрирање, складиштење и сушење зрна
1.4.2.2. Унутрашња опрема за силосе и дорадне центре
1.4.2.3. Екстрактори
1.4.2.4. Складишни и излазни транспортери
1.4.2.5. Опрема за анализу услова складиштења и квалитета зрна
1.4.2.6. Стационарне и мобилне сушаре (са свим елементима и монтажом)
1.4.2.7. Опрема за управну зграду са пратећим објектима производних капацитета (канцеларије, просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију, као и средстава за заштиту биља)
1.4.2.8. Инвестиције у инсталације за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора енергије за коришћење на газдинству: соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије, укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу
1.4.3. Опрема и механизација прецизну пољопривреду и заштиту земљишта
1.4.3.1. Опрема за прецизну пољопривреду (ГПС анатне, базне станице са припадајућом опремом, монитори, припадајућа опрема за припрему трактора сејачица, прскалица, растурача минералног ђубрива, комбајна, и других машина коришћених у ратарству, припадајући програми (софтвер)
1.4.3.2. Машине за конзервацијску обраду земљишта

Подстицаји за инвестиције у физичку имовину које се тичу прераде и маркетинга пољопривредних производа и производа рибарства у домену осталих усева. Све инвестиције/трошкови набројани у овој листи могу да обухвате хардвер и софтвер који о могућавају производне процесе (управљање, надзор и контролу).

Изградња:
Изградња објеката за прераду житарица и уљарица, укључујући и објекат/простор за: складиштење зрнастих култура и финалних производа; анализу производа дуж целог процеса прераде; складиштење амбалаже, репроматеријала и других средстава; инсталација вентилације, климатизације, грејања и превенцију загађења ваздуха; противпожарне резервоаре и хидрантску мрежу; пратеће енергетске објекте укључујући и изградњу система за снабдевање водом (укључујући бунаре), гасом, струјом (укључујући коришћење генератора) и канализациони систем;
Изградња управне зграде са пратећим објектима (канцеларије, лабораторије); просторије за одмор радника, просторије за пресвлачење и санитарне просторије, складиште за средства за чишћење, прање и дезинфекцију;
Изградња објеката за прераду отпада из производње и третман отпадних вода, управљање отпадом и превенцију загађења ваздуха;
Изградња постројења за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора за сопствено коришћење: соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије, укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу и
Изградња унутрашње путне мреже и паркинг места у оквиру простора у власништву пољопривредног предузећа/газдинства;
Опрема:
Специфична опрема и уређаји која се корисити за прераду осталих усева дуж целог прерадног процеса од пријема до финалног производа;

Опрема за вештачку вентилацију, климатизацију, хлађење и грејање, противпожарну заштиту објекта за складиштење;
Уређаји за превоз у кругу објекта у складу са захтевима пројекта;
Силоси и друга опрема за складиштење, сушење, мешање зрнастих усева
Машине/опрема за млевење, екстракцију и другу прераду осталих усева
Опрема за транспорт зрна и финалног производа у склопу прерадног постројења
Опрема и уређаји за третман отпадних вода (физички, хемијски и биолошки третман), управљање отпадом и спречавање загађења ваздуха;
Опрема за превенцију загађења ваздуха и обнављање растварача;
Опрема за прање, дезинфекцију и хигијенско сушење руку у оперативним објектима и санитарним просторијама (укључујући тушеве), опрема за просторије за смештај гардеробе, опрема за чишћење, прање и дезинфекцију одеће и обуће;
Лабораторијска опрема и уређаји, искључујући стаклене посуде (интегрални део пројекта);
Опрема за паковање, сортирање чишћење и смрзавање
Инвестиције у инсталације за производњу електричне и топлотне енергије из обновљивих извора енергије за сопствено коришћење: соларне енергије, енергије ветра, биомасе, биогаса, геотермалне енергије и других видова обновљивих извора енергије укључујући повезивање постројења на дистрибутивну мрежу и
Инвестиције у технологије које доприносе енергетској ефикасности и заштити животне средине.

9.6.4. Обим финансијске подршке

У складу са другим секторима биљне производње. За Меру 1; минимални износ финансијске подршке 20.000 евра; а максимални износ 700.000 евра. За Меру 3: миимални износ 50.000 евра; максимални износ 1.000.000 евра.

10. НАЦИОНАЛНЕ ПОЛИТИКЕ И РЕГУЛАТИВА

10.1. Усклађеност националних са ЕУ прописима

Сектор осталих усева у Републици Србији (РС) регулисан је правним оквиром којим се регулише аграрна и фитосанитарна политика. Фитосанитарна политика делимично је усаглашена са ЕУ законодавством. У оквиру преговарачког процеса са ЕУ Србија је као услов за отварање поглавља добила 3 мерила од којих се једно односи на усаглашавање правног оквира за безбедност хране, ветеринарску и фитосаниарну политику с правном тековином ЕУ. Друго мерило односи се на доношење Стратегије и акционог плана за транспозицију правне тековине ЕУ у национално законодавство РС на основу које ће се обезбедити потупна хармонизација до приступања РС Србије ЕУ. У РС за националне мере подршке не примењују се правила поштовања минималних стандарда заштите животне средине, здравља биља и добробити животиња али за мере ИПАРД-а услов је да све инвестиције испуњавају минималне националне стандарде који се прописују за сваку од мера.

Закондавни оквир којим се регулишу минимални национални стандарди за инвестиције у биљној производњи односе се на стандарде складиштења, руковања и примене средстава за заштиту биља у складу с Директивом комисије (ЕУ) 2019/782 од 15. маја 2019 о измени Директиве 2009/128/ЕЗ Европског парламента и Савета у погледу утврђивања уједначених показатеља ризика и Директивом 2009/127/ЕЗ Европског парламента и Савета од 21. октобра 2009 о измени Директиве 2006/42/ЕЗ у вези са применом машинерије за примену пестицида.

Тржишни стандарди и стандарди квалитета осталих усева нису у потпуности усаглашени с ЕУ стандардима, кровни закон за уређење тржишта пољопривредних производа донеће се у 2020. години и тиме ће се створити основ за потпуно усаглашавање ове области с правном тековином ЕУ. Због значаја трговине житарицама, у 2018. донет је пропис којим се уређује минимални квалитет жита: Правилник о квалитету жита, млинских и пекарских производа и тестенина („Сл. гласник РС“, бр 68/2006, 56/2018). Овај правилник је усаглашен с регулативом ЕК 1272/2009 и 742/2010 и њиме се по први пут дефинише минимални квалитет за житарице у индустријској производњи које могу бити коришћене за људску употребу.

Национални прописи којим је регулисана област сектора осталих усева су:

- Закон о пољопривреди и руралном развоју („Сл. гласник РС“, бр. 41/09, 10/13 - др. закон и 101/16);
- Правилник о одређивању подручја са отежаним условима рада у пољопривреди („Сл. гласник РС“, број 102/18);
- Правилник о упису у Регистар пољопривредних газдинстава и обнови регистрације, као и о условима за пасиван статус пољопривредног газдинства („Сл. гласник РС“, бр. 17/13, 102/15, 6/16, 46/17, 44/18 - др. закон, 102/18 и 6/19);
- Закон о здрављу биља („Сл. гласник РС“, број 41/2009, 17/ 2019);
- Законом о средствима за заштиту биља („Сл. гласник РС“, бр. 41/2009 и 17/2018);
- Правилник о садржини декларације и упутства за примену средстава за заштиту биља, као и специфичним захтевима и ознакама ризика и упозорења за човека и животну средину и начину руковања испражњеном амбалажом од средстава за заштиту биља („Сл. гласнику РС“, број 21/2012).
- Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта („Сл. гласник РС“, бр. 41/2009 и 17/2019).
- Правилник о фитосанитарном прегледу биља, биљних производа и прописаних објеката и о биљном пасошу („Сл. гласник РС“, број 23/2012);
- Закон о семену пољопривредног биља („Сл. гласник РС“, број 45/2005);

- Правилник о садржини и начину вођења регистра произвођача семена, расада, мицелија јестивих и лековитих гљива („Сл. гласник РС“, број 51/2006);
- Правилник о садржини и начину вођења регистра дорађивача семена, евиденцији семена, уништавању отпада семена и о пријави количина семена („Службени гласник РС“, број 59/2006);
- Правилник о контроли производње семена, садржини и начину вођења евиденције о производњи расада пољопривредног биља и обрасцу извештаја о производњи мицелија јестивих и лековитих гљива („Сл. гласник РС“, број 60/2006);
- Правилник о квалитету семена пољопривредног биља „Сл. лист СРЈ/СЦГ“, бр. 16/92, 8/93, 21/93, 30/94, 43/96, 10/98, 15/2001, 58/2002);
- Закон о безбедности хране („Сл. гласник РС“, бр. 41/09 и 17/19);
- Правилник о декларисању, означавању и рекламирању хране (“Сл. гласник РС“ 19/17 и 16/2018);
- Правилник о измени и допуни Правилника о општим и посебним условима хигијене хране у било којој фази производње, прераде и промета („Сл. гласник РС“, број 62/18);
- Правилник о измени правилника о максимално дозвољеним количинама остатака средстава за заштиту биља у храни и храни за животиње и о храни и храни за животиње за коју се утврђују максимално дозвољене количине остатака средстава за заштиту биља („Сл. гласник РС“, број 90/18);
- Правилник о општим и посебним условима за хигијену хране за животиње објављен у „Сл. гласнику РС“, број 23/2018 од 23. марта 2018. године);

10.2. Политика подстицаја – Националне мере подршке

Подршка у сектору пољопривреде и руралног развоја дефинисана је Законом о пољопривреди и руралном развоју („Сл. гласник РС“ бр. 41/09, бр. 10/13 – др. закон, бр. 101/16) и Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју („Сл. гласник РС“ бр.10/13, бр. 142/14, бр. 103/15, бр. 101/16). Износи подршке дефинисани су на годишњем нивоу Уредбом о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју. Све мере се детаљно разрађују правилницима. Право на подршку имају пољопривредна газдинства уписана у РПГ.

Мере руралног развоја креиране су по принципима ИПАРД-а, али је постављена граница у виду минималних критеријума везано за површину да се избегне преклапање између националних и ИПАРД мера.

Националне мере руралног развоја у сектору осталих усева субвенционишу куповину машина и опреме, обезбеђују субвенције за органску производњу, прераду на газдинствима и управљање ризицима.

Подстицаји за набавку нове опреме и машина

У сектору осталих усева кроз националне мере подржава се набавка нове опреме и машина за примарну производњу на газдинствима која у РПГ имају уписано минимално 2 ха а максимално 50 ха житарица, индустријског и крмног биља. Износ подршке за националне мере по једном пројекту износи од 550 евра до 75.000 евра.

Подстицаји за инвестиције у прераду и маркетинг у сектору осталих усева на газдинству

У оквиру Мере диверзификација пољопривредних активности, подржавају се инвестиције везане за прераду и маркетинг уљаних култура на пољопривредним газдинствима. Износ подршке износи до 50% од вредности инвестиције и до 65% за инвестиције у подручјима с отежаним условима. Највиши укупни износ подстицаја по подносиоцу захтева је 3.500.000 динара. У оквиру ове Мере подржавају се инвестиције за:

- Изградња објеката за пријем, чишћење, сушење, складиштење, прераду и паковање уљаних култура с припадајућом унутрашњом и спољном инфраструктуром
- Набавка опреме и уређаја за хладно цеђење уљаних култура
- Набавка опреме и уређаја за физичку рафинацију уљаних култура
- Набавка опреме за пуњење и паковање уља
- Набавка опреме за чишћење, прање и дезинфекцију (стерилизацију) објеката, опреме, алата, уређаја и машина, укључујући и опрему за гардеробе и санитарне просторије
- Набавка опреме за дезинфекцију радника
- Набавка лабораторијске опреме (без стакленог прибора) за интерну употребу, као део прерађивачког погона
- Маркетинг производа

Националне мере у сектору осталих усева намењене су мањим пољопривредним газдинствима која се баве производњом уљаних култура, док су за већа газдинства и веће инвестиције опредељена ИПАРД средства кроз Меру 3. Након акредитације ИПАРД мере за диверзификацију пољопривредних активности препорука је да се ова мера укине из националног буџета како би се избегло преклапање.

10.3. Институције подршке

Институције подршке у Србији су предствалне пре свега Владом Рпублике Србије и њеним институцијама од чега за пољопривреду највећу улогу има Министарво пољопривреде, шумарства и водопривреда које креира, спроводи и контролише политику везану за овај сектор и обезбеђује здравствену безбедност произведене и увезене хране. Поред националног постоје институције на покрајнском и локаланом нивоу које немају улогу у дефинисању политике него у оквиру својих надлежности се баве подршком сектору / пољопривредицима користећи директне и мере руралног развоја. Такође на сва три нивоа постоје институције или појединци задужени за пружање саветодавних услуга.

11. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

11.1. Закључци

Пољопривреда у Србији и сектор осталих усева, је важна делатност која треба да буде управљана и подржана од стране Владе Републике Србије, пре свега кроз развој институција подршке али и омогућавањем националних и ИПАРД фондова. Приоритет у подршци требају да имају мала и средња газдинства.

Остали усеви у Србији доприносе не само прехранбеној сигурности него економском расту и приходима становника руралних подручја. Производња осталих усева у последњих 10 година креће се од 13 до 15 милиона тона, извоз је близу једне милијарде УСД и око пола милиона људи су директно или директно укључени у овај тржишни ланац.

Србија је искористила указану шансу кроз период виских цена, и повећала конкурентност. Ипак конкурентност варира у односу на производ и тржиште. Конкурентнији су сунцокрет и кукуруз, као и соја у односу на ЕУ, док је конкурентност пшенице нижа. У производњи и продаји осталих усева, Србија ће моћи да се мери са конкуренцијом из Европе и ЦИС земаља и када се цене житарица смање.

Бројни су проблеми и изазови у сектору. Пре свега је важно сачувати квалитет пољопривредног земљишта и прилагодити се климатским променама али и повећати извоз, конкурентност и приходе учесника у тржишном ланцу.

Остали усеви су сектор са највећим бројем апликација у досадашњем спровођењу ИПАРД програма, пре свега због великог броја апликација за набавку трактора (62% захтева), затим следе поднети захтеви за инвестиције за опрему и механизацију (без трактора) са учешћем у укупном броју поднетих захтева са 25%, док учешће поднетих захтева за изградњу објеката и складишта износи 13%.

Бројни су разлози зашто апликација нема више и предлози како унапредити њихов број и квалитет. Генерално се могу груписати у административне проблеме који воде ка страху од аплицирања да се не би одређене нерегуларности откриле, неспремности за инвестирање, неприлагођености услова стању у сектору и спорости администрације.

У овим секторским анализама идентификовани циљеви за сектор као и циљеве за ИПАРД 3 и дате препоруке шта променити везано за остале усеве у спровођењу ИПАРД, најважнији од њих су:

- Увођење Мере 3 подршке за прераду и маркетинг у сектор осталих усева
- У шифарник за остале усеве уврстити хмељ и дефинисати мере и критеријуме за подршку производњи преради хмеља кроз Мери 1 и Мери 3
- Увести дорадне центре за семе, поред прерадних капацитета, као прихватљиве кориснике и инвестиције у Мери 3 за остале усеве
- У сектору осталих усева променити специфичне критеријуме који би боље разграничили ИПАРД од Националних мера и промовисали специфичне мере усмерене у очување квалитета земљишта и промоције нових технологија
- За изградњу и опремање објеката за складиштење подићи доњу границу са 2 на 50 ха.
- Изједначавање услова за набавку трактора и– минимално 50, максимално 100 ха за обе категорије
- Промовисати прецизну пољопривреду и заштиту земљишта на начин да се свим ИПАРД произвођачима дозволе ове инвестиције
- Олакшати добијање средстава код малих пољопривредника који се поред осталих усева се баве и сточарством

11.2. Препоруке за сектор

Влада Републике Србије и МПШВ

Влада има могућност да својим политикама и акцијама неком дуж тржишног и потрошачког ланца да привилегију а неке одузме право које има, зато њене одлуке морају бити промишљене и засноване на анализама, остварујући што је могуће већи социјални, економски као и ефекат на заштиту животне средине. Препоруке креаторима политике обухватају:

- Усагласавање националног правног оквира с правном тековином ЕУ поштујући интересе свих у тржишном ланцу;
- Осигурати да интеграције у ЕУ и СТО иду што брже, што подразумева интензивирање активности на испуњењу мерила за преговарачко поглавље 12, безбедност хране, ветеринарску и фитосанитарну политику;
- Унапредити фитосанитарни систем, усагласити правни оквир за фитосанитарну политику са прописима ЕУ, пре свега Закон о семенском материјалу који се није мењао од 2005. године;
- Усвојити Закон о заједничком уређењу тржишта пољопривредних производа у складу с ЕУ праксом. Овим законом ће се регулисати тржишни стандарди, интересности на тржишту и систем јавних складишта;
- Унапредити систем контроле и инспекције у делу фитосанитарне политике и безбедности хране;
- Унапредити систем саветодавних служби, комуникацију на терену с пољопривредним произвођачима;
- Унапредити систем информисања пољопривредних произвођача кроз успостављања Тржишног информационог система који би имао основне функције: (1) тржишне вести са домаћег и страних тржишта; (2) повезивање купаца и продаваца; (3) царине по земљама; (4) приступ тржишту по земљама; (5) тржишне информације по земљама; (6) системске тржишне информације по културама; и слично
- Изградити и стално унапређивати инфраструктуру која ће омогућити:
 - Мање трошкове и стабилнију производњу осталих усева – улагања у системе за наводњавање, атарске путеве, у сарадњи са са приватним сектором у приступ квалитетним путима и друго.
 - Конкурентнији извоз – развој лука и других местима за обједињавање понуде, граничних прелаза, процедура царинења и друго што ће омогућити несметану трговину.
 - Могућност да произвођачи и прерађивачи додају вредност својим производима у сваком делу тржишног ланца кроз развој инфраструктуре сертификације, увођења и признавања стандарда и сл;
- Осигурати да систем алокације државног земљишта има највећи економски (спремност да се плати највећа цена а не државна концесија на основу привилегија), социјални (давање предности одређеним групама произвођача или становника села) и ефекат на заштиту животне средине (увођењем казне уколико се земљиште врати у лошијем стању него што је узето);
- Ревидирати систем подршке који би ишао у правцу:
 - Повећања мера руралног развоја и инвестиционе подршке на рачун мера директне подршке;
 - Увести већу предвидивост и транспарентност;
 - Уједначавати критеријуме за ИПАРД и национале мере на начин да се постепено уводити као обавезу за националне субвенције поштовање стандарда безбедности хране и здравља биља;

- Стално унапређивати капацитете за креирање политике, управљање и спровођење Националних и ИПАРД фондова;
- Унапредити Регистар пољопривредних газдинстава и увести контролу по моделу LPIS i IACS које се користе у ЕУ;
- Омогућити конкуренцију и сузбијање монополског понашања дуж целог тржишног ланца осталих усева од набавке инпута до продаје;
- Отварати нова тржишта, усаглашавати фитосанитарна и остала питања која онемогућавају извоз на та тржишта;
- Осигурати правну заштиту, поштовање уговора и закона и елиминсање сивог тржишта;
- Унапређивати квалитет земљишта – регулативом, потицајима, промовисањем;
- Омогућити да нови сортимент буде доступан произвођачима;
- Анализе бруто маржи радити редовно, обухватајући све културе, све регионе и користећи исту методологију;
- Промовисати производе и инветсиције у сектор;

Специфично за остале културе

- Усвојити легислативу која се односи на квалитет у складу с ЕУ стандардима (Заједничка организација тржишта СМО) и промовисати раздвајање пшенице по квалитетним категоријама.
- Валоризовати ГМО FREE статус земље путем усвајања ознака квалитета;
- Промовисати предности Србије везане за ГМО статус;
- Подржати шећерни сектор док траје криза.

Произвођачи

Произвођачи морају пратити тржиште, шта купац жели, колико је спреман да плати и какав квалитет захтева. Цена је главни показатељ, сигнал, који показује шта се дешава на тржишту, не само на локалу већ у целом региону, па чак и свету. Да би унапредили позицију на тржишту морају:

- Да унапреде знање и информације;
- Прилагоде инвестиције на основу захтева и перспективе тржишта;
- Да почну више да размишљају о квалитету земљишта и одрживом развоју.

Прерађивачи и трговци

Сигурно је да је приоритетни циљ у прерађивачкој индустрији повећање потрошње која може да се достигне на следећи начин: i) повећање домаће потрошње као резултат нижих цена и/или повећања куповне моћи потрошача, ii) проналажење нових страних тржишта. У вези са тим, прерађивачка индустрија мора се фокусирати на следеће активности:

- Усвајање стандарда и њихову примену и успостављање система оцењивања квалитета;
- Унапређење организовања и управљања ланцем снабдевања;
- Инвестирање у постројења и развој ланца производње;
- Изградња дугорочног односа са произвођачима и снабдевачима заснованом на узајамном поверењу;
- Унапређење промоције и приступа другим тржиштима;
- Унапређење хоризонталне сарадње са другим прерађивачима како би се достигли заједнички циљеви;

Потрошачи

Тржишта морају пренети информације од потрошача до произвођача о њиховој спремности да плате различите врсте и квалитет производа. Очигледно је да потрошачи дефинишу тржишни ланац, због тога они морају да:

- Охрабре развој система означавања
- Организују се у одговарајуће форме организације потрошача;
- Инсистирају на безбедности хране и систему квалитета и да казне компаније које нису у складу с националним стандардима;
- Лобирају код политичара у вези са картелима малопродаје и сектора прераде.

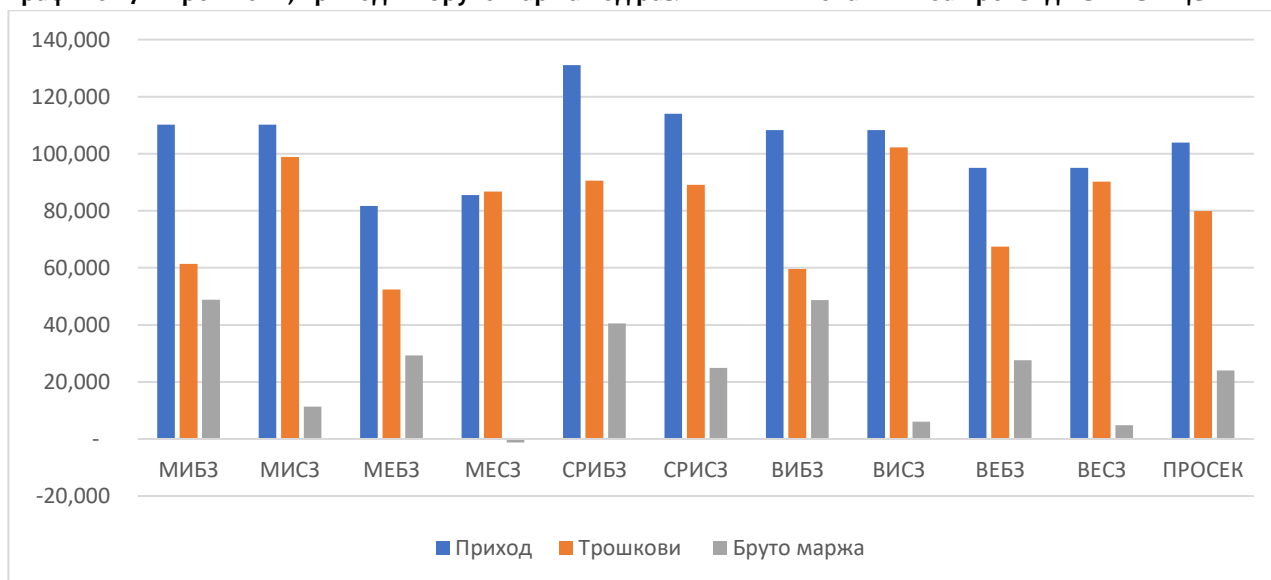
12. ПРИЛОЗИ

12.1. Бруто марже по културма

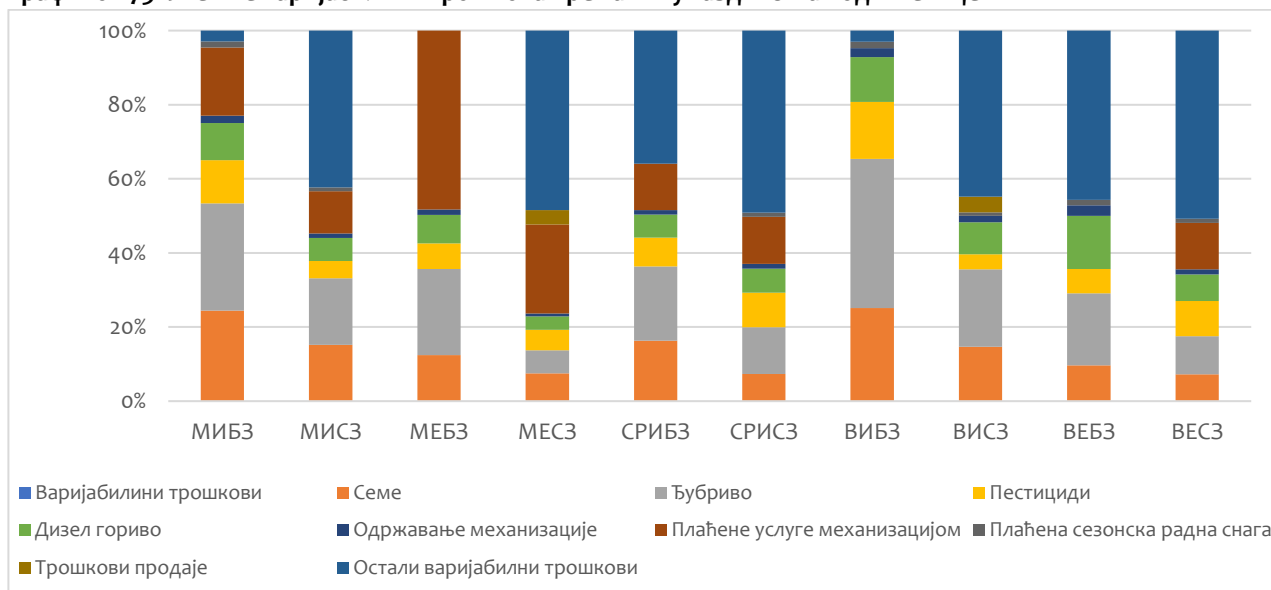
Код пшенице, соје и кукуруза рађене су калкулације на малим (М), средњим (С) и великим (В) газдинствима у варијанти интензивне (И) и екстензивне (Е) производње са трошковима закупа (СЗ) земљишта и без њега (БЗ). Код сунцокрета је рађена калкулација интензивне и екстензивне производње са и без закупа земљишта и код шећерне репе, пошто се она ради само као интензивна гајена биљна врста рађене су калкулације са и без закупа.

Пшеница

Графикон 72: Трошкови, приходи и бруто маржа код различитих типова и нивоа производње пшенице

Графикон 73: Учешће варијабилних трошкова према типу газдинства код пшенице

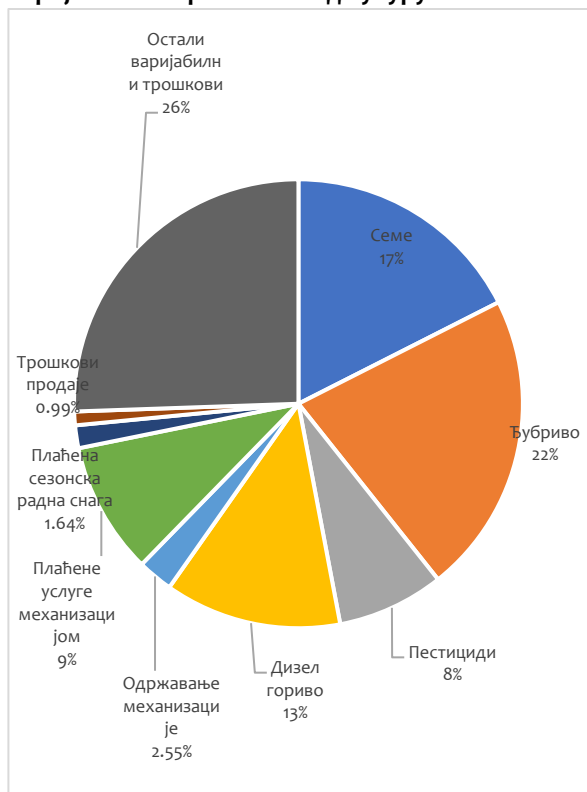

Резиме калкулације	МИБЗ	МИСЗ	МЕБЗ	МЕСЗ	СРИБЗ	СРИСЗ	ВИБЗ	ВИСЗ	ВЕБЗ	ВЕСЗ
Укупан приход	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА
Пшеница	110,200	110,200	81,700	85,500	131,100	114,000	108,300	108,300	95,000	95,000
Варијабилни трошкови										
Семе	15,000	15,000	6,500	6,500	14,800	6,500	15,000	15,000	6,500	6,500
Ђубриво	17,775	17,775	12,225	5,400	18,100	11,250	23950	21,337.5	13,125	9,300
Пестициди	7,155	4,605	3,600	4,767	7,057	8,332	9,167	4,167	4,407	8,585
Дизел гориво	6,118	6,118	4,025	3,220	5,635	5,796	7,245	8,855	9,660	6,440
Одржавање механизације	1,224	1,224	805	644	1,127	1,159.2	1,449	1,771	1,932	1,288
Плаћене услуге механиз.	11,300	11,300	25,300	20,800	11,300	11,300				11,300
Плаћена сезонска радна снага	1,000	1,000				1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Трошкови продаје				3,420				4,300		
Остали варијабилни трошкови	1,800	41,800		42,000	32,567	43,800	1,800	45,800	30,767	45,800
Укупни варијабилни трошкови	61,371.6	98,821.6	52,455	86,751	90,586	89,137.2	59,611	102,231	67,391	90,213
Бруто маржа	48,828.4	11,378.4	29,245	-1,251	40,514	24,862.8	48,689	6,070	27,609	4,788

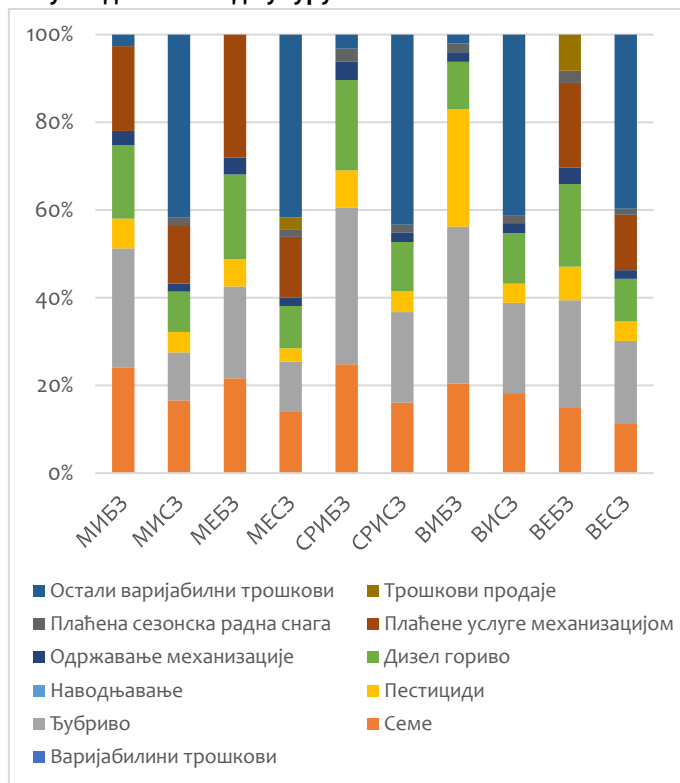
Табела 25: Сумарни преглед прихода, трпшкова и бруто марже код кукуруза

Кукуруз

Графикон 74: Учешће различитих типова варијабилних трошкова код кукуруза

Графикон 75: Учешће варијабилних трошкова према типу газдинства код кукуруза

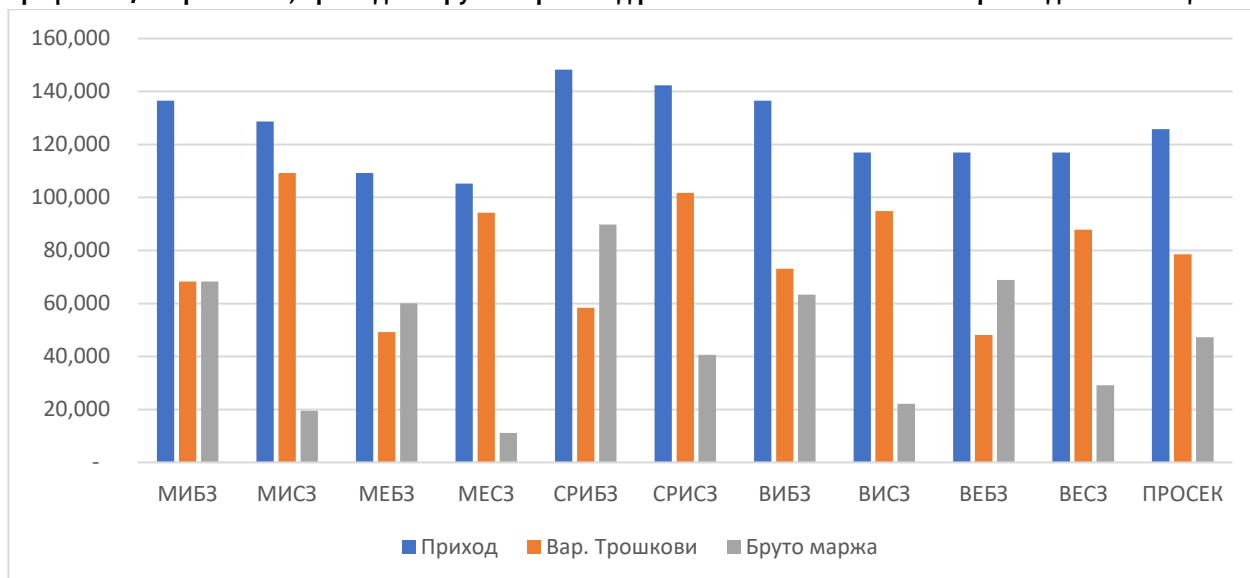

Табела 26: Сумарни преглед прихода, трпшкова и бруто марже код кукуруза

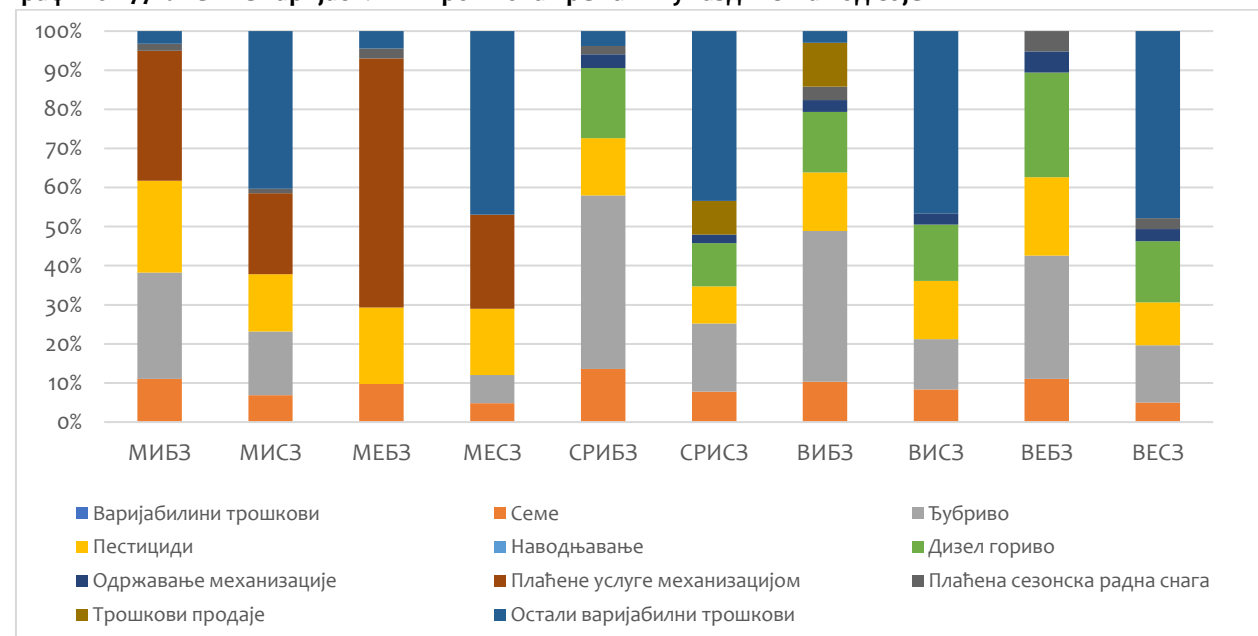
Резиме калкулације	МИБЗ	МИСЗ	МЕБЗ	МЕСЗ	СРИБЗ	СРИСЗ	ВИБЗ	ВИСЗ	ВЕБЗ	ВЕСЗ
Укупан приход	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА
Кукуруз	147,000	132,300	117,600	117,600	161,700	147,000	169,050	161,700	117,600	117,600
Варијабилни трошкови										
Семе	17,400	17,400	10,794	14,065	14,565	16,240	20,400	20,400	10,920	12,600
Ћубриво	19,738	11,538	10,475	11,538	20,950	20,950	35,650	23,000	17,688	20,800
Пестициди	4,940	4,940	3,105	3,105	4,940	4,900	26,700	4,900	5,596	4,900
Дизел гориво	12,075	9,660	9,660	9,660	12,075	11,270	10,787	12,880	13,685	10,787
Одржавање механизације	2,415	1,932	1,932	1,932	2,415	2,254	2,157	2,576	2,737	2,157
Плаћене услуге механизације	14,000	14,000	14,000	14,000					14,000	14,000
Плаћена сезонска радна снага		1,750		1,750	1,750	1,750	2,000	2,000	2,000	1,500
Трошкови продаје				2,720					6,000	
Остали варијабилни трошкови	1,900	43,900		42,000	1,900	43,900	2,000	46,000		44,000
Укупни варијабилни трошкови	72,468	105,120	49,966	100,770	58,595	101,264	99,694	111,756	72,626	110,744
Бруто маржа	74,533	27,181	67,634	16,831	103,105	45,736	69,356	49,944	44,974	6,856

Соја

Графикон 76: Трошкови, приходи и бруто маржа код различитих типова и нивоа производње пшенице

Графикон 77: Учешће варијабилних трошкова према типу газдинства код соје

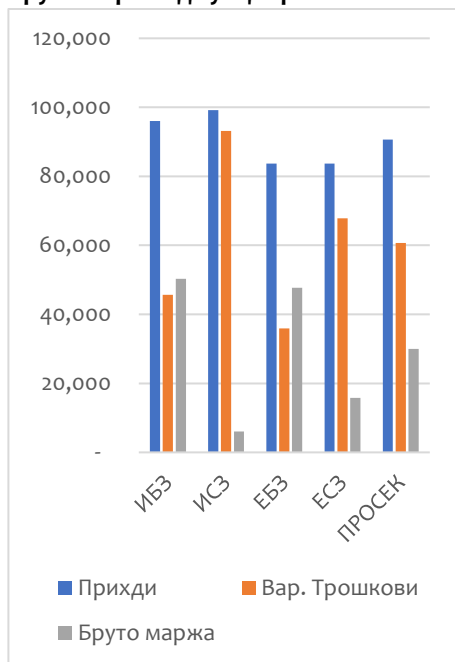
Табела 27: Сумарни преглед прихода, трпшкова и бруто марже код соје

Резиме калкулације	МИБЗ	МИСЗ	МЕБЗ	МЕСЗ	СРИБЗ	СРИСЗ	ВИБЗ	ВИСЗ	ВЕБЗ	ВЕСЗ
Укупан приход	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА
Кукуруз	136,500	128,700	109,200	105,300	148,200	142,350	136,500	117,000	117,000	117,000
Варијабилни трошкови										
Семе	7,524	7,524	4,800	4,560	7,920	7,920	7,524	7,920	5,320	4,400
Ћубриво	18,600	17,750		6,750	25,950	17,750	28,200	12,190	15,150	12,900
Пестициди	16,000	16,000	9,630	16,000	8,550	9,630	11,000	14,130	9,630	9,630
Дизел гориво					10,465	11,270	11,270	13,685	12,880	13,685
Одржавање механизације					2,093	2,254	2,254	2,737	2,576	2,737
Плаћене услуге механизацијом	22,700	22,700	31,300	22,700						

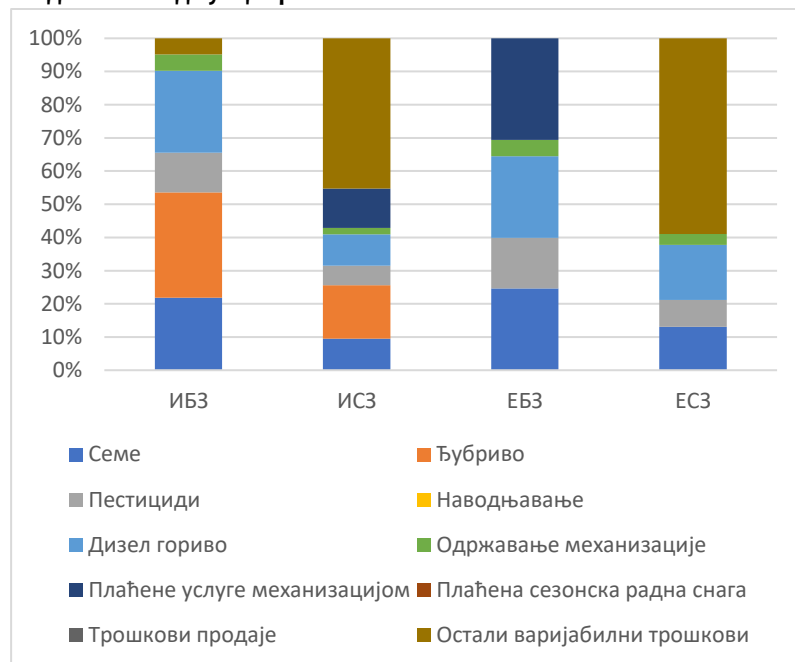
Плаћена сезонска радна снага	1,250	1,250	1,250		1,250		2,500		2,500	2,500
Трошкови продаје						8,700	8,190			
Остали варијабилни трошкови	2,200	44,000	2,200	44,200	2,200	44,200	2,200	44,200		42,000
Укупни варијабилни трошкови	68,274	109,224	49,180	94,210	58,428	101,724	73,138	94,862	48,056	87,852
Бруто маржа	68,226	19,476	60,020	11,090	89,772	40,626	63,362	22,138	68,944	29,148

Сунцокрет

Графикон 78: Приходи, тошкови и бруто маржа код сунцокрета

Графикон 79: Учешће варијабилних трошкова према типу газдинства код сунцокрета

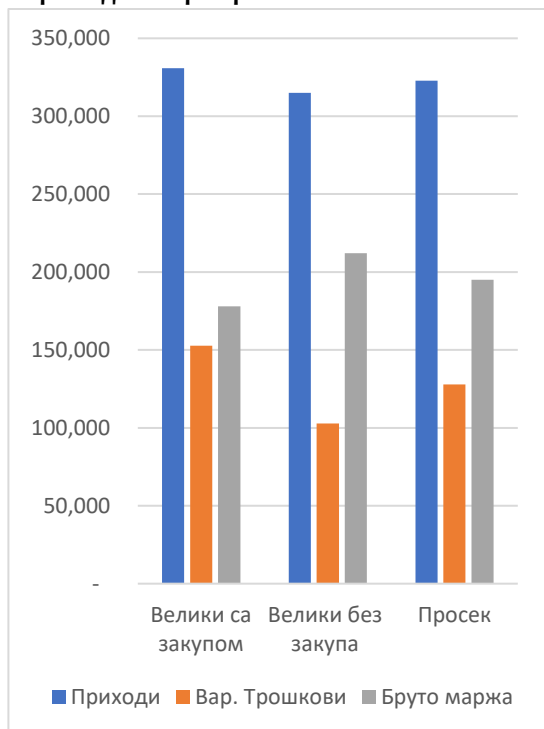

Табела 28: Сумарни преглед прихода, трпшкова и бруто марже код сунцокрета

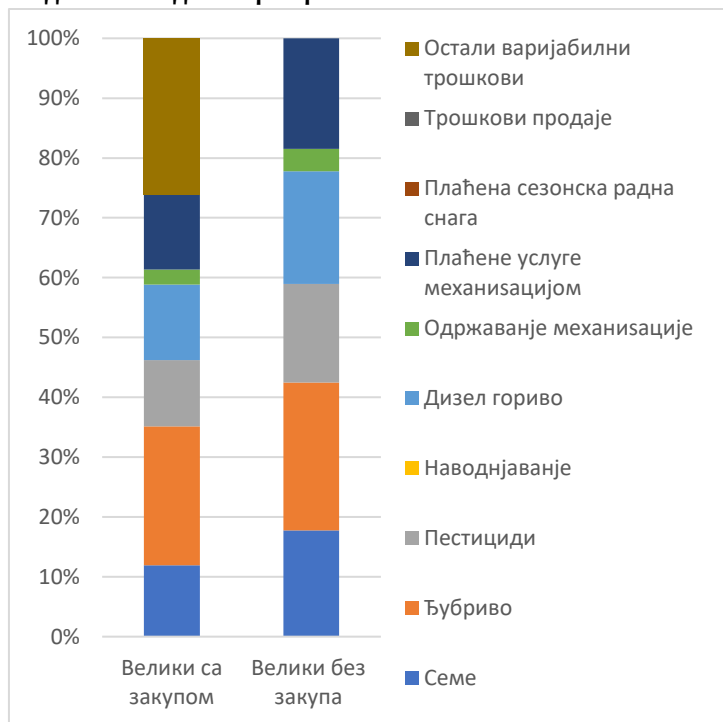
Резиме калкулације	ИБЗ	ИСЗ	ЕБЗ	ЕСЗ
Укупан приход	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА	ДИН/ХА
Сунцокрет	96,000	99,200	83,700	83,700
Варијабилни трошкови				
Семе	10,000	8,850	8,850	8,850
Ђубриво	14,450	14,975	-	-
Пестициди	5,496	5,496	5,496	5,496
Наводњавање	-	-	-	-
Дизел гориво	11,270	8,855	8,855	11,270
Одржавање механизације	2,254	1,771	1,771	2,254
Плаћене услуге механизацијом	-	11,000	11,000	40,000
Плаћена сезонска радна снага	-	-	-	-
Трошкови продаје	-	-	-	-
Остали варијабилни трошкови	2,200	42,200	-	-
Укупни варијабилни трошкови	45,670	93,147	35,972	67,870
Бруто маржа	50,330	6,053	47,728	15,830

Шећерна репа

Графикон 80: Приходи, тошкови и бруто мара код шећерне репе

Графикон 81: Учешће варијабилних трошкова према типу газдинства код шећерне репе

Табела 29: Сумарни преглед прихода, трпшкова и бруто марже код шећерне репе

Резиме калкулације	ВСЗ	ВБЗ
Укупан приход	ДИН/ХА	ДИН/ХА
Шећерна репа	330,750	315,000
Варијабилни трошкови		
Семе	10,000	8,850
Ђубриво	35,410	25,450
Пестициди	16,943	16,943
Наводњавање	-	-
Дизел гориво	19,320	19,320
Одржавање механизације	3,864	3,864
Плаћене услуге механизацијом	19,000	19,000
Плаћена сезонска радна снага	-	-
Трошкови продаје	-	-
Остали варијабилни трошкови	40,000	-
Укупни варијабилни трошкови	152,787	102,827
Бруто маржа	177,963	212,173

12.2. Дорадни центри у Србији

Табела 30: Регистрованих дорадних центара за ратарске усеве у Србији 2020 године.

	Дорадни центри	Пшеница	Јечам, тритикале овас	Кукуруз	Соја	Сунцокрет	Уљана репица
1	БСП доо Фекетић, Србобран	+	+	+	+	+	-
2	Банат семе доо, Зрењанин	+	-	-	+	+	+
3	Делта аграр доо, Нови Београд	+	+	+	+	+	-
4	ПКБ корпорација, Падинска Скела	+	+	+	+	-	-
5	Агродсеме доо, Кикинда	+	+	+	+	+	-
6	ПП"Ратар" доо, Јаша Томић	+	+	-	+	-	-
7	Агроунија доо, Инђија	+	-	-	+	-	-
8	Институт за ратарство, Нови Сад	+	+	+	+	+	+
9	ЗЗ Агродунав, Каравуково	+	+	+	+	-	-
10	Жито Дунав Агро ад, Београд	+	-	-	+	-	-
11	Бетасем доо, Сремска Митровица	+	+	-	+	+	-
12	ПП Борац ад, Шурјан	+	-	-	+	-	-
13	БЦ Дорадни центар доо, Кула	+	+	+	+	-	-
14	Цосун цереалс доо, Сремска Митровица	+	+	+	+	-	-
15	Агробачка ад, Бачка топола	+	+	+	-	-	-
16	ПП Сава Ковачевић ад, Врбас	+	-	+	+	+	-
17	ПИК Бечеј ад, Бечеј	+	+	+	+	-	-
18	Пољопривредно добро, Зајечар	+	+	-	-	-	-
19	АД Будућност, Бачка Паланка	+	+	-	-	-	-
20	Храстовача доо, Пожаревац	+	+	-	-	-	-
21	ДЦ Семевојводина доо, Кула	+	+	-	+	-	-
22	Цхемицал Агросава доо, Нови Београд	+	-	+	-	-	-
23	ПД Граничар доо, Конак	+	-	-	-	-	-
24	ПИК Моравица доо, Стара Моравица	+	-	-	-	-	-
25	Рит Агро доо, Шид	+	-	-	-	-	-
26	КВС Србија доо, Бечеј	-	-	+	-	+	+
27	Институт за кукуруз, Београд-Земун	+	+	+	+	-	-
28	Центар за стрна жита доо, Крагујевац	+	+	-	-	-	-
29	Агрооки доо, Смед. Паланка	+	-	-	-	-	-
30	"Пионир" Србобран	-	-	-	+	-	-
31	"Јединство" Апатин	-	-	-	+	-	-
32	"Чалма" доо Чалма	-	-	-	+	-	-
33	"Адванце сеед" Суботица	-	-	-	+	-	-
34	ОЗЗ Задругар, Бач	-	-	-	+	-	-
35	Уљарице Бачка, Нови Сад	+	+	-	-	-	-